

KULTUREN

EN ÅRSBOK

1945

KULTUREN

KULTUREN

E N Å R S B O K

TILL

MEDLEMMARNA AV
KULTURHISTORISKA
FÖRENINGEN FÖR
SÖDRA SVERIGE

1 9 4 5

DENNA BOK ÄR REDIGERAD AV SVEN T. KJELLBERG
OCH TRYCKT I EN UPPLAGA AV 8.300 EXEMPLAR I
GRAVYRMANER HOS HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI
I LUND. KLICHÉERNA ÄRO FRÅN A.-B. MALMÖ
GRAFISKA ANSTALT OCH PAPPERET FRÅN
FINBRUKEN, STOCKHOLM.

L U N D 1 9 4 6

En lärd man och människovän sade nyligen, att han älskade människorna, men tingen brydde han sig icke om — de voro utan själ, de föllo bort som agnarna och betydde intet. Han fällde en dom, som icke är svår att gendriva, men vars mening kanske mången delar. Vad tjänar det till att vårda gamla minnesmärken och samla åldriga ting till museer? Svaret kan ges på många sätt. Jag väljer orden av en modern engelsk romanförfattare, Christine Weston:

»Ruiner äro mer än historia. Liksom snäckskal höra de till en omätlig oceanisk process. När de stranda, försänkes deras liv i sömn — men de dö icke, de leva vidare i vår idé om dem. När som helst kan sömnen ge vika och en osynlig barriär släppa lös de uppdämda åren.»

Likväl är det icke blott vår idé om tingen, som besjåla dem och få dem att leva upp. De kunna själva ge samlade uttryck

Forum romanum? — Nej. Ruinparken på Kulturen.

åt en tidsålders tanke- och skönhetsideal. Stundom förmedla de enskilda föremålen enkla och eviga värden. Jag tänker på de inskrifter, som ofta pryda dem. På en småländsk klocka, där någon på pendeln ristat en levnadsviss sentens, läser man: »Nöjd med mig själv, mild emot andra, njuter lugn och frid, söker rätt använda min tid, lämnar åt dåren att ödet klandra.» Tidens oåterkalleliga flykt kastar sin skugga över människolivet och manar till att söka själens jämvikt. En annan gång heter det på en välkomma från 1672, som tillhört vävarna i Kristianstad: »Lev ärlig och väl, gör var man rätt och skäl, så går det dig till kropp och själ, evinnerligen väl.»

Bland minnesord, som på detta sätt lämnas av de gamla tingen från släkte till släkte, röra många guld och gods och fåfänglighet. »Silver och guld skall intet kunna hjälpa på Herrans vredes dag.» Profeten Hesekiels ord finnas graverade på livet av en silverbägare från 1766 och på en hundra år äldre silversked läses den gammalmanskloka maningen: »Älska så silver och gull, att du lever nådefull.» Somliga äga mycket och andra litet av timligt gods. Men i sin skattkammare förvalta de andra värden — trohet, arbetsamhet, mod, rättsinne. Vad gömmer sig av livslång strävan bakom orden »I åminnelse åt sin trogne bonde, Per Andersson i Tappan», som Anders Nordenflycht till Viby 1737 lät rista in på en bägare?

Som i en snabbt rullande film kunna de gamla tingen ur tidens djup hämta fram glimtar av mänskligt och oföränderligt liv, av vånda och glädje, av hopp och resignation: HVAD GVDH FORSER, THET VISSERLIGA SKER, 1642, En vacker kan bli stygg och led, en modig bli en kruka, 1654, *Med tålamod övervinnnes korset*, Utav yppig prakt, gör hjärtat mitt förakt, 1764, NÄR MAN OM AFTONEN RUSTAR, TÅ SÄGER HVSTRVN SÅ, I MÅRA SKA TV WED PLOGEN GÅ, 1600-t.

Tusentals röster höjas i en mäktig kör. Vad visste vi om människan, om vi icke lyssnade till tingen, hon skapat? Måhända sova de — låt oss riva barriären.

Sven T. Kjellberg.

Från Kulturens stadsområde — från vänster: Wahlbomska, Braheska, Hälsingborgs, Berlingska och Thomanderska husen.

FAMILJEPORTRÄTT I SILHUETT

Inom porträttkonsten kan man urskilja två riktningar, som äro varandra mycket olika i grunduppfattningen av den återgivna människan. Den ena av dessa arbetar med en ceremoniös och högtidlig stil, där figuren uppträder i en stelнад pose, som inger betraktaren en känsla av upphöjd och oföränderlig ro. Porträtt av detta slag med rader av anfäder och mödrar tillhöra hovets gallerier och slottens riddarsalar. Den andra riktningen har en mera borgerlig prägel och visar människan i en frigjord och naturlig ställning, gärna insatt i den miljö, där hon lever sitt vardagliga liv. Här försöker också konstnären att få fram det personliga hos den avbildade modellen, och till skillnad från anporträttens stelnade evighetsro få dessa konterfej ett drag av tillfällighet, man har fångat ögonblickets situation.

Inom denna mera intima porträttkonst dyker då och då intresset för familjegruppen upp. I genremässiga bilder återges familjens medlemmar lustvandrande i parken, eller, såsom i den återgivna bilden, samlade kring tebordet. Sådana familjeporträtt förekommo t. ex. vid slutet av 1600-talet med Rubens kända familjegrupp såsom en omtyckt förebild, men framförallt vid början av 1800-talet.

Den återgivna familjetavlan är utklippt i svart papper och fäst på ett grönt underlag. Figurerna äro klädda enligt modet omkr. 1810. Tyvärr känner man icke till vilka de äro. Skulle man döma efter de graciösa stolarna och bordets form, låge det nära till hands att tänka sig en engelsk familj.

Framställningar i denna teknik kallas *silhuetter*, en fransk beteckning från mitten av 1700-talet. Till sitt ursprung äro de skuggbilder tecknade direkt efter personens skugga och sedan förminskade på mekanisk väg. Förebilden är säkerligen den gamla kinesiska skuggspelsteatern, som vid denna tid var på modet i Europa.

S. T. K.

Silhuettklipp i svart uppsatt på grön botten. Okänd familj och konstnär.
K. M. 39204: 15.

ETT PORTRÄTT AV PER THOMASSON

ETT par av Blekinges mest kända personligheter från svunnen tid äro båda utgångna ur folkets led. Den ena av dem skapade sig ett namn i den svenska litteraturen såsom på sin tid mycket uppskattad folkdiktare. Hans namn är Per Thomasson, född 1818 och död 1883. Den andre gjorde sig ett stort namn i den svenska konsthistorien såsom målare skildrande det svenska landskapets tjusande skönhet och det svenska folklivet i helg och söcken. Hans skissböcker äro en kulturhistorisk skattkammare. Hans namn är Bengt Nordenberg, vars arbeten i dag äro goda papper på konstbörsen.

De båda blekingarna konfronterades med varandra några gånger, senast 1881, ett par år före Per Thomassons död. Trettio år tidigare är den akvarellerade porträtteckning av honom utförd av Bengt Nordenberg, som återges här till höger. Vid sidan av detta porträtt i skissboken har målaren gjort följande anteckning: »Han var i sin ungdom en wacker man, genomstrålad av poesi och alwar. 1881 såg jag honom sista gången, och äfwen då hans ansikte och figur gjorde på sit sätt et idealiskt intryck på mig som målare, och hade jag i hast kunnat måla honom som han stod för mig, så hade jag lemnat världen en god typ af en äkta nordisk wikings afkomma. Jag för min del såg i honom alltid en karakter mellan Olof Trygwason och Einar Thambarskelwer.» Så karakteriserar Bengt Nordenberg sin landsman. Den hårt slutna munnen och ögonen med den djupa och allvarliga blicken ge väl även oss sentida åskådare av porträttet ett intryck av en man med fast karaktär och allvarlig inställning till livet och dess problem, som han så grundligt pejlat i flera av sina folklivsskildringar.

W. K.

Folkskalden Per Thomasson. Akvarell av Bengt Nordenberg ur en av konstnärens i Kulturen bevarade skissböcker. K. M. 8225.

MÅLAD VÄGGBEKLÄDNAD AV C. L. GERNANDT

År 1906 förvärfvade Kulturen vid en auktion på Osbyholm en på väv i olja målad tapet, som suttit i ett då raserat lusthus i parken. Mellan de joniska kolonnerna, som imitera en loggia, blickar man ut i det skånska landskapet. Motiven utgöras till största delen av landskapsvyer från norra Ringsjötrakten med bl. a. Osbyholm och Fulltofta kyrka. Tapeten är mycket illusorisk och ger med sina utblickar rymd åt rummet.

Med all sannolikhet är denna tapet ett verk av Christian Laurentius Gernandt, som under en följd av år var verksam som målare i Skåne. Han var född 1765 på Vittskövle, där fadern, en från Tyskland inflyttad major, var inspektör. Sin utbildning fick han dels i Stockholm, dock ej på Konstakademien, och dels i utlandet, förmodligen Tyskland. En tid bodde han på Rügen, där han gifte sig och hans son föddes. Härifrån begav han sig till Köpenhamn, men lämnade denna stad efter bombardemanget 1807 och flyttade över till Malmö. Här bodde han sedan kvar till sin död 1825 i sin ägandes gård vid Östergatan. 1810 fick han burskap i Malmö, men blev först 1814 mästare vid målarämbetet i Göteborg.

Den första tiden i Malmö fick han hålla till godo med att stå vid hamnen och måla båtar för att kunna försörja sig och sin familj. När Malmö teater stod färdig, anförtroddes emellertid dess dekorativa utsmyckning åt Gernandt, som med stor heder skilde sig från detta uppdrag. Nu kommo beställningarna i tät följd. Till de första väggmålningarna av hans hand torde de i stora salongen på Vittskövle höra. I sina senare har han valt motiv med utblickar mellan kolonner, så som på Bälteberga och Knutstorp. De bästa äro nog de på Katrinetorps gård utanför Malmö, på sin tid beställda av handelsmannen Bager.

W. K.

Parti av väggmålning från Osbyholm, nu uppsatt i Kulturen. K. M. 16746.

TANDNYCKELN

När folk i äldre tider fick tandvärk, sökte de bot genom användning av dekokter och rök från olika örter eller genom läsning och andra magiska konster. Hjälpte icke detta, återstod blott att söka dra ut den sjuka tanden. För framtändernas del var detta icke svårt. Man lade ett snöre om tanden, fäste det i en dörr och ryckte till. Kindtäderna kunde man emellertid icke befria sig ifrån på detta sätt. Här måste man ha hjälp. För folk på landet kunde det vara svårt nog att få tag i sådan, men ofta fanns det i trakten någon smed eller mångkunnig person, som lärt sig konsten att dra ut tänder och skaffat sig de enkla redskap detta krävde. Eljest fick man vänta tills marknaden inföll, då bardskäraren eller barberaren kom tillstädes.

Den procedur man då fick genomgå var allt annat än smärtfri och oblodig. Oftast utgjordes instrumentet blott av en tandnyckel av här avbildade slag. Patienten — och här måste man tala om en person med patiens, d. v. s. lidande — placerades med huvudet i operatörens knä, så att denne uppifrån och bakifrån kunde träda in sitt instrument. Tandnyckeln är försedd med en ledande krok, och då denna fattat om den sjuka tanden, vred man till som om det gällde att öppna en kyrkdörr. Att man därvid lätt riskerade att bryta av tanden och slita av stora delar av tandköttet hörde till reglerna.

Tandläkekonstens utövare hade förr icke det bästa rykte. De utgjordes ofta av kvacksalvare och charlataner, som under falska förespeglingar sökte avlocka sina beklagansvärda offer deras guld. Den äldsta förordningen om tandläkekonstens utövande i vårt land utfärdades först 1815 och det dröjde till 1833 innan den första svenska tandläkaren fick sin legitimation. Ännu långt in i våra dagar kladdade utbildade »tandbrytare» i yrket.

S. T. K.

Tandnyckel från Småland. K. M. 31537.

HILLEBARDER

Vid Morgarten i Schweiz inträffade år 1315 det oerhörda, att en välrustad krigshär av till största delen pansrat feodalrytteri blev i grund slagen av ett till antalet underlägset schweiziskt bondeuppbåd, som stred till fots. För segern hade schweizarna att tacka sina hillebarder, vilka efter drabbningen skildras som »fruktansvärda vapen, med vilka schweizarna klövo även de bäst utrustade motståndare som med en rakkniv och höggo dem i stycken». Hillebarden kom för en tid att fungera som fotfolkets effektivaste vapen mot tungt rytteri.

I ordet hillebard är senare delen ett gammalt germanskt ord, som betyder stridsyx, medan första delen torde syfta på att vapnet hade ett långt skaft. Hillebarden är också ett s. k. stångvapen med skaft om 170 à 180 cm:s längd, och har under medeltiden utvecklats ur skäggyxan, den senare länge kvarlevande som bondevapen, bild 1. Hillebarden var i begynnelsen mest avsedd för hugg, men kunde också användas som stötvapen, tack vare att yxbladet var försett med en uppåtriktad spets. Den bakåtriktade haken, som ses på de här avbildade hillebarderna, tillkom först vid 1300-talets slut. Den nyttjades till att hugga med samt till att dra ryttare av hästen.

I schweizerhärarna blev hillebarden det viktigaste fotfolksvapnet tills den långskaftade piken (se sid. 26) uppträdde på slagfälten och i många avseenden visade sig hillebarden överlägsen i striden. I fotfolksfyrkanterna blev det därefter pikenerarna, som stodo ytterst, medan hillebardbärarna innanför deras led avvaktade det ögonblick, då fienden genom pikenerarna bragts i oordning, då de bröto in i luckorna med sina fruktansvärda vapen. Mot 1500-talets slut hade emellertid antalet hillebardsoldater i de tongivande kontinentarméerna minskats avsevärt, och utgjorde i fotfolksfyrkanten endast en mindre grupp, som bildade fanvakt i fyrkantens mitt. Vid denna tid var hillebarden icke längre ett huggvapen utan hade i stället blivit ett kortskaftat stötvapen. Under 30-åriga krigets

Bild 1. Skäggyxa. K. M. om. — Bild 2. Hillebard, trol. Arboga, 1560-talet.
K. M. 18583. — Bild 3. Hillebard, trol. svensk, 1750-talets senare del.
K. M. om.

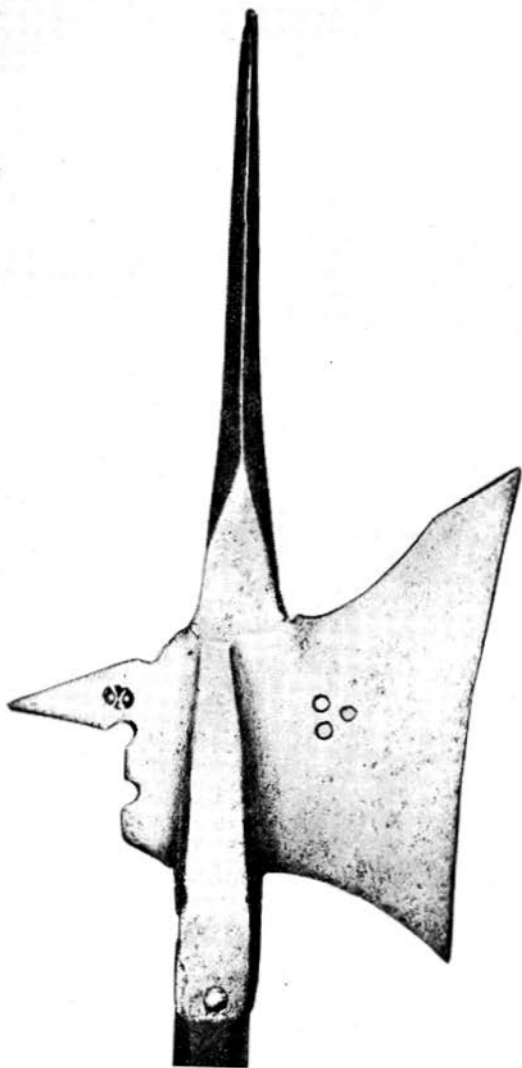

Bild 4. Hillebard, tysk, 1500-talets tidigare hälft. K. M. 16954.

Bild 5. Hillebard, tysk, med årtalet 1589. Bladets längd 60,6 cm. K. M. 13060.

tid blev den långa piken allenarådande som stångvapen för det stridande fotfolket.

Under tidernas lopp undergick hillebarden många förändringar. Kulturens äldsta hillebard stammar dock icke från vapnets genombrottsperiod under medeltiden utan först från 1500-talets tidigare hälft, bild 4, då hillebarderna utvecklats till högsta effektivitet som stridsvapen. Ifrågavarande hillebard är med sitt ändamålsenliga yxblad och lagom långa stötspets en mycket vacker representant för vapnet då det var som bäst. Däremot har Kulturen en rikhaltig samling av hillebarder, som åskådliggör vapnets urartning under 1600- och 1700-talen. Bild 6 visar, huru hillebarden framemot år 1600 övergått till att bli ett rent stötvapen. Stötspetsen har erhållit en sådan längd, att vapnets användning för hugg måste ha varit synnerligen obekvämt och ej heller avsedd, och i enlighet därmed är också yxbladets form mera dekorativ än ändamålsenlig. Vapnets dekadans blir definitiv när det spelat ut sin roll som stridsvapen och övergått till att nyttjas som befälstecken för underofficerare och som vapen för slottsdrabantier. Bilderna 7 och 8 visa ett par sådana drabant- och underofficersvapen från 1600-talet, på vilka yxbladet och den bakåtriktade haken upplösts i rent dekorativa former, på hillebarden, bild 8, har yxbladet icke ens erhållit någon egg. Efter 1500-talets mitt blir det mer och mer vanligt, att stötspetsen formas som ett brett blad, bild 10 och 11, tydligen under påverkan från bardisanen, och sådana vapen benämnas på sina håll bardisanhillebarder. Kulturen äger en praktfull drabanthillebard av detta slag, bild 5, ädelt formad och rikt prydd med etsade renässansornament, kardinalärkebiskopen av Salzburg Wolf Dietrich von Reitenaus vapen samt årtalet 1589.

I Sverige blev den av Gustav Vasa uppsatta drabantkåren, ett stridande förband, varav sedermera blivit Svea Livgarde, beväpnad med hillebarder och behöll sådana ända till Gustav II Adolfs kröning 1620. Det var till en början huvudsakligen importerade tyska vapen, men sedermera levererades stora partier hillebarder av smeder i Hälsingland och av faktoriet i

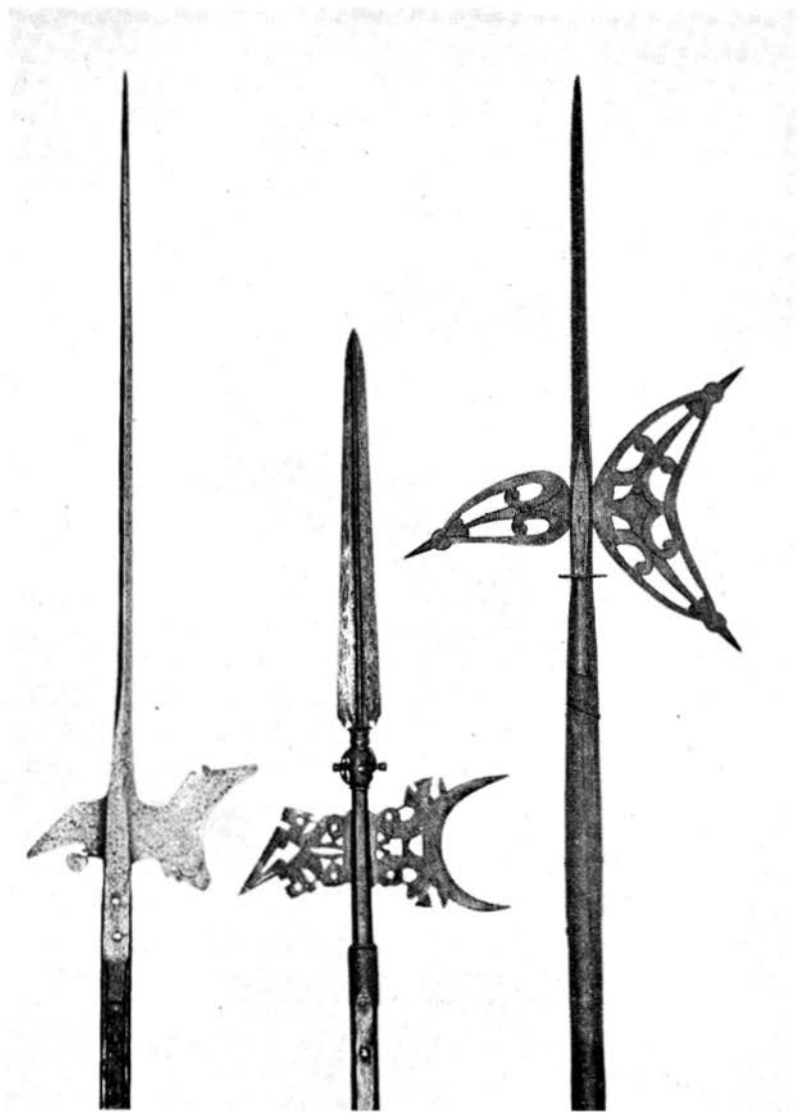

Bild 6. Hillebard, tysk, 1500-talets slut. K. M. 31334. — Bild 7 o. 8. Drabant- och underofficershillebarden, 1600-talet. K. M. 26846 och 15230.

Arboga, ty hillebarder fördes även av andra svenska fotfolks-trupper. Erik XIV, som väl insåg stångvapnens betydelse för det dåtida infanteriet, föreskrev i enlighet med bruket på kontinenten, att de 76 av fänikans 530 man, som stodo närmast fanan, skulle föra hillebard jämte värja. Under Karl IX synes hillebarden, som då blivit främst ett stötvapen, ha erhållit en onormalt hög användning inom det svenska fotfolket, då levererades nämligen under åren 1606—1611 av Hälsingesmeder icke mindre än 1430 hillebarder mot blott 609 pikar. På Gustav II Adolfs tid slopas hillebarden helt som manskapsvapen inom svenska armén.

Ett prov på 1500-talets inhemska hillebardtillverkning äger kulturen i vapnet bild 2, förmodligen från Arboga ungefärligen på Erik XIV:s tid. Även hillebarden bild 3 förefaller att kunna vara ett inhemskt smide från 1500-talets senare hälft.

År 1617 tillverkades de sista hillebarderna vid faktoriet i Arboga. Längre efteråt smiddes dock hillebarder bland Sveriges allmoge, som hade användning för dem bl. a. vid vargskall. En del sådana hillebarder fördes av deltagare i upproret »stora daldansen» 1743.

Längst torde hillebarden ha levat kvar som beväpning för väktarna i en del städer. Bild 12 visar en hillebard, som in på 1800-talet förts av Lunds stadsvakt. Jämfört med hillebarden bild 4 visar vapnet en oerhörd förslappning i formerna.

R. Bqt.

Bild 9.
Stämpel på hillebarden
bild 2. c:a $\frac{2}{3}$.

Bild 10 o. 11. Bardisanhillebarder, 1600-talet. K. M. 26847 och 26848. —
Bild 12. Hillebard för Lunds stadsväktare. K. M. 12882.

BARDISAN

Ordet bardisan är till sitt ursprung italienskt och har från början betecknat ett vapen för partigångare, ett partisanvapen. Emellertid har ordet kommit att avse ett stångvapen av en bestämd typ med spjutspetsliknande klinga, som vid basen är försedd med ett par utstående vingformade flikar, i regel symmetriska. Liksom namnet stammar även detta vapen från Italien, där det kan påvisas från 1300-talets första hälft i en prototyp, som saknar basflikarna. De senare framväxa under loppet av 1500-talet, förmodligen under påverkan av de med sådana försedda s. k. knävelspjuten, och samtidigt övergår bardisanen från att vara stridsvapen till att bli paradvapen och befälstecken. Under 1600- och 1700-talen fördes bardisan allmänt av överofficerare.

Till Sverige kom bardisanen först som lyxvapen vid Gustav Vasas hov, där den ingick i kungens personliga vapenutrustning. På 1620-talet infördes bardisanen som vapen för de för tjänstgöring på slottet anställda s. k. stånddrabanterna, ett slags veterangarde i stil med det engelska hovets ännu existerande Yeomen of the Guard, vilka för övrigt också föra bardisaner. De svenska stånddrabanterna bibehölls med samma bevapning ända till Konung Oskar I:s trontillträde 1844. I svenska armén var bardisanen befälstecknet för såväl över- som underofficerare från Gustav II Adolfs till Karl XI:s tid.

Den här avbildade bardisanen är ett praktvapen från 1500-talet med klingan prydd med etsade ornament, bland vilka även ses en bild av den heliga Genoveva av Brabant med den hind, som födde henne, då hennes make hade förskjutit henne.

R. Bqt.

LITTERATUR.

HERIBERT SEITZ, Bardisanen som svenskt drabant- och befälsvapen. Stockholm 1913.

Praktbardisan. Bladets längd 32,2 cm. K. M. 27553.

PIKAR

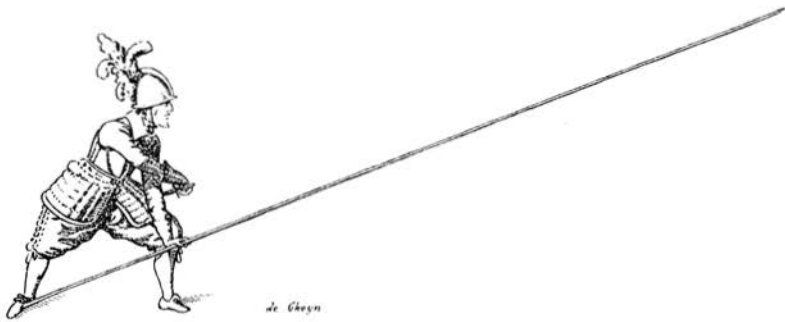
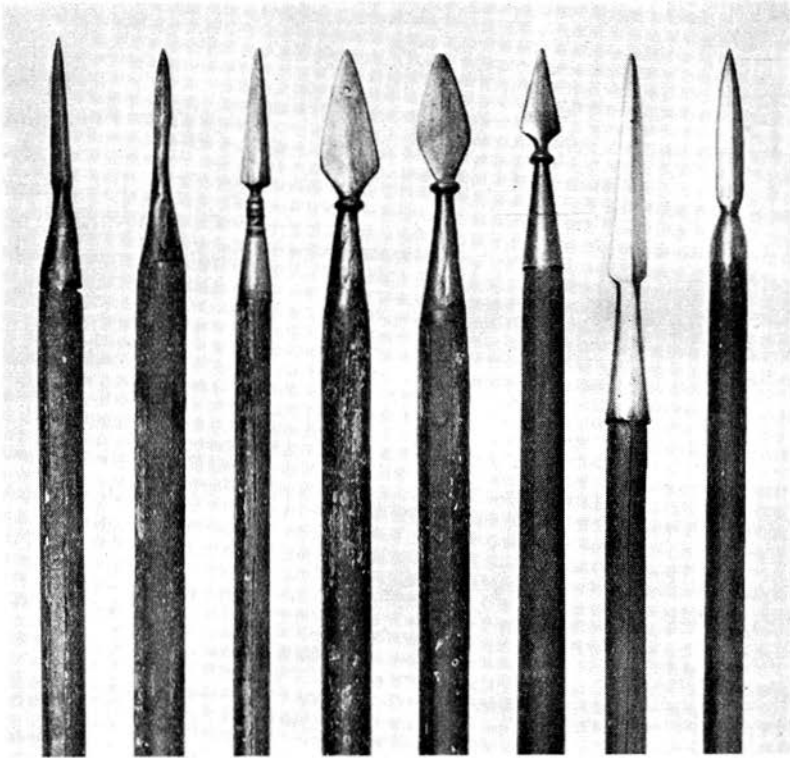
Det urgamla spjutet upplevde under 1400-talet en renässans i en form med mycket långt skaft och blev flera århundraden framåt huvudvapnet för fotfolket i närstriden. Vapnet, som benämndes »lång spets», »lång värja» eller »pik» (av franskans pique = spets), framkom först i Italien, men det var schweiziska legotrupper, som genom en rad segrar under 1400-talet först bevisade vapnets fördelar framom andra stångvapen med kortare skaft under strid såväl mot fotfolk som mot pansrat rytteri. Från 30-åriga kriget känna vi väl pikenerarnas roll i Tillys väldiga och Gustav II Adolfs lättare fyrkanter, och detta vapenslag fortfor att utgöra en betydelsefull del av arméernas infanteri ända tills bajonetten vann allmännare insteg omkring år 1700.

I den svenska armén tillägnade man sig motvilligt den långa piken och definitivt först efter en del hårda erfarenheter under Karl IX:s krig. Vid den effektiva beväpning av det svenska fotfolket, som Gustaf II Adolf genomförde, bestämdes 1621, att kompanierna skulle bestå av 54 pikenerare och 72 musketerare. Pikarna skulle vara 5,4 meter långa. Under loppet av 1600-talet minskades antalet pikenerare i kompanierna endast obetydligt, och Karl XII höll fast vid att $\frac{1}{3}$ av fotfolket skulle vara beväpnad med pikar. Först 20 år efter hans död slopades piken inom svenska armén.

Jämsides med den långa piken, även kallad hel pik, förekommo s. k. halva pikar med kortare skaft. De fördes bl. a. av infanterikaptener. Till kategorien halva pikar hörde också de inom de olika europeiska ländernas flottor intill 1870-talet använda änterpikarna.

Bilderna visa en rad pikar, av vilka de båda längst till höger äro svenska änterpikar, samt en pikenare i reglementerad stridsställning mot anfallande kavalleri.

R. Bqt.

ETT BORDSUR FRÅN 1500-TALET

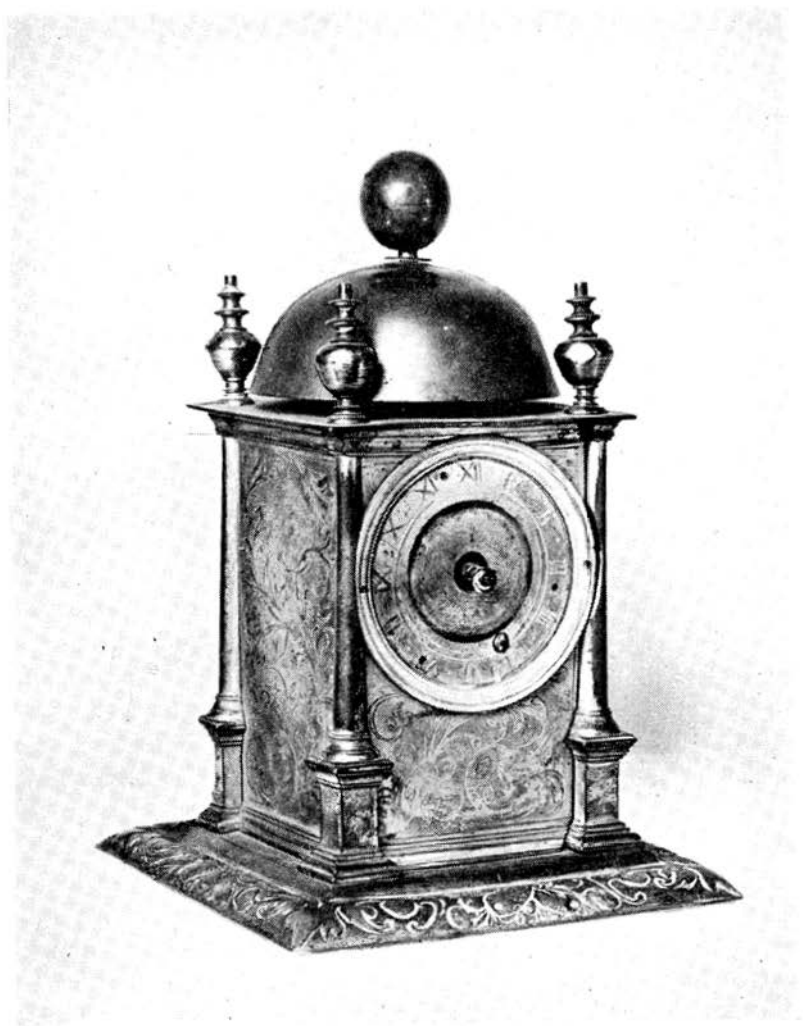
Först sedan klockfjädern uppfunnits mot slutet av 1500-talet kan man räkna med bordsurets tillkomst. Klockan var då ett mycket kostbart ting, endast överkomligt för förmögnare människor. De andra fingo som hittills lyssna till tornurens slag eller lägga märke till solens skugglinjer.

Materialet till dessa bordsur var under 1500- och 1600-talet alltid metall — järn, mässing, silver och guld. Ända fram till 1550, då man ännu ej kände till skruvar, naglades de olika detaljerna samman, och hjulen höggos ut ur metallplattor och filades till. Men vad som till en början brast ur teknisk synpunkt överskyldes av guldsmedernas konstnärliga arbete. Följer man uren fram genom tiderna, ser det ut som om de, allt eftersom tekniken fullkomnades, förlorade i skönhet och konstvärde.

Länge behöllo dessa tidiga bordsur formen av ett torn som en påminnelse av sitt ursprung, kyrkornas tornur. De äro fyrkantiga metallhus, indelade i våningar, överst med en paviljongartad byggning, ett lusthus eller tvenne korsade valvbågar, vari slagklockan är insatt. Stundom se de ut som ett gotiskt fästningstorn eller kyrktorn. Till Kristian III av Danmark utförde de båda tyskarna Johan Siebe och Steffen Brenner ett sådant bordsur med en kröndekor av ett lusthus i en park, där en jägare med hund jagar hjort. Helt säkert har denna jaktscen rört sig vid slagen och kanske ett skott knallat ur bössan. Ofta äro de även astronomiska ur, som samtidigt visa himlakropparnas ställning och gång.

Kulturens bordklocka av denna typ tillhör de enklare. Den är utförd av förgylld brons med driven och graverad dekor, och överst bildar slagklockan en kupolliknande avslutning uppåt. Den är signerad: MICHAEL St. . . LUIBEKK.

W. K.

Bordsur av förgylld brons tillverkat i Lybeck på 1500-talet. K. M. 12351.

BRUNNSFIGUR AV JOHAN TÖRNSTRÖM

I Kulturens samlingar förvaras en Neptunusfigur, skuren i trä, med treuddstav av järn. Den skall ursprungligen ha tillhört ett brunnshus på Karlshamns torg. Brunnens är sedan länge borta och platsen numera busstation.

En gammal tradition vill göra gällande, att denna Neptunus skulle vara snidad av galjonsbildhuggaren Joh. Törnström (1743—1828) i Karlskrona. Genom sitt andra giftermål 1789 med Anna Katarina Eklund från Karlshamn hade han vissa anknytningar till denna stad. Till börden var han västmanlänning och av bondesläkt. Redan tidigt kom han i lära i Stockholm hos ornamentsbildhuggaren Gustaf Fast och var tillsammans med denne i början av 1770-talet sysselsatt för hovets räkning med diverse skulpturala prydnader till möbler för konung Gustafs våning. Att Törnström skulle ha varit Sergels elev i Stockholm är icke bevisat. Möjligen kunna de ha sammanträffat här, även om en närmare bekantskap först kommit till stånd under 1780-talet sedan Törnström kommit till Karlskrona. 1781 kallades Törnström till den sydsvenska flottstationen för att tillträda platsen som amiralitetsbildhuggare vid örlogsvarvet. 1803 blev han medlem av Kungl. Målare- och Bildhuggareakademien. Som galjonsbildhuggare är han det enda mästarenamnet i vår svenska konsthistoria.

Att bestämt signera Kulturens Neptunusbild med Törnströms namn är vanskligt. Som konstprodukt är den inte alltför framstående, fast den i vissa detaljer nog kan röja ett törnströmskt anslag. Det var ju i allmänhet figurer av långt större mått än denna lilla brunnsgubbe, som växte fram under Törnströms flitiga och konstförfarna händer, och det kan väl tänkas, att han blivit litet fumlande inför det för honom ovanligt lilla formatet. Kanske har den tillämnade placeringen ej heller inspirerat honom till någon större konstnärlig kraftansträngning.

W. K.

Neptunusfigur från torgbrunn i Karlshamn. Skulptur i ek
av Johan Törnström.

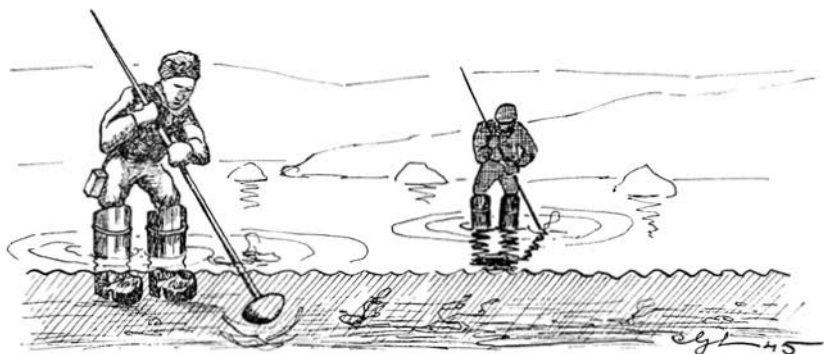
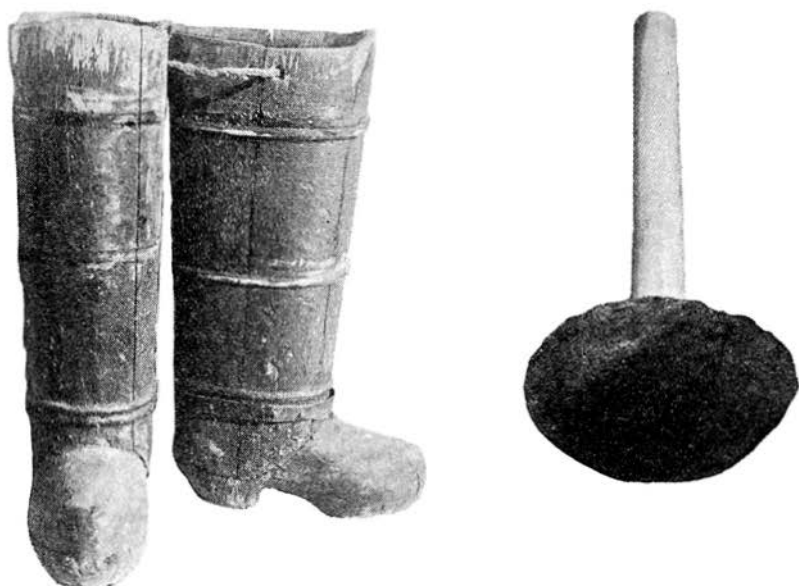
STAMPESTÖVLAR OCH ORMSTAMPA

Till det i Öresund i alla tider bedrivna krokfisket efter torsk har det krävts en myckenhet bete, vars anskaffning många gånger varit den inte minst strävsamma detaljen vid detta fiskes bedrivande. Ett av betesdjuren är den i sandbotten levande sandmasken (*Arenicola marina* L.), eller som den kallas vid Skånes västkust »sandormen», en marin släkting till daggmasken. Den förekommer i stor mängd på så grunt vatten, att man som regel har dålig användning för båt vid fångsten av densamma. Man måste för den skull vada omkring i vattnet, och vintertid gäller det naturligtvis att hålla fötterna varma och torra.

Före gummistövlarnas tid användes för den skull i trakterna omkring Kullen och Skälderviken en egendomlig typ av stövlar, som närmast kunna rubriceras som en korsning mellan en smörkärna och ett par träskostövlar. Produkten, som långt ifrån är prydlig, består nämligen av ett par träskor, på vilka placerats skaft av laggar med 2 eller 3 band omkring. Med ett par dylika stövlar på fötterna kunde fiskarena röra sig torrskodda i mera än halvmeterdjupt vatten, och den enda olägenheten med dessa stövlar var, enligt vad äldre fiskare förtälja, att om man snubblade på ett ställe, där vattnet nådde över halva skaften, var det omöjligt att komma på rätt köl igen, då stövlarna flöto upp. Mången fiskare har därför till eventuella åskådares munterhet med endast stövlarna och nästippen över vattnet fått göra en snöplig återfärd till stranden.

Själva fångstmetoden kallades »stampa orm», och tillgick på så sätt, att man med ormstampan, ett redskap bestående av en rund skiva på en lång stång, skrapade eller pumpade upp masken ur dess gömsle i sanden, varefter den lätt kunde fångas. Denna agnfångst är numera bortlagd, dels därför att sandmasken sedan länge starkt minskat i antal, och dels därför att de moderna kommunikationerna möjliggjort transport av billigt, färskt bete från andra håll.

C. G. L.

Laggade stampestövlar och ormstampa från Lerberget och Barsebäckshamn.
K. M. 39095 och 38860. Teckningen visar huru det gick till »att stampa orm».

KLÖVJESADEL

Landsvägen enligt vår tids begrepp existerade först i Sverige under 1700-talet, då genom statligt ingripande ett nät av förhållandevis goda vägar började stå den resande till förfogande. Intill denna tidpunkt voro blott ett fåtal vägar av sådan beskaffenhet, att man kunde bruka hjuldon på dem. På det stora flertalet gick det sommartiden blott an att rida eller gå till fots, om man ville fram, och att det under dylika förhållanden ställde sig mycket svårt att frakta gods och förnödenheter från en trakt till en annan är naturligt. När det emellertid måste ske, fick man använda sig av den uråldriga hästsläpan eller också klövja godset, d. v. s. föra det på hästryggen, det senare i synnerhet vid sommartransporter. Även denna transportmetod synes vara urgammal och har särskilt under medeltiden i varje fall varit mycket utbredd över landet.

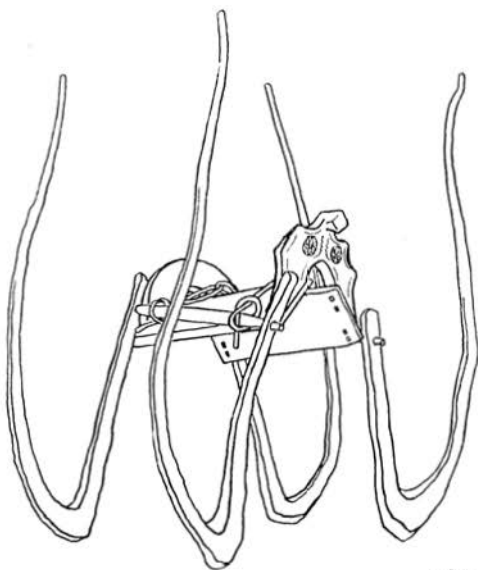
Vid klövjning lades på hästryggen en bomsadell av trä för att skydda hästen från skav och tryck. Över sadeln lades sedan, beroende på lastens art, en tvådelad pucksäck eller två sammanlänkade korgar eller som bilden visar, två träställningar, tillverkade av grenklykor och över klövjesadeln sammanhållna med vidjor eller rep. Denna sistnämnda klövja har troligen använts vid t. ex. vedtransporter, då trästyckena placerades på längs i klykorna, och dessas långa fria ändar därefter sammanbundos över ryggen för att ingenting skulle falla av under färden. Det gällde nämligen, att väl fördela belastningen, ty en större viktnedskning på den ena eller andra sidan kunde orsaka, att hela bördan gled av på den motsatta.

Det ligger i sakens natur, att inte alltför skrymmande gods gick att transportera vare sig på detta sätt eller med släpa, och då fick man och får för övrigt än i dag i de trakter i Nord-sverige, som ännu sakna körvägar, invänta vintern, som ju med sin frost och snö möjliggör slädtransporter även i obanad ödemark.

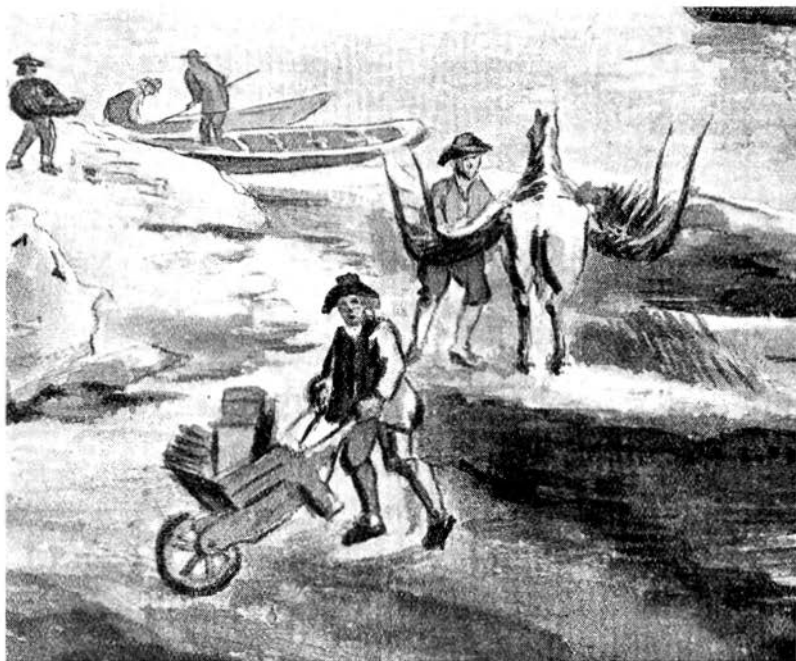
C. G. L.

Klövjesadel från Olofshylte, Torsås sn, Albohd, Småland. K. M. 7186.

Utsnitt ur akvarell av Elias Martin 1801 med motiv från arbetena på Sveaborg. K. M. 12502.

cgk 1801

FLÅHACKA

När etnologerna under 1800-talet började syssla med plogens historia, och med ljus och lykta sökte efter en föregångare till den, fastnade de för spadens och hackans, enligt den maxim, som då behärskade all etnologisk forskning, nämligen att det alltid går en utveckling från det enkla till det sammansatta redskapet. Hur det förhåller sig med denna släktskap och utveckling, kunna vi lämna därhän. Det vi emellertid kunna utläsa av påståendet är, att dessa enkla handredskap tillskrivas en mycket hög ålder, vilket även deras utbredning och de arkeologiska fynden bevisa. Mycket tack vare äldre plogars och årders ofullkomlighet ha dessa redskap bibehållit sin ställning bland jordbrytningsredskapen intill våra dagar, och först nu ha åtminstone hackorna fått stryka på foten för häst- och motordragna redskap.

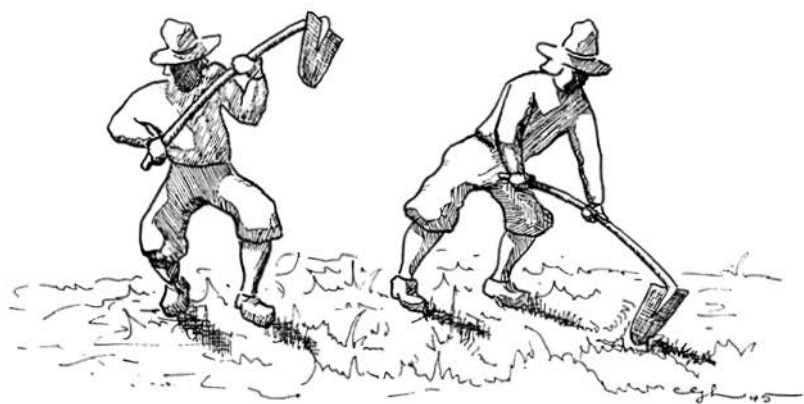
Vid nyodling å tuvig mark, som ej är lätt att upplöja, har förr särskilt flåhackan kommit till användning. Den består av ett spadformigt blad, som i spetsig vinkel är fäst vid ett omkring 1,3 m. långt träskaft. Med detta redskap jämnade man av tuvorna och lossade yttorven, som därefter vanligen brändes. Å fast jord måste därför torvorna tagas tunna, så att ej mera än grästorven skulle förbrännas. På mossjord högg man däremot tjocka torvor, för att det djupa, levande ytlagret måtte bli dödat och sönderdelat. Arbetet bedrevs vanligen sommartid, och en van arbetare kunde vid djup hackning hinna med omkring 250 kvalnar (c:a 90 kvm.) och vid ytlig flåhackning ungefär det tredubbla per dag. Det var således inga överväldigande dagsprestationer, men de ha dock varit tillräckliga för att bit för bit under tidernas lopp vinna en stor del av vår odlade jord från vildmarken.

C. G. L.

Flåhackor, den högra
från Genarp, Bara hd.
K. M. 39164.

Teckning visande arbe-
te med flåhacka.

KORSGEVÄR

Ordet korsgevär är ett direkt lån av tyskans *Kurzgewehr* och betyder alltså *kort värja*. Benämningen avsåg icke någon bestämd vapentyp utan användes på alla stångvapen, som till skillnad från de av en del fotfolksmanskap förda långskaftade pikarna, även kallade »långa värjor» (se sid. 26), hade korta skaft. Korsgevären kunde dock hålla upp till 3 meter i längd. De voro i regel befälsvapen.

De vanligaste korsgevären voro bardisanen, se sid. 24, hillebarden, sid. 16, och den korta piken, jfr sid. 26. Den sistnämnda kallades vanligen *sponton* efter det internationellt vedertagna franska ordet *esponton* för halvpik. Vår bild visar ett korsgevär av vartdera slaget. Hillebarden t. v. är av den modell, som 1697 infördes för underofficerarna vid Kungl. Gardet och som hade en längd av 260 å 280 cm. De svenska underofficerarna hade då fört hillebarder troligen sedan 1600-talets mitt, och de fortsatte därmed till slutet av Karl XII:s tid, då de utrustades med korsgevär av den bardisantyp, som ses t. h. på bilden. De senare blevo avlagda först omkring 1790. Vapnet i mitten är en tysk officerssponton av en under 1700-talet mycket vanlig typ med parerstång, s. k. knävel, nedanför det breda spjutbladet. På detta är på ena sidan etsat bokstäverna CAM i monogram och på den andra ett vapen, som troligen är Schwabens, samt inskriften CARL AUG: MARG: V: B: DURLACH REG^T. Spontonen stammar från Baden och från den åttaårsperiod 1738—1746, då markgreven Karl August ledde en förmyndarregering.

R. Bqt.

LITTERATURHÄNVISNING.

J. ALM, Blanka vapen och skyddsvapen, Sthlm 1932.

Korsgevär. K. M. 10246, 30651 och om.

VÄKTARSAXEN

Till fångstredskapen, om ej just till dem som röra jakt på skogens villebråd och fiskafänge, hör väktarsaxen. Den brukades för fångst av helt andra offer, nämligen nattramlande bråkstakar och oljudsförande personer, som vandrade hem från en glad och blöt fest på någon krog eller hos goda vänner. Det var vid sådana tillfällen stadens nattvakter, den tidens upprätthållare av ordningen på stadens gator och torg, brukade sin väktarsax. Var den skrånande ej påpasslig nog, fångades han lätt i detta redskap.

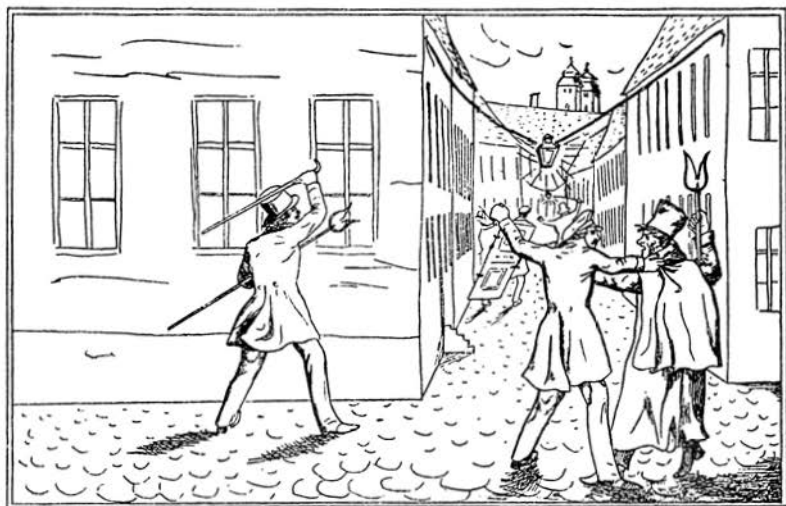
Denna väktarsax hade ett långt skaft av trä, i vars ena ända en u-formig klyka av järn var påmonterad. I dennas fria ända sutto ett par mot varandra ställda armar, som voro försedda med en fjäderanordning, så att de kunde böjas bakåt och åter fjädra fram, sedan det avsedda objektet fångats i saxen. Den undre bilden t. h. visar, huru redskapet fungerade.

Egentligen var det icke för fyllans skull, som fridstöraren fångades. Att uppträda full räknades vid 1800-talets början icke till förargelseväckande beteende. Det var först, sedan nykterhetsrörelsen satt i gång sin propaganda, som man lade den synpunkten på förhållandena. Det var oljudet från dessa Backi vänner, som var närmaste anledningen till deras infångande. Stadens borgare och övriga invånare, som vid denna tid lågo i sin ljuvaste slummer, fingo ej störas i sin nattro. Till att sörja för deras lugn under den mörka delen av dygnet voro nattvaktarna tillsatta, och som ett hjälpredskap i deras tjänstutövning var väktarsaxen konstruerad. Särskilt i våra universitetsstäder har den säkerligen ofta fjädrat om halsen på de unga akademiska medborgarna.

W. K.

Teckningen är ur
C. G. V. Carlemans
album »En stu-
dents missöden»,
tryckt i Lund 1845.

VARM PUNSCH

V arma drycker tillhöra i stort sett det förflutna. Glögg är väl numera den enda drycken av detta slag, som vi ännu mera allmänt ha kvar — men i detta fall liksom när det gäller andra gamla sedvanor är det närmast julens konserverande förmåga, vi ha att tacka därför. Förr i världen var det annorlunda. Glödgade viner, varma bålar, varmt öl, rykande toddy tillhörde de ordinära dryckerna. Bland dem intog punschen en dominerande plats vid dryckeslagen under 1700-talet och början av nästa sekel.

Punsch är avlett av ett indiskt ord, som betyder fem, och har blivit namn på en dryck blandad av fem kryddor, bland vilka den indiska arraken intar första rummet. Man kunde även laga punsch utan denna krydda, men arrakspunschen erövrade för sig så småningom ensamrätt till namnet. Sjömän lär ha infört den till Europa under de ostindiska kompaniernas tid. I varje fall spelade punschen en stor roll i den förplägnad, som sjömännen fingo ombord i det svenska kompaniets fartyg. Två gånger i veckan skulle de ha sin ranson, vilken bryggdes i ett stort kar på däck, varvid glödgade kanonkulor lades i karet för att hålla punschen varm. Det högre befälet, såsom kaptenen och superkargörerna, fingo icke mindre än femtio kannor arrak per resa, vilket skall motsvara 785 halvpor punsch och bör ha utgjort en möjlighet till punschrus varje dag.

Samtida bilder av dryckeslag visa huru punschen serverades med slev ur runda bålar i koppar eller glas. Till de föremål, som infördes från Kina hörde också dekorerade porslinsbålar med namn och inskrifter liksom särskilda punschkoppar av porslin. Den avbildade bålen bär i botten inskriften CARL JOHN HEDERSTRÖM År 1773. Glasen äro av engelsk tillverkning och tillhöra ett ställ med ett dussin glas arrangerade omkring en glasbål.

S. T. K.

Punschbål av engelsk finfajans — i botten inskriften Carl Johan Hederström år 1773 — punschslev av silver med svart träskaft och punschglas av engelsk, slipad kristall med förgylld rand från 1700-talets slut. K. M. 30628 och 12341.

KALL PUNSCH

Vi började med att dricka punschen varm, men numera — vi få bortse från de sista världskrigsårens saknad av den ädla drycken — vill vi ha den kall, helst isad, utom i ett fall: till ärterna. Hur kommer det sig att smaken eller vanan slagit om mellan motsatserna varm—kall?

I akademiska kretsar i Lund finnes en tradition, som söker ge besked härom och som även närmare bestämmer tidpunkten för denna smakväxling till året 1845. Vi skulle sålunda kunna fira hundraårsjubileum med den kalla punschen — om vi hade någon.

Det nämnda året sammanträffade danska, norska och svenska studenter den 22 juni till en stor fest i Lundagård, där många skålar druckos. Studenternas dryck var denna tid varm punsch i stora bälkar. Det var vid detta tillfälle skalden Talis Qvalis sprang upp på en bänk och läste sin dikt *Vaticinium*, en klar revanschappell mot Ryssland. Dikten och skaldens härliga stämning utlöste en enorm hänförelse, som kulminerade i den unisont sjungna Kung Karl den unge hjälte. Under talens mängd kallnade bälarna och man fann, att det smakade lika bra att dricka punschen kall. Det sägs också, att händelsen möjligen tilldrog sig ombord i en båt.

Vare därmed hur som helst, kall punsch tillhör 1800-talets senare del. Tidigare bryggdes punschen för varje tillfälle, nu började den saluhållas färdigbryggd på flaskor. En mängd märken förekommo, mer eller mindre gouterade. De båda etiketterna härintill visa några, av vilka skarpskyttepunschen tillreddes av brännvinsbolaget i Vadstena, medan Svensk Banco bär en norsk försäljares namn och på sitt sätt vittnar om den särställning svensk punsch intog, vilken gjorde den till en långt utanför våra gränser känd nationaldryck.

S. T. K.

Punschetiketter från 1800-talet. K. M. 43808.

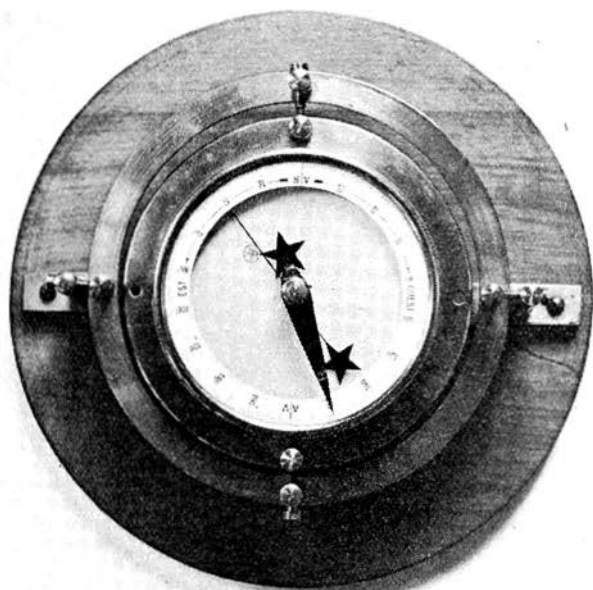
FLYGGKOMPASSEN FRÅN DET FÖRSTA SVENSKBYGGDA AEROPLANET

Hösten 1910 slog en ung landskronabo, ingenjör Hjalmar Nyrop, hela Sverige med häpnad. Tidningarna hade förstasidesrubriker, och intresset var stort och allmänt inte minst i landets sydligaste provins. Sensationen var, att ingenjör Nyrop som förste svensk konstruerat ett aeroplan, och för att citera en tidning, redan »vid de första försöken, — som ägde rum på Ljungbyhed — på en dag lyckades komma upp i luften ej mindre än fyra gånger, de två första gångerna på 20, tredje gången på 30 och fjärde gången på 25 meters höjd», och dessutom »landningarna skedde säkert och elegant och intet som helst missöde inträffade med maskinen». Dessa flygningar företogs på raksträcka, men redan från början välvde den unge aviatikern »planer på att i en snar framtid söka runda banan två gånger och sedan att flyga en åtta». I stratosfär- och globalflygningens begynnande tidsålder låter inte detta överväldigande, men som bevis för att det var »högtflygande» planer för dåtida förhållanden kan nämnas, att de prov som 1911 stipulerades för erhållande av det internationella flygcertifikatet, och som i stort sett bestod i att utföra 10 stycken åttor och därefter gå upp till 50 meters höjd, ansågos så svåra, att de vid vissa flygskolor mottogs med allmän elevstreck.

Det var flygplansembryon man flög, små, spinkiga plan med vingar hoplimmade av tunna trälameller och duk och stagade av tunn wire, och med landningsställ av cykelhjul. Motorer och instrumental utrustning voro i stil med det övriga.

Så är t. ex. flygkompassen från detta Nyrops första plan en helt vanlig nålkompass i kardansk upphängning. Kompassrosen är delad i två hälfter, vardera med 180°:s indelning. Dellinjen utgör »kursstreck», varför kompassen troligen varit placerad så, att denna linje sammanfallit med planets längdaxel.

C. G. L.

Ingenjör Hjalmar Nyrop och hans flygmaskin på Ljungbyhed 1910.
Därunder flygkompassen. K. M. 43364.

FRANSK FAJANS I KULTUREN

Av SVEN T. KJELLBERG

Trots stora luckor i materialet återger Kulturens samling av fransk fajans likväl huvuddragen av denna konststarts utveckling i Frankrike. Självfallet äro föremål äldre än 1600-talet svagt företrädade, men som en strålande anfang till detta kapitel i den franska konstens historia har museet dock att uppvisa de utsökta fajansplattorna från *connétablens* av Montmorency château i Ecouen, de äldsta daterade fajansarbetena i Frankrike.

ÖVERSIKT AV DEN FRANSKA FAJANSENS HISTORIA

Den keramiska konsten i Europa nådde sin första högre utveckling i och med anbringandet av den ogenomskinliga tennglasyren, som helt dolde lerans färg och struktur. Man erhöll genom den vita eller färgade glasyren en yta, som med fördel kunde användas såsom grund för ett keramiskt måleri i olika färger. Från Spanien hade denna konstart överförts till Italien, där den under namn av majolika under 1400- och 1500-talen nådde stark blomstring och spridning. Här utvecklade sig majolikan under inflytande av den italienska renässansens mäktiga förnyelse av konstlivet till en produkt jämförbar med konsthantverkets övriga alster i ädla metaller, glas och stenar. Från Italien spred sig denna keramiska konst vidare norrut och erhöll nu efter den italienska huvudorten Faenza benämningen fajans.

Ehuru den italienska renässansen gjorde sig starkt gällande inom många olika grenar av franskt konstliv, dröjde det likväl

länge innan fajanskonsten på allvar och i större omfattning slog igenom. Man har velat förklara detta med, att de franska fajansmakarna icke erhöilo det skydd och den uppmuntran från furstarnas och de stora herrarnas sida, som kom den italienska fajanskonstens utövare till del. Även en annan orsak har framhållits: den nationella emaljkonst, som var knuten till Limoge, kan under detta tidiga skede ha varit en mer än fullständig ersättare för fajansen.

En del italienska konstnärer slogo sig likväl ned i Frankrike och tillverkade fajans helt efter den smak och de mönster, som de varit vana vid i sina hemstäder. Man vet t. ex. att Girolamo Della Robbia 1529 byggde hytta och verkstäder i Paris för tillverkningen av den fajansutsmyckning, som var avsedd för Petit château de Madrid i Bois de Boulogne, och att den i italiensk anda verksamme Masseot Abaquesne på 1540-talet etablerade en fabrik i Rouen för sina fajansflisor till slottet i Ecouen, katedralen i Langres och andra byggnader.

Fajansmakeriet fick likväl till en början icke någon fast fot i Frankrike och vad som kom att tillverkas där var, tekniskt och konstnärligt sett, helt och hållet italiensk fajans. Märkligt nog kom i stället två fullt originella skott att växa fram på det inhemska gamla krukmakeriets grund under 1500-talet. De stå sålunda egentligen utanför denna redogörelse, men deras konst hänger dock så nära samman med fajansens, att man icke får någon riktig bild av den senare utan att man även tar dessa i betraktande. Utan andra material än den vanliga vita krukmakareleran och den genomskinliga blyglasyren samt de elementära färger, som krukmakarna sedan århundraden nyttjat, skapade två franska konstnärer några av den keramiska konstens sällsynta huvudverk. Den ene av dessa är okänd till namnet. Hans alster bruka gå under beteckningen Henrik II:s gods eller fajans från Saint-Porchaire. De bestå av figurrikt arbetade skålar, ljusstakar, saltkar m. m., formade i renässansens anda och närmast jämförbara med guldsmedsarbeten. Skulpterade figurer, hermer och masker insatta i arkitekturformer med nischer, kolonner och listverk

Bild 1.
Skål av s. k.
Henrik II:s gods.
1500-talets mitt.

pryda dessa alster av den finaste tunna lera, i vilken med stämplor intryckts arabesklignande mönster, bild 1. Ett 60-tal pjäser av detta gods är känt, de mesta väl skyddade i statliga samlingar. Av dessa ouppnåeliga saker finns naturligtvis ingenting i våra samlingar.

Medan denne mästare, som verkade omkring 1525 till 1565, icke fick några efterföljare och knappast ens efterapare, hade Bernard Palissy, den andre av de två nationella 1500-talskonstnärerna, både en omfattande produktion och en verkstad, som levde kvar efter honom. Även hans konst hade sina rötter i det gamla krukmakeriets teknik. Hans alster åtnjoto från början en mycket stark popularitet, och han erhöll det furstliga stöd, som denna tid betydde så mycket för konstens utveckling. Det kännetecknande för hans keramik är den starka plasticitet, varmed den utformats. Hans skålar och fat, alltid blott av-

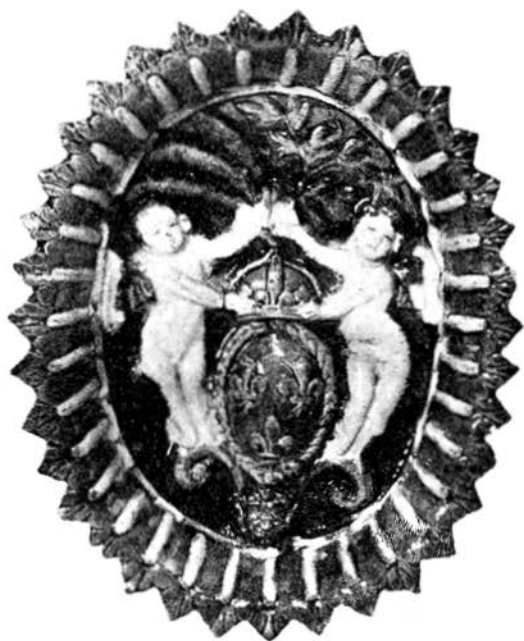

Bild 2 och 3.
Prydnadsfat av s. k.
Palissygods.
K. M. 16942 och 12720.

sedda till prydnadsföremål, äro täckta av en myllrande rikedom av figurer och ornament i kraftig relief med lysande färger i manganviolett, koboltblått, koppargrönt och gult. I en äldre period hämtar Palissy sina motiv från naturvärlden. Ringlande ormar, reptiler, snäckor, fiskar, frukter, blommor och blad ge åt hans arbeten den suggestiva karaktär, som man mest förbinder med hans verk. Dessa »figulines rustiques», som han själv kallade dem, voro också hämtade direkt från naturen i så måtto, att figurerna voro gjutna direkt på föremålen. Därigenom erhöilo de sin nästan kusligt naturalistiska form. — Senare arbeten av hans hand framvisa företrädesvis kompositioner med mytologiska och bibliska motiv samt ornament i tidens stil med beslag, mäandrar och dyl., bild 2. — Som människa var Palissy en typisk produkt av renässansen, en sökande eldsjäl utan ro, en mångfrestare med starka möjligheter att även på andra områden göra sig gällande.

De nu omnämnda keramikerna kunna såsom redan framhållits betraktas som utlöpare av den gamla krukmakarkonsten. Den moderna fajanskonsten fick först i början av 1600-talet fast fot i Frankrike i och med bröderna Conrade. Dessa inkallades från Savona av hertig Ludvig av Gonzaga och slogo sig ned i Nevers. Deras fabrik utvecklade sig starkt, och den nya framgångsrika företagsamheten lockade snart andra fajansmakare att nedsätta sig i staden, så att Nevers hastigt växte upp till en betydande central för denna tillverkning. Vid sidan av den italienska stil, som bröderna Conrade fört med sig från Savona, började vid denna tid den holländska blå och vita efter kinesiska motiv dekorerade fajansen att vinna insteg i Frankrike liksom i det övriga Europa. Ur dessa två skilda motivkretsar växte den stil fram, som är kännetecknande för fajans från Nevers.

Under inflytande från Nevers arbetade till en början den i Rouen 1644 av Edme Poterat grundade fabrik, ur vilken en helt ny och fullt fransk fajansstil skulle springa fram. Här skapades mot slutet av 1600-talet under Louis Poterats ledning en dekorationsart, anslutande sig till den smak, som präglade

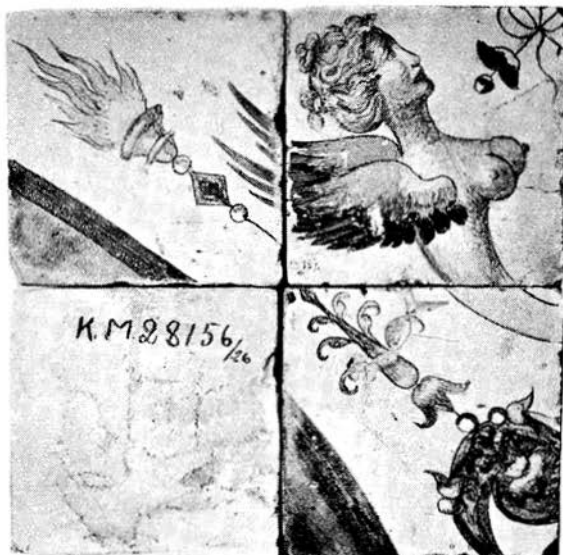

Bild 4.
Väggplattor till-
verkade 1542 av
Masseot Abaquesne
för connétablens
av Montmorency
château i Ecouen.
K. M. 28156: 26.

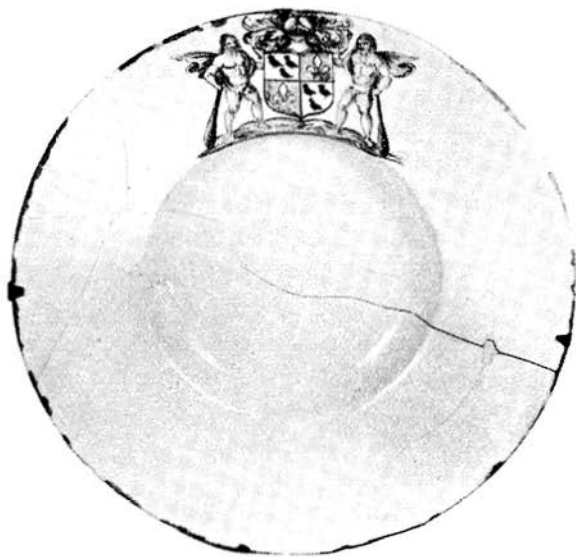

Bild 5.
Fat med Henrik
av Navarras vapen,
omkr. 1600. Aba-
quesnes verkstad
eller skola. Rouen.
K. M. 28364.

tidens konsthantverk i metall, glas, broderi, intarsia, bokkonst och spetsar. Det är de ledande franska arkitekterna och mönsterstickarna, framförallt Berain, som angiva tonen. Rouenfajansernas målare omsatte lärdomarna i en elegant, minutiöst utformad teckning med lambrekänger, bladverk och broderier, som gävo åt deras alster en fullt egen och lätt igenkännlig stil, flitigt efterbildad icke blott i Frankrike utan över hela Europa. Fajansfabriker, som drogo fördel av lärdomarna från Rouen, växte upp i norra Frankrike, där nya hyttor grundades i Saint-Cloud, Sinceny, Quimper och Lille, men även i Södra Frankrike, där Moustiers snart skapade sin egen stil och bildade skola.

En av anledningarna till fajansindustrins stora uppsving vid 1700-talets början kan man, så egendomligt det än låter, finna i det ekonomiskt betryckta läge, varuti Frankrike vid denna tid råkat genom sina långvariga krig. För att skaffa ädel metall till myntet sände Ludvig XIV och det kungliga huset sina guld- och silverkärl till nedsmältning, en åtgärd, som omedelbart efterföljdes av adeln och de förmögna. I stället för de dyrbara tallrikar, skålar och uppsatser av ädel metall, som tidigare prytt festborden, kom nu fajansen väl tillpass. Efterfrågan på denna vara blev mycket stark och lockade fram nya tillverkare och fabriker. I förnäma kretsar gick väl denna modenyck snart tillbaka, men den hade även spritt sig till folkets bredare lager, där fajansen fick en trofastare avnämare.

Tillverkningen i Moustiers grundlades 1679 av Pierre Clérissy, som till en början ännu upprätthöll förbindelsen med den italienska smakens om staffli- och väggmåleri påminnande dekorationsart. Sedan Louis Poterat i Rouen visat vägen till ett mera nationellt och med tidens konst besläktat uttrycksätt, slog Clérissy och hans efterföljare in på denna linje och fann snart nya dekorativa element till utsmyckning av den bländande vita ytan på sina produkter. Vad man särskilt gärna förbinder med Moustierstillverkningen är den småfiguriga teckningen med groteska callotfigurer och berainaktigt knyckiga bladmotiv, avtecknande sig i orange, grönt och blått mot den

Bild 6 och 7.
Skål i *style*
rayonnant.
Rouen 1730.
K. M. 28365.

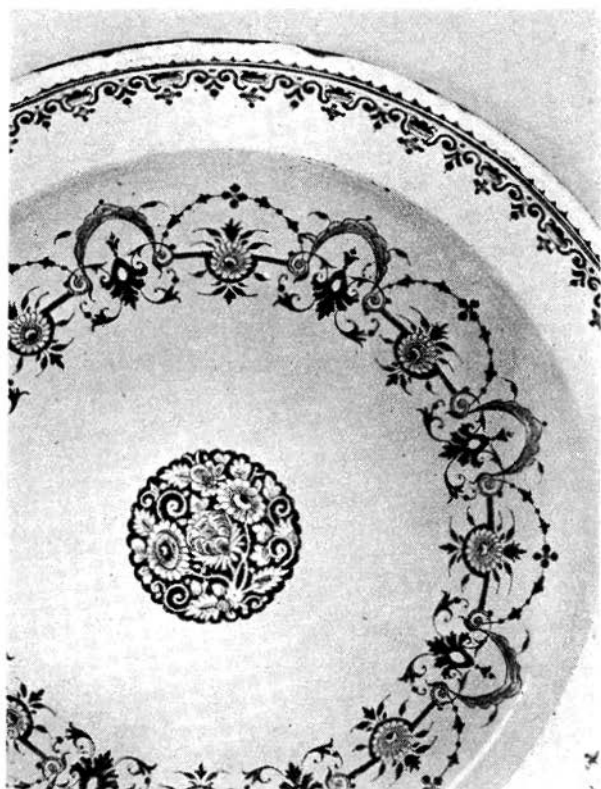

Bild 8.
 Detalj av fat
 i *style rayonnant*. Rouen
 1700-talets
 förra del.
 K. M. 39650.

klarvita grunden. Till Moustiers slöt sig snart en krets av efterbildare med fabriker i Clermont-Ferrand, Arduis, Montauban, m. fl.

Den franska fajansen hade icke väl funnit sitt eget uttrycks-sätt förrän nya impulser kommo att åter omgestalta den. Denna gång påverkades smaken av en ström från öster, närmare bestämt från Sachsen och det där vid 1700-talets början framställda porslinet. På Meissens lätta och vita gods blommade måleriet i klara färger, och koloriten hade icke blott vunnit i modulering av färgtonerna från tyngsta styrka till dimlik lätt-het, utan palettens omfång ökats med nya färger, framförallt

Bild 9.
Vägfontän, Rouen,
1700-talets förra del.
K. M. 20042.

röda, som fajansen icke lyckats uppnå. Nya tekniska resurser måste till för att åstadkomma detta. Paul-Antoine Hannong i Strasbourg var den som i fajans först lyckades efterbilda det sachsiska porslinets dekoration.

Tidigare hade fajanskonstnärerna på lergodset samtidigt anbragt såväl tennglasyren som dekorationen och därefter bränt kärlet i ugnen. Därvid kunde man naturligtvis blott använda sådana färger, som tålde den starka hetta, kärlet och tennglasyren måste utsättas för. Hannong fann ut att man liksom vid porslinstillverkningen kunde låta fajansen genomgå två bränningar — den första där godset och tennglasyren fick sin

starka eld, den andra, sedan dekorationen målats med emalj-färger på det färdigbrända kärlet, i en svagare eld. Detta medförde, att konstnären fick ett större register av färger till sitt förfogande.

Strasbourgfajansen med sina utsökta röda och gröna färger bär också vittnesbörd om huru långt man kunde komma denna väg. Samtidigt lösgjordes det strängt ornamentala i teckningen, som fick en naturalistisk frigjordhet. I rokokons lekfulla art ströddes nu över fajansens liksom över porslinets yta blomsterknippen eller lösa blommor i till synes oregelbundna kompositioner. Det dekorerade kärlets form satte icke längre några gränser för fajansmålarens fantasi. Medan tidigare t. ex. de konstruktiva delarna av en tallrik — dess brädd och dess skål — dekorerades var för sig med en kantbård och en rosett eller plafondbild, kunde nu en rosenbukett målas från brädden ned över skålen utan tanke på tallrikens egen plastiska rytm.

Strasbourg fick många efterföljare. De gamla fabrikerna i Rouen, Sinceny och Marseilles m. fl. funno sig nödsakade att följa efter den nya smaken och nya fabriker anlades i detta uppsåt, såsom i Niederwillers, Lunéville och Sceaux. Den revolution, som den porslinmålade fajansen sålunda genomförde i Frankrike, bringar i tankarna huru samma förhållande gestaltade sig i vårt eget land, där Marieberg grundlades med modern muffelugn för emaljfärger efter Strasbourgs förebild medan den äldre fabriken vid Rörstrand med sin omoderna utrustning så långt resurserna räckte sökte nå upp till de moderna färgernas standard. — Porslinet kom på så sätt att utöva en mäktig inverkan på fajanskonstens utveckling. Första gången det skedde var när den holländska fajansen direkt sökte efterbilda kinesiskt porslin. Ännu länge förblev porslin dock en så dyrbar vara, att den icke kunde göra något nämnvärt intrång på fajansens ekonomiska område.

Det dödliga hotet kom från annat håll, denna gång från väster och England. I detta land hade man vid mitten av 1700-talet nått fram till en teknisk förbättring av det s. k. flintporslinet eller finfajansen, vilket utgjordes av ett vitt

eller rättare krämfärgat gods överdraget med en glänsande genomskinlig saltglasyr. Detta gods var mycket lätt och hårt och kunde pressas i formar till en tunnhet, som liknade porslinets. Särskilt sedan det fulländats omkring 1780 av Josiah Wedgwood blev det en exportartikel av stor omfattning. Från fransk sida mötte man det inströmmande engelska flintporslinet med så höga tullar redan under 1740-talet, att man praktiskt taget var skyddad mot denna konkurrens. Samtidigt uppstodo i Frankrike en del fabriker för tillverkning av flintporslin. I handelstraktaten mellan de båda länderna 1786 sänktes emellertid tullen — och därmed var i Frankrike liksom i övriga europeiska länder fajansens saga all. Wedgwoods produkter vunno en utomordentlig popularitet, icke blott på grund av sina tekniska företräden framför fajansen utan även av estetiska skäl. Den av nyklassicismen präglade tidssmaken föredrog flintporslinets sobra färger och ornament framför fajansens blomsterkolorism.

Som folklig keramik levde fajansen kvar, men dess konstnärliga halt blev lägre. Fajansmålarna sökte nu fånga sin publik genom bildframställningar av patriotiska och aktuella händelser, där framförallt den stora franska revolutionen var det överskuggande intresset. Mycket gods av detta slag spriddes över landet och är numera en av samlare under benämningen »faïences patriotiques» åtrådd vara.

NÅGRA TYPISKA PRODUKTER.

Rouen. Ur Förrers stora samling av fliskeramik inköptes 1921 till Kulturen bl. a. 26 kvadratiska fajansplattor tillhörande den utsmyckning av slottet i Ecoen, som Masseur Abaquesne enligt inskrift utförde i Rouen 1542, bild 4. De tillhöra ett livligt och graciöst renässansmönster med bladornament, kvinnliga hermer, flammande facklor m. m., som i klara färger av grönt, gult, orange och blått teckna sig mot vit botten. Dessa majolikafalisor äro helt italienska till sin natur. Från

Bild 10 och 11. Uppsatsfat, *style rayonnant*, Rouen, 1700-talet. K. M. 33414.

Bild 12 och 13. Fat och skål, polykroma. Rouen, 1700-talet.
K. M. 28366 och 18374.

Abaquesnes verkstad eller skola härstammar troligtvis också ett vitt fajansfat med Henrik av Navarras vapen, bild 5, vilket inköptes i Rouen 1920. Vapenbilden med de två sköldhållande vildmännen liksom formen med den stora brädden datera fatet till 1500-talets slut eller det följande seklets början.

Efter Masseot Abaquesne och hans son synes fajanstillverkningen ha legat nere i Rouen, och det är först med den av Edme Poterat grundade fabriken, som den återupptages. Detta skedde vid mitten av 1600-talet, men så litet är känt och bevarat av det tillverkade godset, att man först på allvar åter kan få en föreställning av fabrikationens art med 1700-talets början. Då framträder den speciella stil, varom vi inledningsvis talat, och varpå följande avbildningar, bild 6—13, må tjäna som exempel.

Det intressantaste av våra föremål är skålen, bild 6—7. Denna, som bär inskriften Magdelaine Brunet 1730, är dekorerad kring ytterkanten och i det inre med typiska ornament i den *style rayonnant*, vilken under 1700-talets förra hälft skulle komma att dominera den franska fajansen. Denna utgöres av ett detaljrikt tecknat mönster med två regelbundet upprepade kompositioner, vars detaljer dels äro tecknade i färg mot den vita eller blåvita grunden, dels framträda som utsparade element mot ett färglagt fält. Mönstren kunna vara tecknade enbart i blått, men ha ofta ett tillägg av rött, såsom i denna skål. Den röda färgen, som tekniskt sett var svår att framställa emedan den icke tålde starkeldsvärmen, är ett av rouentillverkningens bästa kännetecken, som efteraparna ytterst sällan lyckats få fram. — Samma stil återfinnes också i fatet, bild 8, där mittfiguren har den karakteristiska utsparnings-tekniken, i väggfontänen, bild 9, och i det lilla tårtfatet, bild 10, vilka samtliga äro målade i enbart blått. Förutom denna färg kan rouenfajans av denna typ också framvisa en begränsad polykromi med blått, gult, grönt och rött, såsom tyvärr icke framgår av de här återgivna bilderna 12 och 13.

Ungefär samtidigt med *style rayonnant* målades även en helt annan mönstertyp, den kinesiska, till synes mest efter före-

Bild 14.
Fat i kinesisk
stil, polykromt.
Rouen. 1700-
talet. K.M. 26690.

bilder från Delft, bild 14, med genrebilder, eller bild 15, med blomstermotiv, fåglar och fjärilar. Färgställningen är här samma som i den ovannämnda gruppen med starkeldsfärgerna blått, gult, grönt och rött. I fatet, bild 15, återfinnes det under senare delen av 1700-talet ofta använda motivet med ett stiliserat ymnighetshorn, vilket i *style rayonnant* får den form, som återgives i bild 16.

Redan på 1670-talet hade en fajansmålare från Rouen slagit sig ned i Saint Cloud invid Paris, där hans fabrik snart fick stora beställningar på bordsserviser till de kungliga slotten. Det återgivna fatet, bild 18, visar huru väl man kunde efterbilda rouenmönstren. Fabriken i Sinceny, grundlagd 1728, arbetade helt i Rouens anda och tidvis under ledning av fajansmakare från denna stad. Som prov på dess tillverkning visas, bild 17, en väggfontän i blått och orange, den senare färgen en svag ersättning för det rouenska röda.

Bild 15.
Fat i kinesisk stil,
polykromt. Rouen,
1700-talet. K. M. 35203.

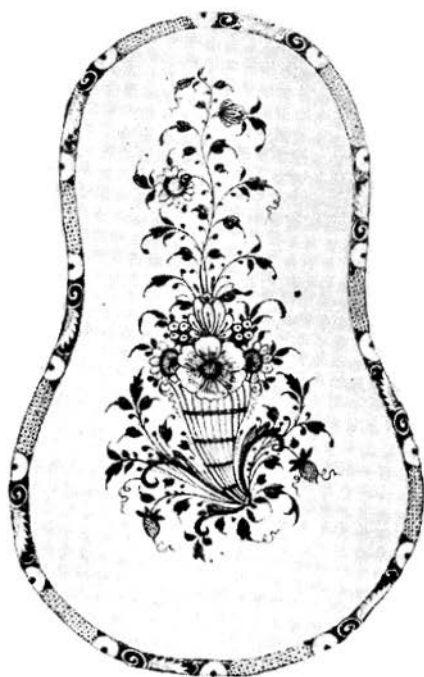

Bild 16.
Bidet. Motiv med
ymnighetshorn. Rouen,
1700-talet. K. M. 26236.

Bild 17.
Väggfontän. Sinceny,
1700-talet. K. M. 34047.
Bild 18.
Fat i rouenstil.
Saint Cloud. 1700-talet.
K. M. 27531.

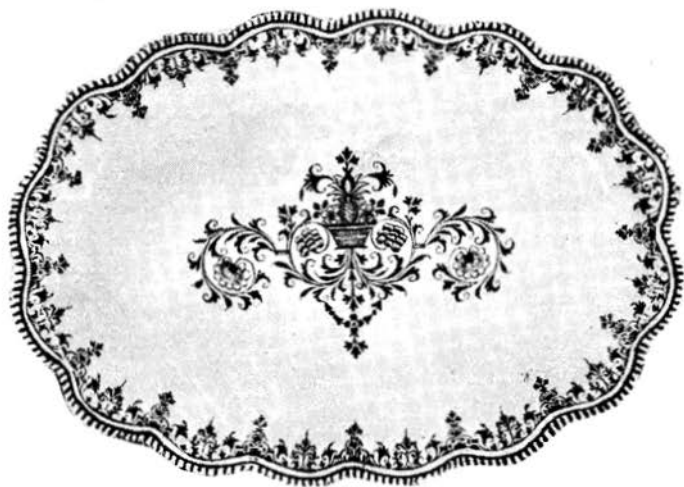

Bild 19.
Tallrik i *persisk stil*,
djupblå grund med
mönster i guld och grått.
Nevers 1600-talet.
K. M. 39364.

Nevers. Från den äldre italienska perioden i denna stads fajanshistoria kan våra samlingar icke uppvisa något prov. Däremot finnas några goda typer av kärl dekorerade i den s. k. *persiska stil*, som tillskrives Pierre Custode. Denne grundade sin fabrik på 1630-talet och blev stamfader för en släkt av fajansmakare, som verkade i Nevers till slutet av det följande seklet. Den persiska stilen kännetecknas av en mycket djup, stundom klart lysande och stundom åter dunkelt koboltblå emaljgrund, på vilken mönstret målats i vitgrått och gult. Den i bild 19 återgivna tallriken har en kantbård av spretigt tecknad ornamentik, som närmast liknar orientaliska skrivtecken. Mittmotivet uppvisar samtidigt ett med guld målat kardinals vapen. Det samlade intrycket av tallrikens dekoration och dess blåa grund för osökt i tankarna emaljarbeten från Limoges, som måste ha varit den förebild fajansmakaren sökt efterbilda. Denna ovanliga och tidiga pjes har sitt motstycke i en liten blåglaserad skål, bild 20, dekorerad i gråvitt och gult, vilken genom sin plastiska utformning med den sit-

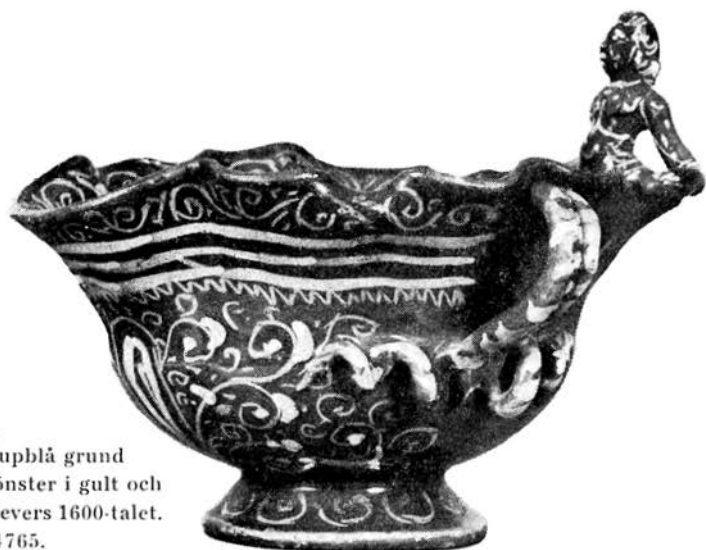

Bild 20.
Skål, djupblå grund
med mönster i gult och
grått. Nevers 1600-talet.
K. M. 34765.

tande figurinen och de båda greparna, vars ändar löpa ut i spiralformade skruvar, samt den vågbucklade kanten ännu har mycket av senrenässansens livfullhet över sig. — Förutom föremål med tecknade mönster av dessa och andra slag omfattar gruppen i persiskt blått även en mycket karakteristisk dekor, där den vita emaljen fläckvis stänkts och runnit ut över den blåa grunden. Vasen, bild 21, är typisk för denna dekorationsart, varjämte man bör lägga märke till formen på vasen, som utan tvekan förråder sina orientaliska eller, om man så vill, persiska föregångare. Ett praktstycke av denna vitfläckiga sort äger museet i ett mer än halvmeterlångt ovallt fat med rikt modellerad brädd.

Den persiska stilen ger åt Nevers ett ansikte, som är lätt att känna igen och som besitter en viss skönhet. Efter dess tid, som sträcker sig fram till omkring 1700, följer en period av efterbildningar, då man knappast längre kan tala om en niver-naisisk fajanskonst. I främsta rummet är det den holländska delftfajansen med dess kineserier, som man efterbildar, men

Bild 21.
 Vas i *persisk stil*,
 blå med vita fläckar.
 Nevers, 1600-talet.
 K. M. 28370.

även den tongivande fajansen från Rouen. Prov på det senare slaget finnes ej i samlingarna, men om det förra må de här återgivna bilderna 22 och 23 ge en föreställning. Blomkrukan och kruset äro målade i blått, orange, grönt och mangan i traditionella mönster och försedda med snodda grepar med typisk nivernaisisk fläckighet.

Moustiers. Såsom omtalats i det föregående grundades 1679 en fajansmanufaktur av Pierre Clerissy i den lilla sydfranska bergsstad Moustiers. Alstren från denna fabrik äro fram till mitten av 1700-talet målade i blått. Man kan urskilja två stilperioder under den blåa tiden. Den äldsta, som här

Bild 22 och 23. Krus och blomkruka i holländsk stil. Nevers, 1700-talet.
K. M. 27768 och 8025.

Bild 24 och 25. Bassäng med ornament i rouenstil och jaktscen efter gravyr av Antonio Tempesta. Moustiers, 1600-talet. K. M. 33413.

representeras av den stora bassängen på lejonassar, bild 24 och 25, är dekorerad med en bård av lejonmasker och bladornament i rouenstil samt med jaktscener kopierade efter Antonio Tempestras gravyrer. Den avbildade bassängen, till vilken säkerligen hört en nu förkommen fontänuppställning, är ett utomordentligt keramiskt stycke från 1600-talets slut.

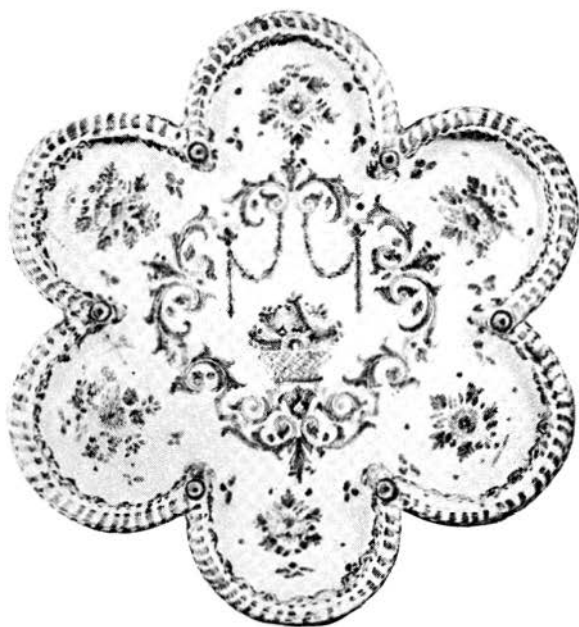

Bild 26. Uppsatsbricka. Moustiers, 1700-talet. K. M. 9418.

Motivet återger en strutsjakt. — Den yngre stilperioden är helt ornamentalt med mönster i tidens beraininfluerade stil. Till denna period hör den här återgivna brickan eller bordsuppsatsen, bild 26.

Sin egen stil fann Moustiers dock först sedan Joseph Oleroy 1738 slagit sig ned i staden som fajansmakare. Från denna tidpunkt blir dekorationen mångfärgad med orange, grönt, blått och mangan såsom huvudfärger. Även här kan man efter den konstnärliga utsmyckningen uppdelat produktionen i ett par huvudgrupper. I den första arbetar man med en bård av regelbundet upprepade festoner och blommor, vilka på fat och tallrikar täcka brädden, samt en medaljongbild med olika allegoriska eller liknande motiv inom en blomsterkrans. På Kulturens exemplar finner man scener med faun blåsande flöjt

Bild 27.
Tallrik med mångfärgat
mönster. Moustiers,
1700-talets mitt.
K. M. 10323.

Bild 28.
Detalj av tallrik
med mångfärgat
mönster. Moustiers,
1700-talets mitt.
K. M. 37572.

Bild 29.
Tallrik med motiv i grönt
och orange. Moustiers,
1700-talets senare del.
K. M. 17099.

Bild 30.
Detalj av fat
med Comedia
del'arte motiv i
grönt och orange.
Moustiers,
tid som ovan.
K. M. 33288.

för sin nymf i ett arkadiskt landskap, badande nymfer överaskade av faunen, romerska krigare m. m., bild 27—28. Den använda paletten omfatta alla de ovannämnda färgerna och teckningen är utförd i ett småmönstrigt och petigt maner.

Medan denna grupp ännu helt bygger på traditionella stildrag, inför den andra helt nya och originella motiv, bild 29—31. Dekorationens ängsliga regelbundenhet har ersatts av en friare behandling, f. ö. väl tillrättalagd efter den av rokokon präglade tidssmaken. Utströdda blomstermotiv blandas med grupper av grotesker, drakar, fåglar, hundar, fjärilar m. m. inpassade på ett lekfullt sätt, men ständigt med en tydlig rädsla för att lämna ytan tom. Såsom förebilder till figurerna har man ofta hänvisat till Callots groteska människoframställningar. Men man kan säkert finna föbeelderna på närmare håll i de pierroter, colombiner, harlekiner och andra gycklare, som tillhörde tidens teaterväsen. Det är ett utsökt och behagfullt artisteri, som kännetecknar denna tillverkning från Olerys manufaktur, icke minst framträdande i den återhållsamma koloriten, vilken merendels blott använder de båda färgerna grönt och orange, då den icke inskränker sig till att enbart bruka grönt. Moustiersfajansen utmärker sig därjämte för en utomordentligt vit tennglasyr med stark glans, vilken ger godset en renhet, som knappast någon annan fransk fabrik förstod att ge sina alster.

Strasbourg. Denna fabrik, som började tillverka fajans 1721, hade också under sin första tid en blå period, som lånade sin stil från Rouen. Några exempel härpå kunna icke framletas ur våra samlingar. Det är först sedan Paul Hannong på 1740-talet börjar använda muffelugn, varigenom framställandet av de karminröda och koppargröna färgerna möjliggöres, som strasbourgfabriken får sin egen stil och gör en betydande insats i den europeiska fajansens historia. Från Paul Hannongs tid härstammar det signerade fatet, bild 32. Detta har ännu mycket av kinesiskt måleri i sitt mönster. F. ö. arbetade fabriken även med direkt kinesiserande motiv såsom framgår av

Bild 31.
Fontän och
bassäng med
dekor i grönt.
Moustiers, 1700-
talets senare del.
K. M. 10801.

tallriken bild 33, vilken likväl tillhör en senare tid. Något gott exempel på det meissenpåverkade måleri med rosor och tulpaner i mjukt schatterade färger utan konturteckning, som kännetecknar den högklassiga strasbourg-fajansen, äger museet icke. — För samlare är det viktigt att se upp för de skickliga förfalskningar, som i stor utsträckning denna fajans varit utsatt för.

Strasbourg fick många efterföljare. Bland de fabriker, som uppstodo denna tid och togo Strasbourg till förebild, må nämnas Aprey, Niederwiller och Sceaux. Från Aprey återges

Bild 32.
Fat signerat av
Paul Hanong.
Strassbourg,
1700-talets mitt.
K. M. 20041.

Bild 33.
Tallrik från Strass-
bourg, 1700-talets
senare del.
K. M. 23369.

Bild 34.
Kanna signerad av
Jacques Borelli. Marseilles,
1700-talets mitt.
K. M. 26834.

Bild 35.
Terrin. Marseilles,
1700-talets senare del.
K. M. 34660.

här, bild 36, ett fat med dekor i grönt, gult, rosa och brunt. Betydelsefullast bland efterföljarna blev Marseilles.

Vid mitten av 1700-talet ryckte fajansstillverkningen i denna stad plötsligt upp i främsta ledet både vad beträffar konstnärlig kvalitet och produktionens omfattning. I ett äldre mera okänt skede stod denna stads fajanskonst under starkt inflytande av de ledande franska fabrikerna och särskilt Moustiers — en av fajansmakarefamiljen Clerissys medlemmar, Joseph, broder till moustiersfabrikens grundläggare, var verksam i Marseilles på 1670-talet och ännu 1750 voro fajansmakare från Moustiers sysselsatta här. Vid denna tid började man emellertid efter Strasbourgs förebild att använda muffelugn och nådde snart upp till en kolorit, som väl kan jämföras med den bästa hos förebilden. Färgen förhöjdes ytterligare genom den glänsande tennglasyr, som man tagit i arv efter Moustiers.

Såsom prov på denna strasbourgpåverkade period i Marseilles må tjäna den både plastiskt och dekorativt utsökt formade terrin, bild 35, som inköptes på Holstein Ratlowska auktionen 1928, och den av Jacques Borelli signerade hjälmkannan, bild 34. — Till alster från denna fabrik kunna utan tvivel även räknas ett par målade fajansplattor med idylliska landskap, bild 37, vilka äro tecknade med mycket fin pensel och målade i utsökta färger av grönt, gult, rosa, mangan och blått.

LITTERATURHÄNVISNINGAR.

- M.-J. BALLOT, *La ceramic française: Bernard Palissy et les Fabriques du XVI:e Siècle och Nevers, Rouen et les Fabriques du XVII:e et XVIII Siècle.* Paris 1924—5.
- EMIL HANNOVER, *Keramisk Handbok, första delen.* Stockholm 1919.
- M. L. SOLON, *A history and description of the old french faience.* London 1903.

Bild 36. Fat, Aprey, 1700-talets senare del. K. M. 23784. Bild 37. Plakett. Marseilles. K. M. 9832 a.

LUNDAVANTEN

Av MARGRETHE HALD

Ved Udgravninger i Lund blev i et Middelalderlag fremdraget en Vante, som er syet af tottraadet, højretvundet (Z sn.) Uldgarn af mellembrown Farve. Vantens Vidde er ved Overkanten 26 cm. og dens Længde er 23 cm. Det Parti, som er bestemt for Haandfladen og de fire Fingre, virker ret kort, og man har nærmest Indtryk af, at Vanten har været syet til et Barn, dog maa det tilføjes, at Tommelfingeren er uforholdsmæssig lang, saa Stykket kan som Helhed ikke siges at være synderlig velproportioneret.

Ud fra et tekstilteknisk Synspunkt frembyder Vanten betydelig Interesse, idet den er udført i en Syningsart, hvis Forekomst paa nordisk Grund vi har det ældste Eksempel paa i den berømte Vante fra Åsle Mose i Västergötland. Åslevanten er publiceret af Holger Arbman og Elisabeth Strömberg (Åslevanten, Nordiska Museets och Skansens Årsbok 1934, sid. 67 ff.). Arbman henfører den til de første Aarhundreder af vor Tidsregning.

Ejendommeligt nok er Jernaldervanten udført i en mere kompliceret Form af Tekniken end Middelaldervanten fra Lund. Den sidstnævnte er nemlig syet paa en meget enkel Maade. Den Analyse, som her medgives, Bild 2 og 3, viser Principet, og en Sammenligning med en Tegning, Bild 4, som Maria Collin har givet som Illustration til sin Afhandling: Sydda Vantar (Fataburen 1917, sid. 77, fig. 16) godtgør, at Vanten fra Lund er tilvirket paa præcis samme Maade som en Mælkesi fra Dalarna, hvilket betyder, at denne Form af Tekniken praktisk talt har levet uændret i Folkekunsten til vor Tid. Maria Collin har truffet flere Benævnelser for Tekniken; der tales f. Eks. om

Bild 1. Sydd vante funnen i medeltida jordlager i Lund.

»sömmade vantar» eller »påtade vantar», og det hedder, at man »binder med nål».

Det er ganske interessant, at Vanten fra Lund tidsmæssig set hører hjemme i Middelalderen, idet den derved kommer til danne en Slags Bindeled mellem Oldtidsvanten fra Åsle og Produkterne fra Folkekunsten, og selvom det vel er for dristigt

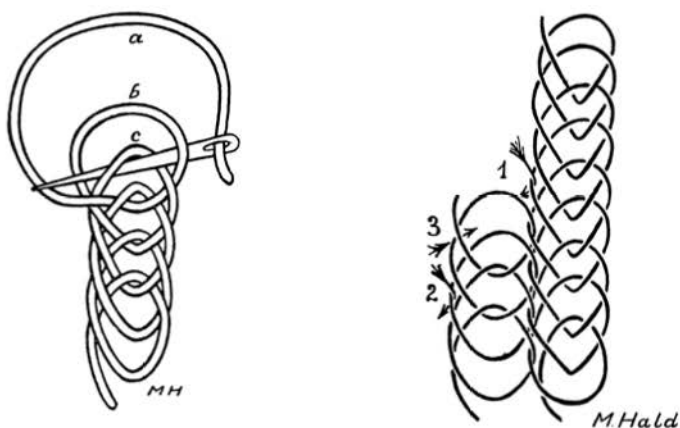

Bild 2 och 3 (överst). Hvorledes man begynder Naalebinding i den Variation som forekommer i Lundavanten. — Syningen fortsættes i Spiralforløb, saaledes at en ny Række stadig føjes til i venstre Kant af den foregaaende. Ved Pilen vises Retningen for Naalens Passage for een Maske. Ved Tallene angives Rækkefølgen. Øverste Løkke (under 1 Tallet) hviler over venstre Tommelfinger under Arbejdet.

Bild 4. Maria Collins Analyse til Mjölksil fra Dalarna.

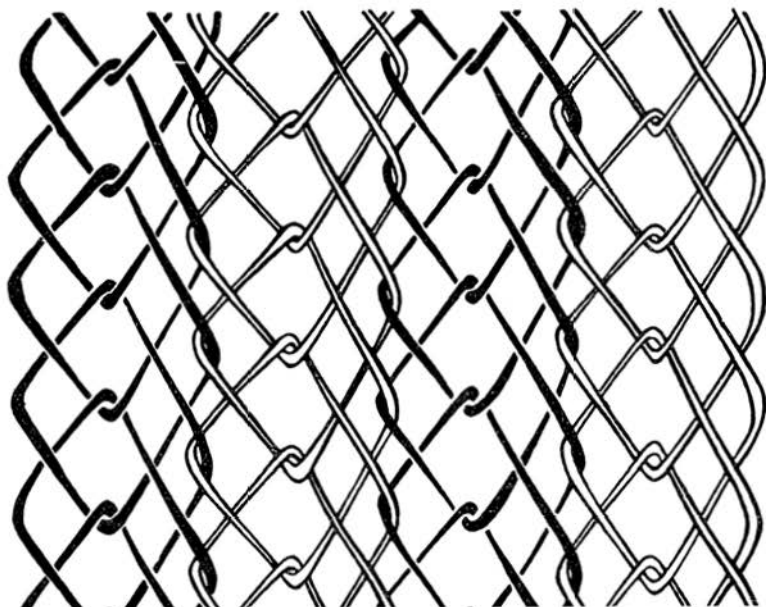

Bild 5. Analyse til en dansk Vante fra Nutiden, udført i samme Teknik som Lundavanten.

paa Grundlag af et Enkelttilfælde at bygge en Teori op om en ubrudt Sammenhæng gennem Tiden, saa er der dog Mulighed for, at fremtidig Forskning kan bringe det savnede Materiale for Dagen, og foreløbig kan det siges, at det fra dansk Side kan bidrages med et Par Eksempler paa Teknikens Forekomst, som kan virke til Støtte for Kontinuitetsteorien. Hvad Naalebindingens geografiske Udbredelse angaar ser det paa indeværende Tidspunkt ud til, at Grænsen mod Nord maa drages fra Finland til Island og mod Syd til Ægypten og Persien. I Danmark er Tekniken nu praktisk talt forsvundet; men en systematisk Indsamling af Oplysninger saavel om Arbejdsmaaden, dens Anvendelighed, de Materialer der benyttes til den, samt om den tilhørende Terminologi vilde uden Tvivl i Sverige, Norge og Finland kunde give gode Resultater.

CARL WILHELM STENEBERGS KORG- MAKERIVERKSTAD I LUND

Av *WILLIAM KARLSON*

F lätning och bindning höra till de tekniska konsternas primitivaste yttringar. Korgflätningen har förhistoriska anor, fast de direkta spåren därav äro så gott som inga. Under medeltiden förekommer enligt arkivaliska källor och avbildningar, t. ex. i kyrkomålningar, både sängar och vaggor utförda i korgflätning. Under 1500- och 1600-talen omtalas i inventarierna utom detta slag av möbler även stolar i korgflätning. Det har emellertid varit alltför sprött material, för att det skulle kunna motstå tidens tand, och därför är dessvärre ingenting av allt detta bevarat till vår tid. Under 1700-talets senare hälft och 1800-talets förra del finner man ej mycket av detta slag. Först vid 1800-talets mitt började en ny blomstring inom korgmakerifabrikationen — kanske närmast föranledd av de vid denna tid inom olika yrken stimulerande slöjd- och industriutställningarna — vilkens alster i första hand voro avsedda för de högre ståndens heminredningar. Det var stolar, soffor, bord, eldskärmar, piphyllor, korgar av olika slag m. m., som tillverkades. Visserligen levde konsten kvar ute i bygderna som hemslöjd, vars produkter, mest korgar, bland annat s. k. agnakorgar, salubjödös vid marknadstillfällen, men den bedrevs ej som ett särskilt yrke. Det återuppväckta korgmakerihantverket spred sig närmast från Tyskland, och på 1840—50-talen kommo en del tyska korgmakare över till Sverige, slog sig ned här och lärde ut sitt hantverk. Banbrytaren för detta yrke i Lund blev Carl Wilhelm Steneberg, som här införde det yrkesmässiga korgmakeriet.

Släkten Steneberg är av tysk härkomst. Den äldste kände medlemmen är Johan Jacob Steneberg (d. 1765), 1726 gift med Anna Maria Mertens. Han ägde från 1749 en papperskvarn i Stukenbrock vid Paderborn. Carl Wilhelm Steneberg, bild 1—2, var född i Celle i konungariket Hannover nyårsnatten mellan 1822—1823 och lärde de första handgreppen av sitt blivande yrke i hemstaden. Fadern var sadelmakare. Efter hand avancerade han till gesäll, gav sig ut på vandring och kom till Köpenhamn, där han erhöll kondition. Under denna torde han ha visat sig som en ovanligt kunnig man i sitt yrke. Här fann honom baron Axel Gyllenkrok på Björnstorp, som vid denna tid var på jakt efter en lämplig lärare i korgmakeri till disciplarna vid sitt 1838 upprättade räddningsinstitut ute i Råby. Där fick alltså Steneberg sin första fasta anställning. 1850 blev han mästare i Lunds Hantverksförening och företedde då som mästareprov »ett Spaljér, en stol och 2:nne Korgar». Tre år senare öppnade han sin verkstad i Lund som »en rätt och välerfaren Mästare» och fortsatte att driva denna till in på 1900-talets första år. Den 5 maj 1909 slutade han sitt verksamma och arbetsfyllda liv, men då hade sedan länge det hantverk han sysslat med merendels övergått till fabriksmässig drift. Livet på hans verkstad hade blivit allt stillsammare under hans senare verksamhetsår.

Som andra unga placerade hantverksmästare gifte sig Steneberg ej långt efter det han förvärvat sitt mästarskap. Han knöt hymens band den 25 okt. 1850 med en klockaredotter från Ö. Nöbbelöv, vars namn var Ingrid Chatarina Ahlström. Hon dog under senare delen av 1860-talet, men Steneberg fann en ny livsledsagarinna i en dotter till sin vän målaremästare Sven Olsson, änka efter en timmerman Fredrik Escher, med vilken han 1871 ingick nytt äktenskap.

Steneberg, som startade sin rörelse vid S:t Petri kyrkogata i den gamla studentkasernen »Lyktan», bild 4, som då ägdes av en vedsågare Hörgren, köpte sedermera av professor Sönnnerbergs stärbhus en gård vid Tomegapsgatan, nuvarande n:r 9, vilken nu äges och bebos av konservator Hans Erlandsson. Dess nu-

Bild 1. Korgmakare Carl Wilhelm Steneberg, f. nyårsnatten 1822—23, d. 1909. Foto från 1860-talet.

varande bebyggelse uppfördes 1855 av byggmästare Ljungberg för 12.000 rdr, och här fingo korgmakareverkstadens gesäller och lärpojkar hjälpa till med att bära sten till grund och murar. Till de förra hörde då sedermera korgmakaremästaren Carl Grönberg, död 1929. Mitt emot det stenebergska huset låg ett numera ombyggt litet tvåvåningshus av gammal lundatyp, använt till studentkasern. Detta hade studenthumorn döpt till Mecka, och följden blev naturligtvis, att det stenebergska huset kom att kallas Medina. Av husets två bostadslägenheter, vardera på tre rum med nödiga köksutrymmen, bebodde Steneberg med sin familj den östra, medan den västra hyrdes ut till målaremästaren Sven Olsson. Verkstadslokalerna voro till att

Bild 2. Gruppbild av korgmakare Carl Wilhelm Steneberg och hans familj.
Foto från 1870-talet.

börja med inhysta i vindsvåningens västra del och flyttades sedan ned i en tillbyggd gårdslänga på östra sidan, som efter att från början ha varit en envåningslänga sedermera byggdes på till två våningar. När verksamheten under de senare åren väsentligt avtagit, flyttades verkstaden ned i husets västra källaravdelning. I denna gård levde och verkade Steneberg ända till sin död.

Stenebergs från början ganska anspråkslösa verkstad växte fort fram till en betydande omfattning. Redan i början på 1860-talet drevs den i stor skala. Man förstår det bl. a. därav, att han under vissa år hade en inkomst på över 13.000 rdr, en den tiden avsevärd summa. Utom »mäster» själv arbetade

C. GRÖNBERG.

FABRIK & LAGER
af
Korg-arbeten.
Lund,
Lilla Kungsgatan 2.

Bild 3. Reklamkort från C. Grönbergs korgmakareverkstad i L:a Kungsgatan 2 i Lund, 1870—80-talet.

då här i regel mellan tio och femton gesäller och ibland ända upp till sex lärgossar. Bland gesällerna var den förut nämnde Carl Grönberg, som även han sedermera under en tid var lärare i korgmakareyrket på Råby räddningsinstitut. Han satte sedan upp egen verkstad, till att börja med i Lilla Kungsgatan här i Lund, såsom det å bild 3 återgivna reklamkortet utvisar. En annan av Stenebergs gesäller, Nils Alfred Hultman, blev också lärare vid Råbyinstitutet. Åter en annan, Magnus Olsson, blev lärare för lärlingarna vid A. W. Nilssons fabriker i Malmö. Detta tyder på att den stenebergska verkstaden åtnjöt gott anseende och förtroende. En lång rad av blivande korgmakare gjorde här sina läroår, både svenska och utländska, närmast tyska. Bland de förra var omkring 1860 en svåger till Steneberg, S. W. Ahlström, vilken var samtidig med Carl Grönberg. En mångfald tyska gesäller sökte också kondition på den väl-

Bild 4. Gårdsinteriör från »Lyktan» med två kringvandrande spelmän.
Efter oljemålning av J. Mårtensson. K. M. 42390.

renommerade stenebergiska verkstaden, vars mästare var landsman till dem. En av dem har till och med vittnat, »att så mycket som man fick lära hos Steneberg, hade han inte fått lära i hela Tyskland». Dessa tyska gesäller kommo från vitt skilda platser, som Berlin, Stettin, Hamburg, Hannover, Altenburg, Braunschweig, Schwerin o. s. v.

Mellan mästare och gesäller samt lärlingar rådde ett gammaldags patriarkaliskt förhållande. I mästarfamiljens med- och motgångar deltog de underlydande som familjemedlemmar och vice versa. Vid de stora högtiderna voro de inbjudna i hemmet. Så kommo de vid jul »på julklapp», som Steneberg kallade det, och vid påsk voro de med om att »rulla rillekamp». Men mäster var sträng och fordrande i arbetet, såsom alltid förhållandet brukar vara med dem, som fordra mycket av sig själva. Hade någon förgått sig eller gjort en dumhet, vankades

det smörj. »Smörj ungdomen», sade alltid Steneberg. Det var tidens pedagogiska regel, och inte var den till skada i varje fall. Det var ett härdat och kunnigt yrkessläkte, som växte upp ur denna eklut. Trots all aga höll man dock styvt på sin mästare och denne på sina gesäller och lärgossar.

Arbetsmaterialet i korgmakareverkstaden utgjordes av pil, som inköptes från skånska landsbygden, speciellt från Söder-slätt. Steneberg hade bland annat kontrakterat med bönder nere i Bara, där hans svåger, S. P. Ahlström, var kyrkoherde, om planterande av korgpil. Men han skaffade också behövligt material från annat håll, t. ex. Vallkärra. Den ovan-nämnde Carl Grönberg har enligt en efterlämnad, under åren 1874—1890 förd annotationsbok, »Bok för Piluppköp», till-handlat sig sådant från t. ex. Knästorp, Gullåkra, Kabbarp, Kyrkheddinge, Bjellerup, Staffanstorp, Värpinge, Uppåkra, Östra Torn för att endast nämna några av de angivna plat-serna, alla i Lunds närhet. Priset växlade sannolikt beroende på storlek, längd och kvalitet, och enligt den citerade anteck-ningsboken betalade Grönberg mellan 17 öre och 3 kr. per hundralet. De finare pilsorterna köptes från Galizien.

I mars kommo bönderna in med sina lass av pilbuntar från landet. De första åren levererades de hemma i gården, så länge här fanns en liten damm, men när verksamheten växte och dammen blev för liten kördes knippena ut till Pålsjö-dam-marna nordost om staden. Buntarna nedsattes nu i vatten-samlingarna och fingo stå i gyttjan tills de sköto rötter och grodde. I maj började barken svälla och topparna över vattnet att grönska. Då var det tid att taga itu med beredningen av käpparna eller vidjorna. Det var ett styvt arbete att draga upp buntarna ur gyttjan, och med rotändarna följde en hel massa larver och vattendjur av olika slag, ett eldorado för små-pojkarna, som här passade på att samla material till sina akvarier. De uppdragna buntarna lades på en skuggig plats, sedan de kommit hem på gården. Nu började pilskalningen, som försiggick i ett slags klämmor, bild 7, som voro järn-skodda i själva klykan. Detta arbete gick på ackord. Hårtill

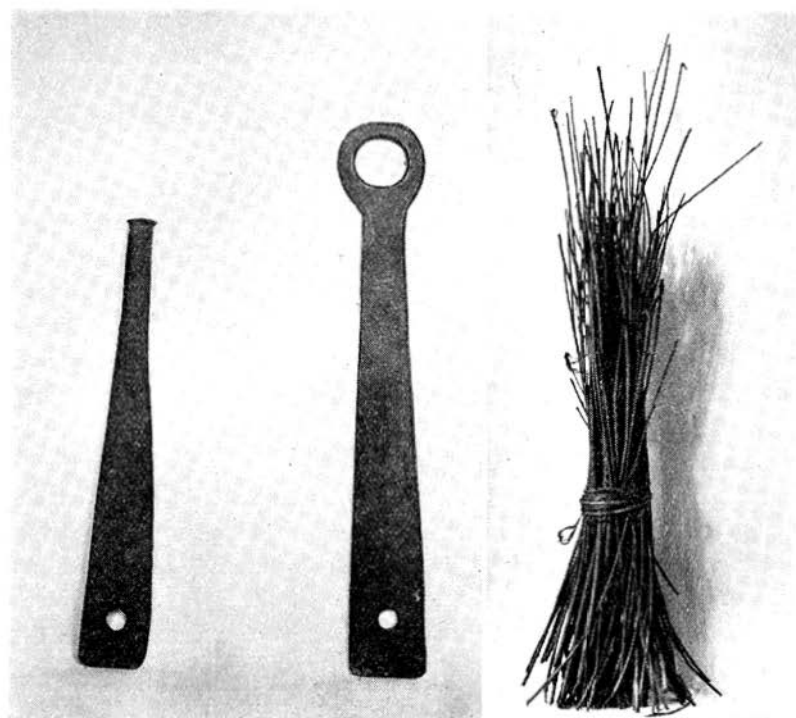

Bild 5. Järn som brukades till beredning av vidjor och käppar till korgmakeriarbeten. Bild 6. Knippe med pilvidjor, avsedda till korgmakeriarbeten. Samtliga föremål tillhöra konservator Hans Erlandsson, Lund.

anlitades även kvinnlig arbetskraft, när rörelsen var som livligast.

Bunten, bild 6, löstes upp, och skalningen tillgick så, att käpparna togos ut en och en och drogos ett par gånger genom den ovan omtalade klykan, varvid barken utefter käppens längd klövs i fyra band. Dessa skalades av och samlades i en hög, vilken allt eftersom arbetet fortskred växte och spred en doft omkring sig av vår och spirande liv genom den sav, som avdunstade. En annan hög med skalade, bländvita vidjor och käppar växte också emot höjden. Dessa sorterades efter längd

och tjocklek och ställdes upp till torkning. Sedan de torkat, buntades de samman med band av bast. Först skulle dock buntarna pressas samman med kraftiga rep, som lossades och togos bort, efter det att bastbandet lagts om. För gårdens unga telningar voro dessa knippehögar, sedan de blivit en eller ett par alnar höga, en välkommen tummelplats, där de kunde göra de mest våghalsiga saltomortaler. Enligt vad ett åsyna vittne berättat, skall Stenebergs yngsta dotter, Ida, — sedermera fru Sjöberg — ha varit särskilt skicklig i denna konst. Under Stenebergs senare år, när den tidigare rika avsättningen väsentligt avtagit och arbetet i verkstaden minskats, avyttrade han inkommet överblivet råmaterial bland annat till firman Wengler i Köpenhamn, en annan tysk, som startat korgmakeri i denna stad.

Den avskalade barken utbreddes liksom vidjorna till torkning och såldes sedan till färgare och handsmakare, t. ex. Möllers i Västra Mårtensgatan, som brukade den till skinnberedning.

Den finare pilen, som kom från Galizien, användes till bättre föremål och hyvlades i maskin, så att märkepartiet kom för sig och de tunna skenorna för sig.

Sedan allt råmaterial legat i blöt i stora kar fyllda med vatten, vidtog det egentliga arbetet med tillverkningen av korgar och möbler. Medelst järn, bild 5, knäckte och böjde man vidjorna och käpparna, som skulle vara till själva stommen. Samma järn brukades också för att pressa ned de tunna vidjorna vid flätningen. Finare föremål, som skulle vara vita, placerades i en låda, där man brände svavel för att bleka dem.

När föremålen flätats färdiga, togos de omhand av målarna, vilka behandlade dem med en lösning av kromsyrat kali, som hölldes över dem, varefter de lackerades. Skulle t. ex. en eldskärm ha ett i den korgflätade ramen insatt fält av glas med målade dekor eller vanligare en korsstygnsbroderad fyllning, utfördes detta av härför sakkunnigt folk.

Det var ett avsevärt antal föremålstyper, som tillverkades på den stenebergska verkstaden. Rikligast torde stolarna ha

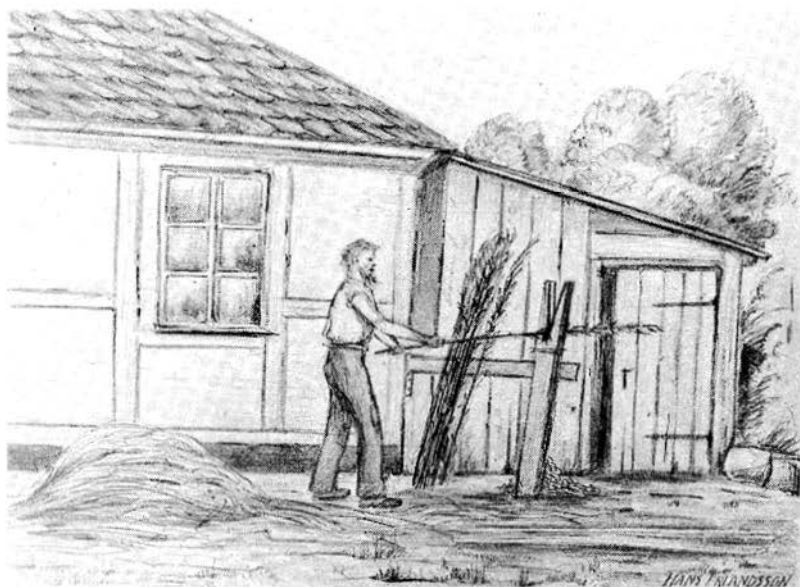

Bild 7. Bilden visar, huru pilskalningen tillgick i järnskodda träklykor. Här är Stenebergs gesäll Olof Nilsson sysselsatt med sådant arbete i gården vid Tomegapsgatan (1890-talet). Teckning ur minnet av konservator Hans Erlandsson, Lund.

förekommit, bild 8—13, och bland dessa funnos åtskilliga variationer, som för enkelhetens skull i räkenskaperna betecknas med ett nummer. I nedanstående förteckning lämnar Stenberg själv förklaring på vad de olika numren innebära:

- A. stor stol med vicklade (lindade) ornament (rokostyl),
 17 $\frac{1}{2}$ tum i sittsen, höjd i ryggen = sittsen: 1 Aln 5 $\frac{1}{2}$ tum,
 antika framfötter. 6 Rdr.
- B. Mindre stol, vicklade ornament, och flätad i ryggen och
 både armar antik facon och ben.
- N° 1. stor stol, flätad i ryggen, armar med helpils-
 arbeten, 17 $\frac{1}{2}$ tum i sittsen, höjd f. sittsen
 1 Aln 4 tum, antike been 4 Rdr.

Bild 8—9. Varianter av stoltyper från C. W. Stenebergs korgmakareverkstad.
Barnstolen bild 9 K. M. 43436.

N ^o 2.	stor stol, ryggen och armar arbetade med flätade pil, 17 ¹ / ₂ tum i sittsen, höjd f. sittsen 1 Aln 4 tum, antike been	4 Rdr.
N ^o 3.	Stor tafelstol, flätad ryggstöd. 18 tum i sittsen	3 Rdr.
N ^o 4.	Mindre tafelstol, arbetad som n ^o 3, 16 tum i sittsen	2 Rdr. 66
N ^o 5.	spitsbogstol, spetsigt ryggstöd, 16 d ^o i sittsen	2 » 66
N ^o 6.	Stor hög skrifstol, med utsvängd sitts, 16 d ^o i sittsen	2 » 33
N ^o 7.	Något mindre d ^o , vanligt skrifstolssitts	2 » 33
N ^o 8.	Halfhög skrifstol, götisk kreuzad (krusad), gammal form	1 » 66

Bild 10—13. Stoltypsvarianter av C. W. Stenebergs tillverkning. Bild 10 s. k. »faulenzler». Bild 11 K. M. 38558.

Bild 14.
Borstkorg i finare
korgflättningsarbete,
1800-talets slut.
Privat ägo.

N ^o 9.	Damstol, utan armar, götisk kreuzad, 15 tum sitts	1 » 66
N ^o 10.	Damskrifstol, antika been, flätad i rygg och sidor, 16 tum sitts	2 » 50

Även gungstolar och barnstolar, bild 9, tillhörde verkstadens alster, och dessa såväl som de föregående kunde vara utförda i finare eller grövre flätning.

Av andra sittmöbler gjordes också soffor, två- eller tresitsiga, taburetter och »fortepianopallar», bild 16. Vidare nämnas emellanåt »faulnzer», som torde ha varit en motsvarighet till vår

Bild 15.
 Fotpall i korg-
 arbete, stoppad
 och klädd med
 korsstygnbroderi.
 Tillh. biskop
 J. H. Thomanders
 hem i Lund.
 K. M. 36243.

Bild 16.
 »Fortepianopall»
 i korgarbete,
 stoppad sits med
 utsytt överdrag.
 K. M. 39958.

Bild 17.
Fönsterbord
med korgflätad fot.
K. M. 38540 a.

tids »Bruno Mattson-stolar». Faulenzer är ett tyskt ord och betyder latmask, lätting, och man vill därför gärna tyda »faulenzler» i de stenebergiska räkenskaperna som ett slags vilstol. När pallar figurera i räkenskaperna, torde därmed avses fot-pallar, bild 15.

Vaggor och barnvagnar, med eller utan sufletter, brunlackerade eller vita, finare och simplare, ingingo också bland verkstadens tillverkningsgods liksom sybord, blomsterbord och fönsterbord, bild 17. Piphyllor, bild 18, nothyllor och espalierer voro andra bohagsting, som beställdes och utfördes i det stenebergiska korgmakeriet. Greve Beck-Friis på Börringe beställde t. ex. en espalier i tio delar, som kostade hela 70 rdr. Konsoler tillhörde också de mindre bohagsting, som utformades under

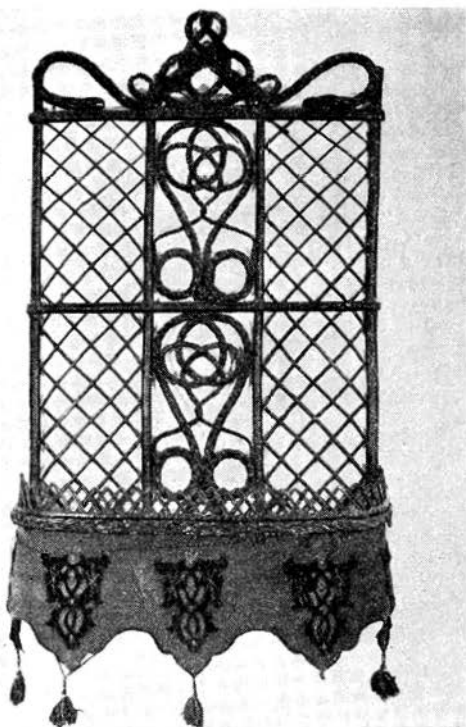

Bild 18.
Piphylla i korg-
flättningsarbete med
applikationsbroderad
lambsequinprydnad.
K. M. 21314.

Stenebergs och hans flitiga gesällers kunniga händer liksom eldskärmar, bild 19—20. Ett annat husbehovsling, som också tillverkades här, var mattpiskare.

Av korgar tillverkades här ett flertal sorter, bild 14, 21—25. Räkenskaperna tala om brunlackerade armkorgar av grövre och finare flätning, runda eller av annan fason. Bland korgar för särskilda ändamål nämnas papperskorgar, bild 23, nystkorgar, sykorgar, bild 24, nyckelkorgar, kniv- och skedkorgar, bild 25, bröd- och fruktkorgar, mösskorgar och mathämtarkorgar, klädkorgar, vedkorgar, borstkorgar, bild 14, och notkorgar. Det nämnes också barnkorgar, som ibland ej kostat mer än 75 öre och antagligen varit en torgkorg måttad efter barnens värld.

Bild 19.
Eldskärm i korgflätning
med fält av målat glas.
Utställd på Skand.
Industriutställningen
i Stockholm 1866.
K. M. 42737.

Stenebergs verkstad nötte också sina krafter på studentkårens glada påhitt, som karnevaler och liknande. Många underliga djur vandrade vid karnevalstillfällena ut genom Stenebergs port och gjorde en kort resa ned till Akademiska Föreningens scen. Det var både krokodiler och elefanter, som då roade och spridde glädje bland lundapubliken, bild 26.

Verkstaden har emellertid utom med nytillverkningar även sysslat med reparationsarbeten.

Steneberg hade kunder och avnämare inom alla klasser och på vitt skilda håll inom vårt land. Under rubriken »Solda arbeten hemma hos mig» förekomma i räkenskaperna från 1859 och därefter namnen på adliga kunder sådana som grevinnorna Dücker på Ellinge, Piper på Sövdeborg och Wacht-

Bild 20.
Eldskärm i korgflätning
med korsstygnbroderat
fält. Tillh. J. H. Tho-
manders hem i Lund.
K. M. 36254.

meister, grevarna Beck-Friis och Tott, friherrinnorna Trolle på Trolleberg, Toll, Schwerin på Skarhult och Ramel. Bland kunder inom Lund finner man biskop Thomander, domprostarna Olbers och Bring, pastor Humble i »Humbleboet», Stenebergs granne (nuvarande n:r 11 i Tomegapsgatan), akademisekreterare Krüger, adjunkten, sedermera professor, Areschoug, auditören Larsson i »Bondpinan», akademismeden Löwegren, gördelmakare Lillienberg, handlande Isberg, apotekaren Holmberg, fanjunkare Eggeling, fru Brunius, professor C. G. Brunius maka, mamsellerna Gleerup och Berling och många andra. Av utsocknes skåningar figurera i de stenebergska räkenskaperna sådana som prof. Nathorst på Alnarp, apotekare Lagerholm i Malmö, pastorerna Lundegård i V. Sallerup och Wulf

Bild 21—25. Visitkorts-, torg-, pappers-, sy- och skedkorgar. Bild 21 o. 23
K. M. 36234, 36355.

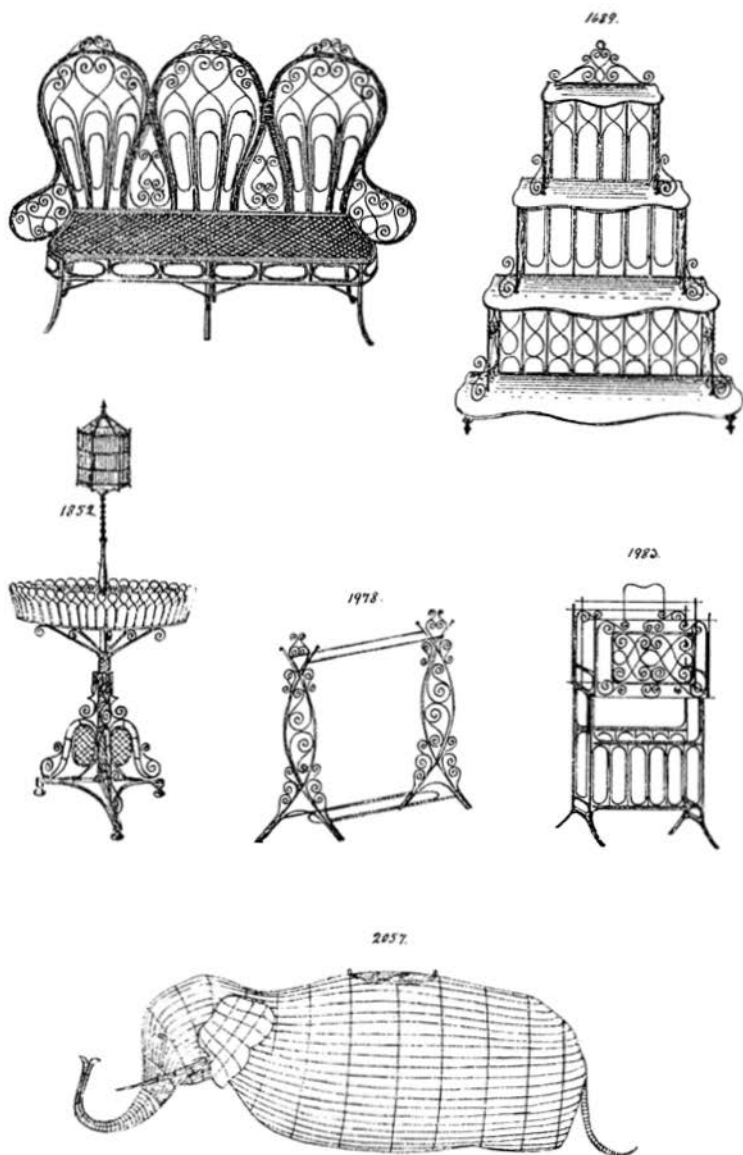

Bild 26. Modeller till korgmöbler, hämtade ur E. Freese, Zeichnungen für Korbmacher und Korgmöbelfabrikanten. Kiel 1880.

i Brågarp samt stationsinspektör Aspelin i Höör. Ibland ha köparna angivits som »Jomfru på Svea», »restauratrice på Göthe» eller något liknande.

Men Stenebergs korgmakarealster spredos långt vidare omkring. Han hade ombud och kommissionärer på flera håll. Kommissionsprocenten växlade mellan 10—15 %. I Karlskrona hade han sålunda en källarmästare Engelhard, och till kunderna i denna stad hörde bland annat rektor Rääf vid stadens elementarläroverk. Handlanden Axel Ströberg sålde för honom i Växjö och handlanden Carl Uhnбом i Jönköping. I Lidköping hade en apotekare W. Möller hand om sändningar av hans arbeten och i Visby handlanden C. H. Wallér. En bokhandlare M. W. Wallberg i Norrköping var honom behjälplig i denna stad och dess omgivningar. De långväga transporterorna skedde sjöledes, bland annat med ångbåtarna Göthe och Svea, eller per järnväg. Självt for Steneberg omkring på marknader, bland annat till Kristianstad, vilka affärsresor renderade honom rätt vackra slantar.

Steneberg deltog också i utställningar med alster från sin välrenommerade och vida omkring bekanta verkstad. Så var han t. ex. representerad på den stora Skandinaviska industriutställning i Stockholm 1866 med bland annat den å bild 19 återgivna eldskärmen. Det sägs, att han vid detta tillfälle var nära att få även en kund ur kungahuset. I den på denna skärm målade vapenbilden ingår nämligen även Ponte Corvos vapen. På den tiden levde ännu änkedrottning Desideria, som såg denna skärm och blev mycket intresserad för densamma och lär ha funderat på att inköpa den. Det blev emellertid ingenting av, och c:a åtta decennier senare hamnade denna skärm i Kulturens samlingar. Liksom böcker kunna även bohagsting ha sin historia. Vid denna utställning exponerade Steneberg också en eldskärm med Nürnberg-måleri samt fönsterskärmar, som voro så moderna vid denna tid.

Som erkänsla för utmärkta hantverksalster begåvades Steneberg vid samma utställning med både silver- och bronsmedaljer.

Måhända kan det ha sitt intresse att veta något om priserna på dessa olika korgflätade mobiler. En stol n:r 7 betingade således ett pris av 7 rdr och en n:r 4 8 rdr, medan stol n:r 9 stod i 5: 50 rdr och en barnstol i 2—3 rdr. Taburettpriserna rörde sig om omkring 3 rdr. En gungstol gick upp till 9 och en soffa till 25 rdr. Pallarna kostade i regel ett par rdr. Ett blomsterbord kunde man få för 6—9 rdr, ett fönsterbord för 6 och ett sybord för 9 rdr. Mera arbetade blomsterbord kunde gå upp ända till 15 rdr. Priset för papperskorgar rörde sig omkring 5 rdr, för sykorgar c:a 2, nyckelkorgar 1: 50, frukt-korgar 1: 24, knivkorgar samma pris och vedkorgar 4 rdr. För en fin, brunlackerad vagga med sufflet betingade sig »mäster» 12—13 rdr och för en utan sufflett 10. En simplare vagga gick på c:a 5 rdr, medan en finare kunde kosta ända upp till 14. En konsol kunde säljas för 3 rdr, och ett vanligt pris för en nothylla var 6 rdr.

Steneberg var icke blott en för sitt eget hantverk intresserad man utan för hantverket i allmänhet och dess utveckling. Det lär ha varit han, som givit Olof Lundberg idén att göra sin kända donation till det lundensiska hantverkets fromma. Själv var Steneberg under åren 1887—1898 medlem i Lundbergs-nämnden. Till sin vän- och umgängeskrets här i Lund räknade han också ett par landsmän till sig, brandmästare Friedrich König och fältskären Johan Krüger. Steneberg var en levnadsglad och sällskaplig man, som gärna idkade umgänge även med sina svenskfödda hantverksskolleger i staden. Till en priffeklubb, vilken räknade Steneberg som medlem, hörde också guldsmeden Hasselgren, instrumentmakare Rudelius och skräddarmästare Welin. De blevo ej måttligt stolta, när de vid ett tillfälle räknade samman sina åldrar och upptäckte, att de tillsammans utgjorde 320 år.

KÄLLHÄNVISNINGAR.

1. Hufvudbok från C. W. Stenebergs korgmakeriverkstad för åren 1859—1867, som välvilligt ställts till mitt förfogande av numera framlidne grosshandl. Florentin Steneberg.
Till alla dem, som äro ägare till alster från Stenebergs verkstad och välvilligt ställt dem till mitt förfogande för fotografering, ber jag få uttrycka ett varmt tack.
2. Anteckningar om C. W. Stenebergs gård i Tomegapsgatan (n:r 9), gjorda av nuvarande ägaren, konservator Hans Erlandsson, till vilken jag här ber få framföra ett hjärtligt tack för älskvardheten att ställa dem till mitt förfogande.
3. TH. TUFVESSON, Olof Lundbergs nämnden 1886—1936. Lund 1940.
4. ERNST FREESE, Zeichnungen für Korbmacher und Korbmöbelfabrikanten. H. 4. Kiel 1880, som välvilligt ställts till mitt förfogande av korgmakaren Sven Westerlund, Lund.

EN BYORDNING FRA GÄRDS HERRED

Af LAURITS BØDKER

Skaane er et gammelt Grænseland — ikke blot politisk og geografisk, men ogsaa kulturelt. Efter at det i mange Aar havde været en af den danske Konges rigeste og frodigste »Lande«, blev det paa Grund af Krigslykkens Omskiftelighed en lige saa kostelig Perle i den svenske Konges Krone. Men de tre hundrede Aar under Sverige har ikke formaaet at ødelægge Skaanes Særpræg, og paa trods af alle Nivelleringsprocesser ligger Landet stadigvæk som et kulturelt Overgangsomaade mellem Danmark og Sverige, eller rettere sagt: Den skaanske Kultur har sit individuelle Præg, der er en harmonisk Blanding af dansk og svensk.

Netop paa Grund af dette Særpræg byder Skaane paa meget vigtige Opgaver for den sydskandinaviske Kulturforskning, hvis Arbejdsomaade strækker sig fra Ejderen i Syd til Smaalandskovene i Nord. Og ligesom Slesvig er Skaane et Overgangsomaade, hvor to Kulturer støder sammen, blandes og skaber en ny Kultur. Denne Proces spores tydeligst indenfor Almuekulturen, der altid er mere konservativ end Borgerkulturen og kun langsomt anpasser sig efter de nye Strømninger.

Det er altsaa indenfor Almuekulturen, man skal gennemføre de Undersøgelser, der giver de bedste Resultater. Og disse Undersøgelser maa omfatte hele Almuelivet i alle dets skiftende Former: Folketro og Sagn, Festliv, Byggeskik, Arbejdsliv osv. Et meget vigtigt Undersøgelsesomaade er ogsaa Byorganisationen med det gennemførte Arbejds- og Festfællesskab, der hos den enkelte Bonde skabte en Følelse af Sammenhold, Selv-

følelse og Respekt for andres Mening — kort sagt en demokratisk Tænkemaade. Det gamle skaanske Bysamfund var nemlig en økonomisk Enhed, der bestod af en Samling Gaarde og Huse omkring Kirken og Gadekæret. Omkring Byen laa Markerne, der var delt i Vange, hvoraf hver Gaard havde sin Del, beregnet efter Gaardens Størrelse. Dette System medførte en retfærdig Fordeling af den gode og daarlige Jord; men samtidigt bevirkede det, at den enkelte Gaards Marker blev spredt paa mange Steder og indkilet blandt andre Marker. Dette medførte igen, at Bønderne for overhovedet at kunne dyrke Jorden blev tvunget ind i et Arbejdsfællesskab, der omfattede alt, hvad der havde at gøre med Dyrkningen af Jorden. De maatte pløje, saa og høste samtidigt, og Kornet maatte være af Marken paa samme Tid, saa man kunde anvende Stubmarkene til fælles Græsning. For at reglere dette Arbejdsfællesskab var det nødvendigt at udarbejde bestemte Regler for den enkelte Bondes Pligter og Rettigheder, og paa denne Maade opstod efterhaanden »Byordninger» — Byens Lov —, der ikke gav megen Plads for den enkelte Bondes private Initiativ, men paa den anden Side samtidigt gav hver Mand et vist Ansvar overfor sine By-mænd og sig selv, eftersom Formandsposten gik paa Omgang, saa hver Mand i Praksis lærte at behandle alle de Problemer, der kunde opstaa i Byens daglige Liv. Med Tiden omfattede Byordningen nemlig flere og flere Omraader — lige fra Ungdommens Guds frygt og Edernes Vederstyggelighed til Bestemmelser angaaende løse Kreaturer, Hunde og Gæs, fredløse Mænd og Øldrikning.

Som et godt Eksempel paa, hvorledes Byordningen paa alle Maader griber ind i Byens daglige Liv, gengives de Regler, som 41 af Köpinge Bys Mænd underskrev og godkendte 1731.

HJÄLP GUD ALLTID

Eftersom vi samtliga Köpinge byamän nogsamt förnimma, att till vår timpliga vältrevnad äntligen fordras en inbördes grannsämja och enighet — väl förståendes, att litet kan genom enighet förkovras och mycket tvärtom genom oenighet förskingras och fördärvas — så ha

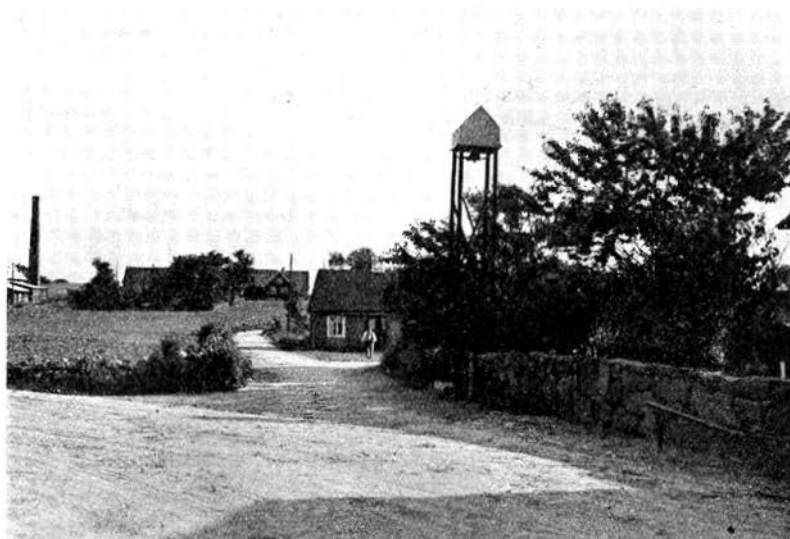

Bild 1. Byklockan i Venestad, Träne sn, Gärds hd, med inskriften: VENE-
STADS SAMTELIGE BYMÄN HAFWA LÅTIT OMGIUTA DENNA KLÄCKA
I MALMÖ 1738.

vi med varandra sammanträtt och enhälligt till vår bys framtida uppkomst och förkovran ingått, samtyckt och beviljat oss emellan till en lag efterföljande *punkter* att av byns samtliga åbor och innevånare hädanefter obrottsligen hållas under det vite och straff, som vid var *punkt specifict exprimeras*, varom vi ock av den kungl. häradsrätten ödmjukt anhållit att detta måtte inom tinget *confirmeras*.

1.

Emedan en sann gudaktighet icke allenast är oss av den högste Guden anbefalld, utan också medför löfte om närvarande och tillkommande goda, varigenom vi skola må väl till kropp och själ, så vilja vi också tillbörligen iakttaga vår plikt i detta mål så långt det genom Guds bistånd är möjligt. Vi skola ej allenast invärtes tro, mena och döma rätt och heligt om Gud, utan också utvärtes skicka oss med gudeliga åthävor, ord och gärningar och särskilt hålla sabbatens helgd, så att ingen om sön-, högtids- och helgdagar av lättja eller motvillighet utan skäligen orsaker bliver borta från kyrkan och Guds hus. Skulle någon bli förorsakad att resa från sitt hem

och bli borta dessa dagar och böndagarna, skall han vid sin hemkomst uppvisa prästbevis, att han annorstädes den dagen bevistat gudstjänsten. Ingen får göra något groft arbete på hela helgdagen och ej heller under halvhelgdagarna eller apostladagarna förrän predikan och gudstjänst är slut vid åtta öre silvermynts böter till de fattiga i byn, och vare brottslingen förfallen till den plikt, som sabbatsbrottsstadgan innehåller.

2.

Emedan vår välfärd icke ringa beror på vår egen och ungdomens kristliga upptuktelse i den sanna gudsfruktan och uti *catechismi* lära, så skola vi ock efter Guds och vår nådigste höga överhets kristliga vilja och befallning hålla dem till gudsfruktan och skicklighet alltifrån deras ungdom. Därest någon fader eller moder det icke gör, vare de förfallna under Hans Maj:ts allernådigste utgivne plakat. Skulle föräldrarna hindra sina barn att komma till läsemöte, så ofta som mötet förkunnas, då skola de böta till byns fattiga barns uppehälle två öre silvermynt var gång som läsemötet försummas.

3.

När något förefaller att överlägga om byns gemensamma bästa och den största delen av byamännen bliva ense därom — vare sig det gäller att hägna fäladsmarker och utjordar eller lägga dem fria i vång och mulbete med grannar och hosliggande byar — då skola deras ja eller nej gälla, och skall icke en, två eller några få hava makt att jäva eller hindra, utan de skola täppa och hägna sin jord. Vägrar sig någon härutinnan, böte för försummelse och tredska första gången två öre silvermynt och sedan dubbelt till dess hans andel och proportion blir fyllestgjord.

4.

När åldermännen kalla byn samman om dess tarv och nytta skola byamännen själva komma tillstädes på samningen såvida de ej hava sådant lagligt förfall, att de icke kunna komma, då de likväl skola ha sina ombud där. Befinnes någon i byn, som icke har lagligt förfall och ej heller skickar sitt ombud till samningen, böte till byn ett öre silvermynt och uppprepar han det $\frac{1}{2}$ öre silvermynt.

5.

Giver någon den andra ohövliga ord, antingen med skymf, bannor, hot och trugande, när byamännen äro församlade på byns vägnar, då böte han strax sexton öre silvermynt till byn.

6.

Åldermännen skola vara pliktige att, när bevisligen härom bliva befallda, uti rättan tid samla ihop byamännen, när byns tarv så fordrar. Försumma de detta, böte därför åtta öre silvermynt till byn.

7.

Ingen som har hel-, halv- eller fjärdings gårdsbruk, må vägra att bliva ålderman, när det tillkommer honom.

8.

De som äro eller förordnas att vara tillsyns- eller vitesmän, skola icke göra annat än skäligt och billigt kan vara, vare sig för gåvor eller vänskaps skull, vid två marks böter till byn.

9.

När åldermännen utsätta dag, då vångarna skola vara i fred liksom innamshagen, skola alla byamän ha sina gården så färdiga, att de kunna göra fred. Finnes någon mans gården olagliga, böte första gången ett öre, andra gången två öre, tredje gången dubbelt för vart gårde till dess han gör det fullgott.

10.

När vångagömmaren intager någon mans boskap och sätter den i innamshagen, skall ingen ha rätt att taga ut den utan dens minne, som står för hagen och utan att ha upprättat det skadestånd, som boskapen gjort. Den som bryter häremot böte till byn sex mark silvermynt och ingen må taga något kreatur ifrån vångagömmaren eller från någon annan, som intager någon boskap, utan han får det med minne under samma straff.

11.

När någon lidit skada på sin säd av andras kreatur, då skola åldermännen utvälja två män och den vars kreatur har gjort skadan två män och den som skadan lidit två män, vilka sex män skola taxera skadan. Vad de besluta, skall vara gillat på alla sidor.

12.

Ingen av byamännen eller någon annan må inhägna någon grisjord vare sig på gatan eller vångarna och lyckemarken vidare än hans lott kan tåla och grund eller egendom räcker utan alla byamännens tillstånd och *consens*. Bryter någon häremot, give han det strax ifrån sig igen och böte sex mark silvermynt till byn.

13.

Sedan säden är tillagd må ingen göra skada på annan mans säd eller åker med åder eller harv, ridande eller åkande. Den som överbevisas härom, böte till byn var gång åtta öre, vare sig det är man eller dräng, och förnöje dessutom den åkern tillkommer.

14.

Ingen skall fördrista sig att lägga väg i vång eller ängar utom de, som tillförne äro lagda, såvida det icke sker med byns samtycke. Den det gör böte till byn en daler silvermynt, vare sig det är bonden själv eller hans dräng.

15.

Om någon försåtligt ärjer eller plöjer från sin bolsbroder eller den som ligger honom närmast, då skall fyra män i byn se på detta. Den som befinnes ha gjort orätt, skall böta till byn sex öre silvermynt.

16.

Befinnes någon ha lösa kreatur i vångarna sedan det är tillsått och han vet om det och icke vill taga dem ut, utan låter dem gå sedan vångarna är fredlysta, böte till byn var gång sexton öre och tage sin boskap strax utav vångarna.

17.

Tager någon annan mans åder, plog eller harv utan ägarens vilja eller gör skada på dem, böte därför sexton öre silvermynt, om det klandras därpå.

18.

Ingen må tjudra i vångarna utan samtliga byns tillstånd. Gör det någon, böte till byn en mark silvermynt.

19.

Ej heller må någon tjudra några oxar, kor, kalvar eller föl i någon av vångarna utom samtliga byamännens *contence*. Gör det någon böte åtta öre silvermynt till byn.

20.

Ingen av byamännen här i byn må tillställa någon husman eller dräng att tjudra sitt ök i vångarna ej heller att hilla eller släppa det löst. Gör det någon, böte till byn sexton öre silvermynt. Överbevisas någon till att snika sig till om natten att göra skada, då böte han till byn tre mark och betale skadan dessutom.

Varje husman och dräng skall giva gräslön för 1 oxe åtta öre, 1 häst åtta öre, 1 ko åtta öre, för 4 får fyra öre silvermynt.

21.

Ingen uti byn må understå sig att antaga någon främmande boskap eller hästar till gräslön utöver det, som *proportionaliter* kommer på hans lott, förutan byamännens samtycke vid tre marks böter till byn. Dock skall det vara de byamän, som Gud haver begåvat med rikare välsignelse närmast att förena sig med de sämre om gräslönen, så att den allenast tillfaller honom, som icke har så många kreatur, framför den, vars lott och del av marken tål mera bete. För de minsta husen skall man icke räkna så grant om de ha en eller två kreatur.

22.

Sammlar någon ärter och tränger eller trampar ned säden i vången, böte därför åtta öre till byn och upprätte skadan, vare sig det är bönder, husfolk, drängar, barn eller andra folk, för vilka de skola svara, som har dem hos sig, till dess böterna bliva utlagda till byn. Icke heller skall någon samla ax utom på sin egen åker och därtill skall han hava byamännens samtycke.

23.

Skall heller icke någon av byamännen fördrista sig till att begynna slå uti de södra ängarna och därmed göra andra skada förrän samteliga därom en viss dag och tid bestämt. Officerarna och prästen låta dock efter vanligheten slå några dagar förut. Skulle någon annan göra detta, böte till byn tre mark silvermynt och upprätte skadan. Dock bliver på så sätt samtyckt av hela byn att slå med sex man på vart bol en dag innan rätta slätterdagen. Bryter någon häremot, böte till byn tre mark silvermynt.

24.

Ingen må heller utan byamännens samtycke fördrista sig till att plöja eller ärja förrän vången blivit uppgiven för att ingen skall få skada. Gör det någon, böte till byn tre mark silvermynt och betale dessutom skadan.

25.

Uti vången må ej heller någon vakta sin boskap av vad slag den vara vill förrän det är tillsatt och intill det blir höstat, vare sig på sin egen eller andras grund, vid åtta öre silvermynts böter till byn och skadans upprättande.

Bild 2. Byhorn gjort av kohorn med kopparbeslag. Hedentorp, N. Åsum sn.

26.

Har någon kreatur här på marken, som göra skada, och han blir åtvarnad, skall han strax göra sig av med dem eller hålla dem i hävd så att ingen lider skada av dem. Den som gör häremot böte till byn åtta öre var gång för vart kreatur första gången och sedan dubbelt och betale skadan.

27.

Ingen av byamännen skall fördrista sig till att insläppa något kreatur eller hilla löst förrän deras säd blir inhöstad och en viss dag av hela byn sättes till att uppgiva vängen under tre marks böter och skadans gottgörande. Låter någon av försummelse sin säd så länge stå ute, att hela byn tar skada därav, skall han även betala.

28.

Må ej heller någon bonde eller husman fördrista sig att hugga något i vår mark, lundar eller alekärr och bräken så att det blir skada på vår täppeskog. Gör någon detta utan byns samtycke, böte till byn sex mark silvermynt.

Bild 3. Byhorn gjort av kohorn med mynningsbleck av mässing med inskriptionen: Vanneberga Byhorn 1828. K. M. 40696.

29.

Ingen skall hålla olaglig eldstad i stugor, stegerhus eller annorstädes. När sådana äro förklarade olagliga av byamännen, då skall den som äger dem böta sex mark till byn och samma eldstad skall strax av byamännen nedbrytas, utan att de därmed ha förbrutit något. Samtliga byamän, husmän och alla, som ha eldstad, skola tvenne gånger om året besiktiga alla eldstäderna i byn. Därvid skola alla följas åt sedan de därom tre dagar förut blivit åtvarnade, eller också giva till byn åtta öre silvermynt i böter. Ej heller skall någon hädanefter torka något linto eller häckla vid ljus efter nådige överhetens förbud för eldfarans skull vid fyra mark silvermynt böter till byn. Emot eldsvåda — den Gud nådeligen avvände — skall anskaffas två vattensprutor och stegar av hela byn, vilka skola förvaras hos äldermännen.

30.

Ingen bonde eller husman skall hysa eller härbergera någon fredlös man eller lösgångare, som är beryktad och kommer till byn, över en natts tid. Befinnes någon göra häremot skall han böta en daler silvermynt till byn och dessutom av överheten straffas som tjuvens

medhållare. När åldermännen låta sammankalla byamännen vid sådana tillfällen, skola både bönder och husmän möta upp och angripa sådana beryktade personer och hålla dem i god förvaring för att sedan angiva detta för kronans befallningsmän eller länsman och tillställa dem till dessa. Den som ej deltagar häruti skall böta åtta öre silvermynt till byn.

31.

Hund, som går lös och gör skada, för honom skall ägaren betala skadan och dessutom till byn åtta öre.

32.

Om någon i byn blir frånstulen sitt gods, skall det stå honom fritt att taga både husmän och bönder till sig för att följa med honom över hela byn. De skola därmed icke ha förbrutit sig varken med våld eller husgång. Ho icke vill gå med och ej heller hava bud med, böte till byn åtta öre silvermynt.

33.

Därsom byamännen köpa tjur eller orne till byns gagn och bästa, skola alla betala vad som bliver uttaget såväl som föda tjuren efter vad man har kor till och ingen undskylla sig, i lika måtto att föda ornen efter vad som bliver pålagt av byamännen, eller ock att pantas förutan lag och dom.

34.

Därsom någon uti grannhällestugan överfaller annan med trugande, skällande och bannande, böte till byn sex mark silvermynt. Sker skada, giver han nävehugg och tager till kniv, böte efter lag, men sker ingen skada, vare han då uti byamännens minne.

35.

Alla skola åka stackare-äckan, antingen de hava stort eller litet bruk. Ho sig fördöljer och säger sig hava åkt och dock icke gjort det, böte till byn åtta öre silvermynt såvida han är motvillig och ej vill åka. På det sådant må riktigare tillgå skall den ena grannen så snart han har kört tillsäga den andra, som därefter bör köra, att honom står körseln före.

36.

Den som har får, skall hålla vaktaren med kost — för fyra får en dags kost och så vidare — och det skall gå omkring byn. Den som icke håller fårherden rätt och ej giver honom sin lön, han skall böta därför åtta öre silvermynt.

37.

När åldermännen kalla byamännen tillsammans att laga broar eller vägar, skola samtliga byamännen vara ense om att göra dessa broar och vägar färdiga. Ho det icke gör, böte till byn åtta öre silvermynt.

38.

Om någon, vare sig bönder eller husfolk, i byn eller utom byn samlar bränne på mark, som ej tillhör honom, böte därför åtta öre till byn. De få icke heller »kasta håb» eller nedtrampa något gärde vid samma straff, som tidigare nämnts.

39.

När *ordinaire* grannhülle hålles, — de fyra tider om året näml. Valborgs dag, Sankt Johans dag, Sankt Mikaelis dag och nyårsdagen, — då skola byamännen dricka två tunnor öl, som de samtliga skola vara lika goda att betala. Men vad öl de dricka andra tider om året, det betalar var för sig, som det dricka, och ej den andre, som icke får eller vill ha något. När samtliga byamännen samtycka att hålla ett grannhülle, då må ej drickas mera än en tunna öl vid en daler silvermynts böter. (Sedan åldermännen uppsagt laget, må ingen vid 24 skillings böter dricka eller på byns räkning infordra mera.)

40.

Våra åldermän skola ock detta vårt samtyckta grannhüllesbrev årligen om S. Valborgs dag och S. Michaelis dag uti samtelige byamännens påhör läsa och förkunna, varefter envar kan veta att sig rätta och taga sig tillvara för skada. Försumma åldermännen detta, böte sex mark silvermynt och vilja de icke godvilligt, står det byamännen fritt att utpanta dem för böterna.

41.

Ingen får köra, rida eller lägga stig över någon mans åker eller äng så att säden och gräset nedtrampas. Ho det gör böte till byn tre mark silvermynt. De stigar, som gå över norra toften, skola efter detta aldeles upphävas och *casseras*. Bryter någon häremot eho det vara månede skall han böta fyra öre silvermynt för var gång.

42.

Vid den tid på året, när byamännen bliva sinnade att inhägna något stycke, utom fäladen, till att driva sina kor och boskap uti, då skall ingen inköra mera än som samtyckt bliver och hans lott kan tåla. Bliver det honom överbevisat, böte han till byn tre mark silvermynt.

43.

När åldermännen vilja samla byamännen tillsammans, då skola de blåsa uti hornet på dessa fyra ställen: 1:o på gatestenen vid ån, 2:o på bron, 3:o vid gården N:o 50 och den fjärde gången vid gården N:o 47, då samtliga byamännen skola möta vid gården N:o . . . .

44.

Den som har port, luckor eller stättor ut till vångarna, skall sätta lagliga gården utanför dem inom S. Valborgs dag så att det kan bliva fred i vångarna, eljest böte till byn två öre, andra gången dubbelt och sedan dubbelt till dess han vill göra dem efter lagen.

45.

Kommer någons gäss i vångarna, då skall han åtvarnas och strax stäcka dem eller också hava förbrutit två öre för var flock så ofta de inkomma samt att ersätta ägaren för skadan. I lika mätto varde stadgat om svin, som gräva upp ängsmarken och skämma åkern.

46.

Icke heller må någon eho det är understå sig att bruka någon landnot eller segelnot, vare sig i å eller ström, till fiske och ej heller något annat redskap till sin egen nytta — välförståendes om han icke har del i jord eller åker med oss. Den som det gör böte var gång fyra öre silvermynt.

47.

De båtshakar och långstegar, som äro påbudna att anskaffas till att bruka när vådeld kommer på (det Gud nådeligen förbjude), skola bliva mitt i byn hos en man och hänga på hans vägg så att man dem i hast kan ta.

48.

Inga inhyses gårdsfolk må utan byamännens vilja tillåtas att bruka något öl- eller brännvinstappande och tobakssäljande. Gör någon häremot, plikte till byalaget en daler silvermynt och varde dessutom tilltalad efter lagen.

49.

Alla dessa ovanskrivna punkter med deras hosfogade viten och straff vilja vi samtliga åbor i byn av varje stånd och villkor obrottsligt hädanefter hålla. Finnes någon motvillig, som ej efter god tidig åtvarning vill göra rätt för sig, skall det stå åldermännen och byamännen fritt att taga pant för böterna och använda till byns tarv

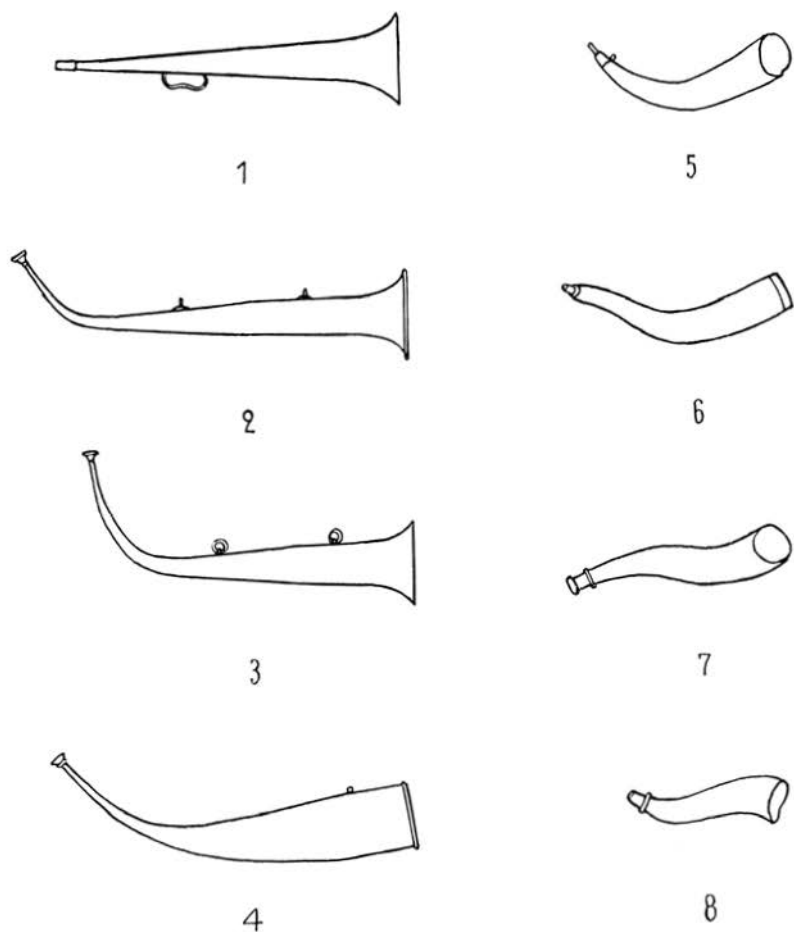

Bild 4. Schematisk framställning av bylurar och byhorn från Gälds härad: 1 kopparlur från Öllsjö, Skepparslövs sn, 2 kopparlur från Bröd, Träne sn, 3 kopparlur från Maglehem by och sn, 4 kopparlur från Olseröd, Maglehem sn, 5 oxhorn från Norrlia, Degeberga sn, 6 oxhorn från Hommentorp, Ö. Vram sn, 7 oxhorn från Lyngsjö by och sn, 8 oxhorn från Gringelstad, Köpinge sn.

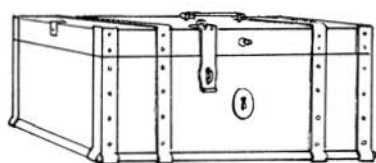

och nytta utan någon vidare tingsprocess och dom på det att vi alltså må kunna njuta ett fredligt, gott och välsignat grannelag, när vi sålunda ej skipa varandra annat än rätt och rättfärdighet i allo måtto. Skulle någon finnas så förvågen, att han med hot, okvädinsord eller hugg och slag skulle överfalla åldermännen eller någon av byamännen, när de komma lagligen för att panta efter ovan berörda brott, som detta vårt grannnebrev innehåller, eller stänger dörren eller porten igen för dem, så skall han vara underkastad det straff och de böter, som tingsrätten finner skäligt pålägga en som med motvilja sätter sig upp emot detta vårt kristliga grannhållsbrev.

Till yttermera visso hava vi samteliga Köpinge byamän tagit detta grannhållsbrev med alla dess *clausuler* i våra händer och skrivit våra bomärken inunder, vilket skedde i Köpinge den 19 februari 1731.

Denne Byordning, der er underskrevet og godkendt af alle Bymænd i Köpinge og opvist og godkendt ved Gärds Herredsting den 19 Februar 1731, er ikke den ældste Bylov fra dette Herred, der tværtimod kan rose sig af at eje Sveriges ældste Byordning, der stammer fra 1632 — altsaa fra Danskertiden — og findes i Lyngby, Everöd sogn (Se Bengt Engström, Sveriges äldsta kända byordning; trykt i Nordiskt Folkminne, 1928, 117 ff.). Og endelig er endnu en Byordning fra Maglehem, dateret 8 Febr. 1689, trykt i Gärds Härads Hembygdsförenings Årsbok 1935/36. Disse tre Bylove, der i Tid omspænder et Aarhundrede, giver et intimt Kulturbillede af den skaanske Bonde i Hverdagsdragt. At gaa nærmere ind paa Byordningernes historiske Udvikling lader sig ikke gennemføre her, fordi man saa maa inddrage hele Skaane i Undersøgelsen, hvilket vilde sprænge Rammerne for denne lille Undersøgelse. Derimod vil det her sikkert være af Interesse at inføje den trykte Bylov i sit Kulturmilieu, idet Rammerne dog udvides til at omfatte hele Gärds Herred.

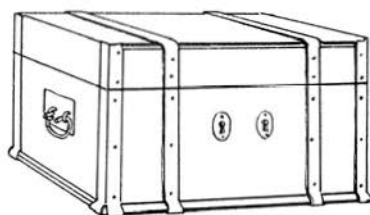
I § 43 gives der Regler for Samlingen af Bymændene, hvilket sker ved at Oldemanden blæser i Byhornet fire Steder i Byen. Traditionen fortæller, at Köpinge oprindeligt har haft et Byhorn i Form af en Lur, der nu er forsvundet. Desuden har Byen som Byhorn anvendt et Kohorn, der stammede fra Vanneberga By. Dette Horn der anvendes som Vægterhorn, er ikke

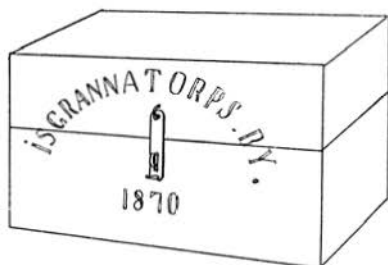
1

3

2

4

Bild 5. Bylådor från Gälds härad: 1 Åsumtorp, N. Åsum sn, 2 N. Åsum by och sn, 3 Norrlia, Degeberga sn, 4 Isgrannatorp, Skepparslöv sn.

gengivet her, men Typen kendes bl. a. fra Gringelstad, hvor man oprindeligt har haft to Byhorn, hvoraf det ene er bevaret, bild 4: 8. Dette Horn er et almindeligt Kohorn af sortgul Farve og med et Mundstykke udskaaet i selve Hornet. Et lignende Horn kendes fra Lyngsjö, bild 4: 7; medens et gulgraat Horn fra Hommentorp i Ö. Vram sogn, bild 4: 6, engang har haft et løst Mundstykke, der nu er forsvundet. Men denne Type kendes bl. a. fra Norrlia i Degeberga Sogn, hvor man har bevaret et smukt, gult Horn, bild 4: 5, som er forsynet med Messingsmundstykke og -kæde. Et Kohorn fra 1828 med Mundstykke

af Messing findes ogsaa fra Vanneberga, bild 3, og et lign. Horn med Kobberbeslag kendes fra Hedentorp i N. Åsum Sogn. bild 2. Denne simple Horntype er sikkert den oprindeligste, eftersom Kohorn var let at faa fat paa og Byboerne sikkert ikke i Regelen har haft Raad til at købe dyre Metalhorn. En Støtte for denne Teori, der endnu ikke kan bevises — men kun antydes, er ogsaa den Kendsgerning, at en Del af de kendte Byhorn af Metal har bevaret Kohornets karakteristiske Form. Saadanne Horn kendes bl. a. fra Olseröd i Maglehem sogn, hvor man har bevarat et Kobberhorn, bild 4: 4, der er dateret 1826 og som efter Traditionen er en tro Kopi af et ældre Metalhorn, der indebrændte dette Aar. Et lignende Kobberhorn kendes fra Maglehem i samme Sogn, bild 4: 3, og Bröd i Träne Sogn, bild 4: 2. I Öllsjö, Skepparslöv Sogn har man derimod et lige, hamret Kobberhorn, bild 4: 1. Denne Type kendes ogsaa fra Köpinge Sogn, bild 6.

I Venestad, Träne Sogn blev Bymændene kaldt sammen med en Byklokke, bild 1 — en stor Sjældenhed, der ifl. Traditionen under »Klockekriget» blev tabt i en Mose, hvor den senere blev fundet af Bønderne, som satte den op i Byen og ringede med den, naar man skulde samles. I senere Tider har man ogsaa brugt Klokken, naar Blekingerne kom med Sild, eller naar Hallændingene og Smaalændingene kom for at holde Auktion paa de Faareflokke, som de drev fra By til By og solgte (LUF. 4523, 6 ff.). Klokken, der omtales i en Byordning fra 1639, blev omstøbt 1738 og fik da flg. Inskription: VENESTADS SAMTELIGE BYMÄN HAFWA LÄTIT OMGIUTA DENNA KLÄCKA I MALMÖ 1738. I nyere Tid, da det gamle Bylag har mistet sin oprindelige Karakter og kun er bevaret som Festorganisation, sker Samlingen af Festsdeltagerne ved Hjælp af et Samlingsbrev, der ligesom en Budkavle gaar fra Mand til Mand. Denne Metode er bl. a. anvendt i Åsumtorp (N. Åsum Sogn) og Skepparslöv, medens man i Öllsjö er saa moderne, at man anvender Telefon.

Et andet vigtigt Kulturminde er Bykisten, hvorefter enkelte Stykker fra 1800-tallet endnu er bevarade i Herredet, bild

5: 1—4. I Kisten gemte man Byens Dokumenter, heriblandt Byordningen, der ifl. § 40 skulde oplæses for alle Bymænd, der paa denne Maade to Gange om Aaret blev paamindet om sine Pligter og Rettigheder. I § 39 fortælles, at der skulde holdes *ordinarie grannehälle* ialt fire Gange om Aaret — og at disse Festdage skulde helligholdes med Øldrikning. Men Øllet stiger jo let til Hovedet, og det var næppe uden Grund, at man i §§ 5 og 34 angiver, hvorledes man skulde straffe den Mand, som i sin Rus ikke kunde vogte Mund eller Haand. Den vigtigste af disse Festdage var Sankt Valborgsdag — 1. Maj —, da Oldermændene fratraadte sit Embede og overlod Bykisten til sin Efterfølger. Herom fortælles bl. a. i et ældre Manuskript fra Norrlia i Degeberga sogn: »Åldermandstjänsten flyttas den 1 maj då all byräkning skall ske innan den flyttas och byvägarna synas, och då skall den afträdande åldermannen bestå männen en 'bäscher', en måltid mat och en eller flera koppar innan bylådan flyttas från honom, och tillträdaren skall bestå en liten knapp i västen när han emottager lådan. Sammanträdet sker bestämt kl. 12 på dagen och den som inte möter erlägger då 16 sk. banco i bylådan». Denne Gildetradition lever endnu paa sine Steder i Herredet. Fra Lyngsjö fortælles saaledes: »Åldermand har man kvar och ämbetet går omkring eftersom ställena ligga. Åldermannen har ingen ersättning, men varje åbo lägger en krona till det gille, som den avgående åldermannen gör. Ombytet sker den 1 maj. Vid gillet skall det alltid vankas fisk. Förr varade det i många dagar, då brännvinet flödade. Det kallades laxagille, ty 'lax skulle det alltid vara'» (LUF. 4522, 1). Og endnu udførligere Oplysninger har vi fra Olseröd By i Maglehem Sogn: »Åldermand har man kvar. Ombytet sker den 1 maj vid ett stort gille, känt vida omkring i bygden. Man samles klockan 1 hos den avgående åldermannen, som gör stora gillet — stort smörgåsbord, fisk, ål, lax, kött och någon efterrätt. Klockan 9 skall man gå till den tillträdande, men dessförinnan skall man ha fått en bastant kvällsmat. Innan man går sjunges majvisan och denna sjunges även innan man kommit in i den nya åldermannens hus. Så bjuder

Bild 6. Bylur av koppar, Köpinge sn. K. M. 19596 a.

den nye på gille, som brukar vara till 3-tiden på morgonen.» (LUF. 4522, 8). I Maglehem skifter man Oldermænd den 1 januar, men Gildet holdes alligevel den 1 Maj. »Förr hade man då tre tjog ägg, smör och bröd, oxkött och brännvin» (LUF. 4522, 5).

Men denne gamle Skik med Oldermændsskifte og Majgilde findes ikke alene hos Bønderne i Gärds Herred; den er kendt over hele det gammeldanske Kulturomraade. Fra Vevlinge paa Fyn fortælles saaledes, at »Mændene mødte paa Stævnet og vandrede med Flag i Spidsen hen til Oldermænden, hvor de beværtedes med en Bid Brød, en Taar, og en Pibe Tobak. Bylavets Protokol med Lavets Regnskab efterses, og Regnskabet kendes gyldigt. Den gamle Oldermænd har dermed givet Afgang for denne Sinde, og saa drager Mændene med Fanen i Spidsen og Hornet baaret af den afgaaende Oldermænd hen til den nye, til hvem Protokollen og Hornet højtidelig overleveres, hvorved han er indsat i Værdigheden som det næste Aars Oldermænd. Hos den nye Oldermænd gives derpaa 'Igang' dvs. Smørrebrød, Øl, Most, Snaps, Kaffe og en Punch, og dermed er Oldermændsgildet overstaaet» (Bogense Avis $\frac{6}{5}$ 1908).

Hermed er der trukket en Kulturlinje, som strækker sig fra Köpinge By over hele Gärds Herred og til Fyn. Og denne Linje kan efterfølges af mange andre, saa der dannes et Net, der strækker sig over hele Danmark og Skaane. At trække disse Linjer og dermed gøre Nettet til en levende Realitet er en af de vigtigste Opgaver for den sydsandinaviske Kulturforskning.

”PLÖJA MED FJORTON HOED FORRE”

Av *CARL GUSTAF LEKHOLM*

När 1700-talets jordbruksreformatorer tömde sin vredes skålar över de oeffterrättliga svenska bönderna och deras förlegade brukningsmetoder, fingo skåningarna undantagslöst sin rikligt tillmätta del, framför allt för sin vana att bryta jorden med en åbakig kärrplog, dragen av ända upp till fjorton dragare. För dessa mångkunniga herrar, vilka i hög grad hade praktisk inställning och omedelbar blick för det nyttiga och vilkas patos uppbars av möjligheten att genom ekonomiska rön och reformer kunna bygga upp ett nytt Sverige, fick ingenting vara för smått att ta itu med, icke ens en sådan detalj som anspanningen för jordbruksredskapen, allrahelst som ingenting ens tillnärmelsevis kunde tävla i vikt med uppgiften att öka jordbrukets avkastning. Att förbättringarna lika visst läto vänta på sig ett halvt århundrade och av jordbrukarna mottogos med passivt motstånd, hade nog i stort sett mindre sin förklaring i oförstånd och trilska, som dåtida skribenter med förkärlek hävdade, utan fastmer sin grund i att den urgamla jordfördelningen och ägoblandningen höll jordbrukstekniken kvar på en ytterligt primitiv ståndpunkt. Det var inte gott att komma med nyheter, när jorden var fördelad på ett otal skiften, där varje gård hade sin lilla lapp eller remsa, och där varje fas i dess brukande var en angelägenhet, som rörde hela byalaget. Alla måste helt enkelt göra som alla, för att det hela skulle kunna gå i lås.

Att man för den skull inte kunde minska på antalet dragare för de skånska plogarna är naturligtvis oriktigt, och i det fallet hade de kritiker inte alldeles fel, som menade, att här var det rena fåfängan som hindrade. Plantören Matthias Solberg t. ex.

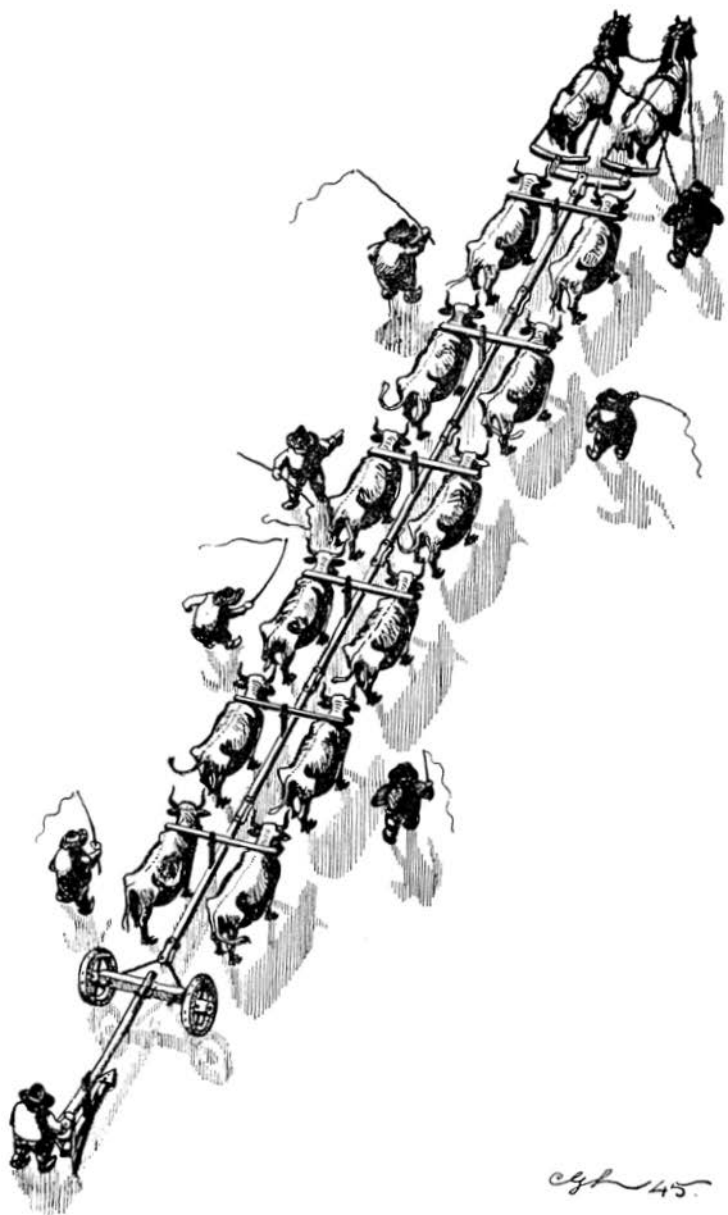

Bild 1. Rekonstruktion av skånskt plogspann från 1700-talet.

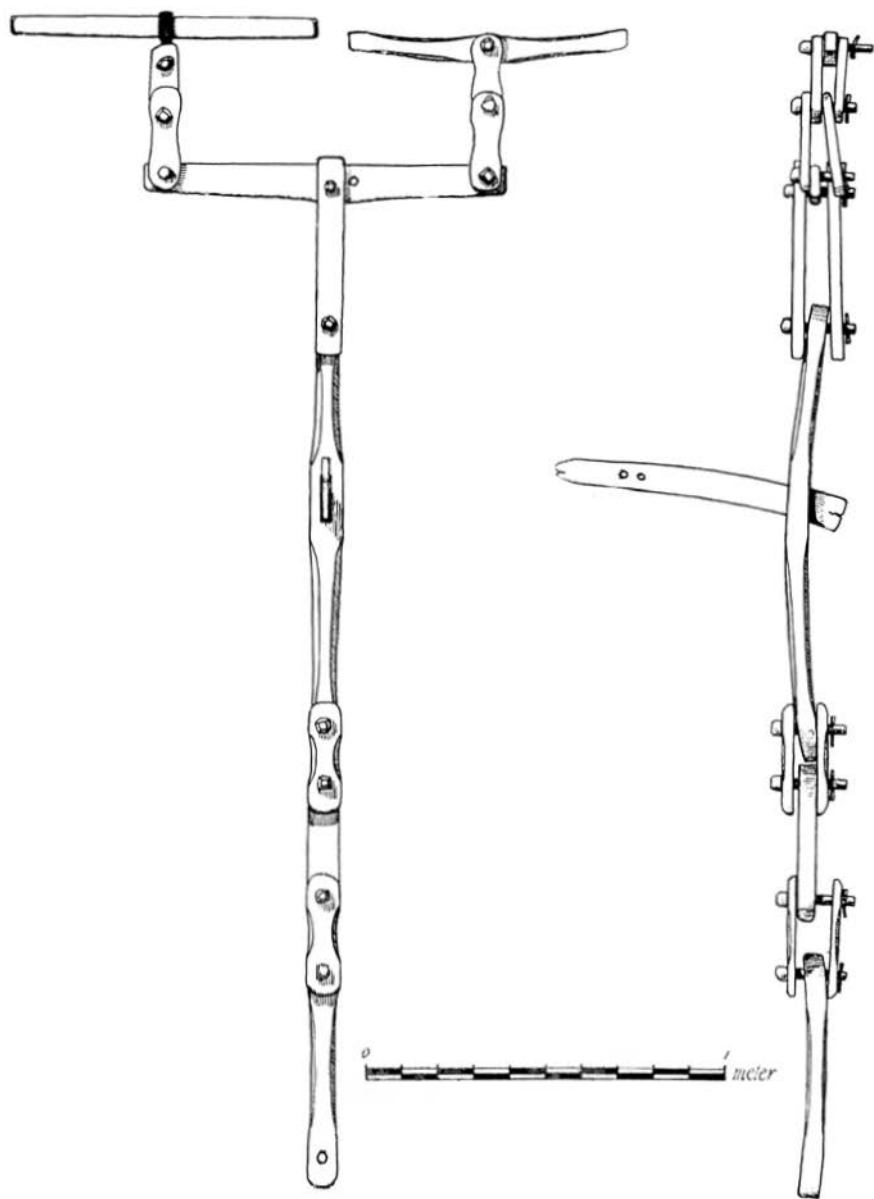

Bild 2. Dragtyg för plog av bok. K. M. 8607.

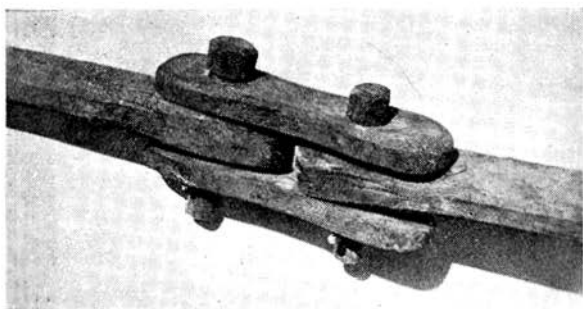
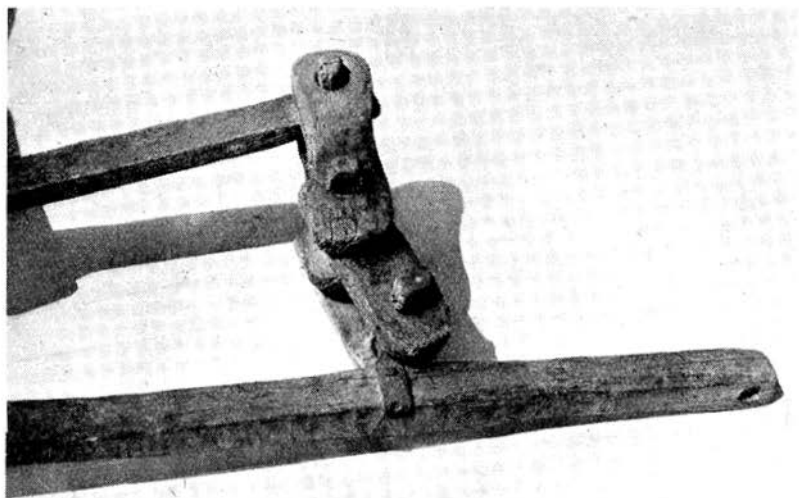

Bild 3.
 Detaljer av drag-
 tyget bild 2 ut-
 visande förvägen
 med svängel
 samt en länk.

säger, att om någon körde med mindre än 6 eller 7 par för plogen, betraktades det som ett tecken på fattigdom, och det hette då: »Dein stackelen, han giörr hvad han kan, men hvad ska ed vare, han plöide i år å hade bare 6 hoed forre, deed e ju bare narre sei säl å joren mä», änskönt, som Solberg säger, »en sådan kör sin åker så väl med mindre, som den som har mäste kreaturen före, och får även så god skörd».

Då det kanske kan ha sitt intresse att veta något om dessa vidlyftiga plogspann och den tekniska utrustning, som möjlig-

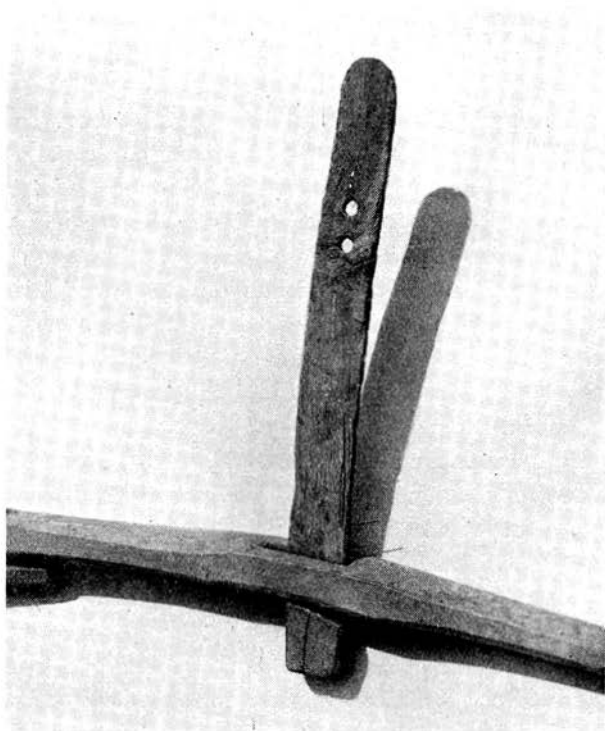

Bild 4. Detalj av dragtyget bild 2 utvisande sidostycke för oxarnas anspänning.

gjorde utnyttjandet av så många dragares samlade kraft, skall i det följande med stöd av samtida beskrivningar och några fragment till ett dylikt dragtyg ur Kulturens samlingar, visserligen av senare men likartad typ, så gott det går göras en rekonstruktion.

Liksom de flesta jordbruksredskap i forna dar är även detta dragtyg helt av trä, vanligen ask eller såsom Kulturens exemplar bok. Längden måste ha varit ansevärd. På ett från Ingelstads härad på 1840-talet beskrivet exemplar anges längden

från ok till plogås ha varit 4 alnar och från ok till ok densamma, och då man på goda grunder kan utgå ifrån, att detta mått även är giltigt för 1700-talets dragtyg, skulle den totala längden med 7 par oxar ha varit 28 alnar (omkr. $16\frac{1}{2}$ m.). För att möjliggöra vändningar med ett så långt ekipage, har mellan varje dragarpar varit anbragt en eller flera leder, så att hela dragtyget bildat en lång trälänk. Själva leden består av ett par likstora stycken, som medelst ask- eller enepinnar äro förenade med de längre, enkla mellanstyckena. Pinnarna äro tillhuggna med ett huvud och hindras glida ur sitt läge genom en träsprint. Genom glapprum i pinnhålén har länken varit något böjlig i vertikal riktning. Troligen för att hindra allt för stor brytning på dragtyget beroende på varierande mankhöjd på dragarna och för att få en så rak och låg draglinje som möjligt från plogkärran, äro icke oken direkt fästade vid länken, utan förenade med denna genom sidostycken, vilka i något spetsig vinkel framåt-uppåt äro instuckna genom hål i de enkla mellanstyckena. Även här är förbindelsen något rörlig, dock endast i körriktningen. För att ej dragas ur länken är nederdelen på sidostyckena förtjockad. Enligt Linné fästes oket med en ring. På Kulturens exemplar finnes å sidostyckets överdel två hål, och för så vitt man kan anta, att okets dragögla trätts över sidostycket och fasthållits av en sprint, skulle i så fall höjden på dragtyget varit reglerbar genom att lämpligaste sprinthålet valdes.

Det ovan beskrivna dragtyget är som nämnts avsett för enbart oxar. Om första paret emellertid varit hästar, vilket efter allt att döma varit vanligast, har främre delen haft ett något avvikande utseende. I stället för ett enkelt stycke med anföringsanordning för ok har en förvåg avslutat draget framåt, och vid denna ha draglinorna direkt eller förmedelst två svänglar varit fästade. Det sistnämnda är förhållandet med Kulturens dragtyg, och så beskrives det även på flera håll. På Linnés avbildning från 1749 saknas svänglar, och eftersom den är äldsta källan till föreliggande beskrivning, kan det antas, att en enkel våg med draglinorna direkt fästade är ursprung-

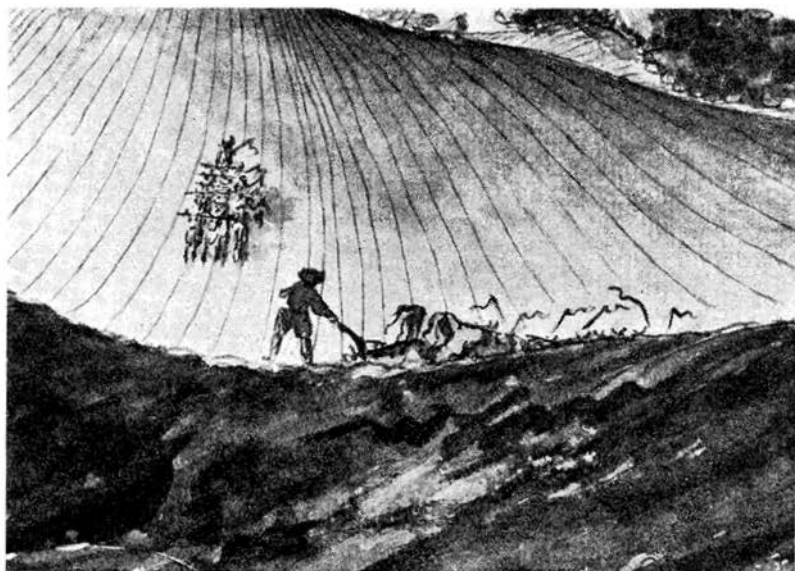
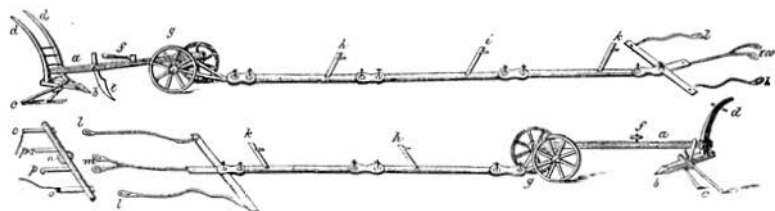

Bild 5 och 6. Dragtyg enligt bild i Linnés Skånska resa 1749 och Plöjare vid Tosterup, utsnitt ur en tuschlavyr av C. A. Ehrensvärd, 1790-talet.

ligare. Svänglarna på Kulturens dragtyg äro genomborrade i ändarna, varför man kan anta, att hästarna dragit med 4 hammelskaklar, vilkas bakre delar voro av rep och de främre av trä, som framtill hade ett rektangelformigt skuret hål för selens dragtamp. I övrigt ha seldon och ok varit av för orten traditionell typ.

Då antalet dragare för plogen angavs vara 7 par, utgjorde detta den övre gränsen för dessa anspann. Vanligen spände

man för 5 à 6 par, och endast då det gällde vårplöjning av den åker, på vilken skulle sås råg. Då samma åker på sommaren skulle tväras med årder, drogs detta av två par. För att plöja eller rista kornjorden användes blott 3 à 4 par, och för att tvära den endast 2 par. Av detta framgår, att plojen var det tyngsta redskapet. Plöjningen för rågsådden krävde det största antalet dragare, och detta beror på, att växtföljden enligt treskiftesbruket, som då tillämpades, var rågvång, kornvång och träda, där givetvis det drygaste arbetet var att bryta trädan.

Att hästar varit främsta paret har troligen sin grund i, att dessa ofta äro villigare att dra, och genom sin snabbare arbetstakt varit en garanti för, att länken alltid hållits väl sträckt. Hästarnas blotta föredöme har dock ej räckt till för att hålla uppe farten på de efterföljande mera flegmatiska arbetskamraterna, ty förutom förkusk och plöjare har varje oxpar haft en pådrivare med en stor pisk. Enligt ögonvittnesskildringarna är det dessa pådrivares många virvlande pisksnärtar och högljudda maningsrop och skrik, som först och främst utmärkt ett dylikt anspann. Linné påstår dock skämtsamt, att de vokala prestationerna till stor del avsetts för andra än oxöron, ty »när bonden kör med många par, så ropar han högt och hans grannar hava aktning för honom, men när han kör med ett par, höres han mycket litet på åkern». Linné var för övrigt fast övertygad om, att dessa långa anspann voro rena dårskapen, men att få bönderna att förstå, att det skulle kunna gå för sig att plöja lika bra med mindre, menade han var lika hopplöst, som att få en herreman att bruka endast två hästar för sin vagn. — Stora spanns tycks på den tiden av detta att döma ha varit mera än blott skånska plöjares högfärd.

På samma sätt låter det hos nästan alla, som avhandlat spörsmålet. Den förut åberopade plantören Solberg säger t. ex., att det bara kom an på att prunka med kreatur, och provinsialschäfern i Malmöhus län 1759 Johan Barck medger visserligen, att det var omöjligt för lantmannen på slätten att träda sin jord med bara ett par dragare, som det var brukligt i skogsbygden, men å andra sidan tycker även han, att det var på

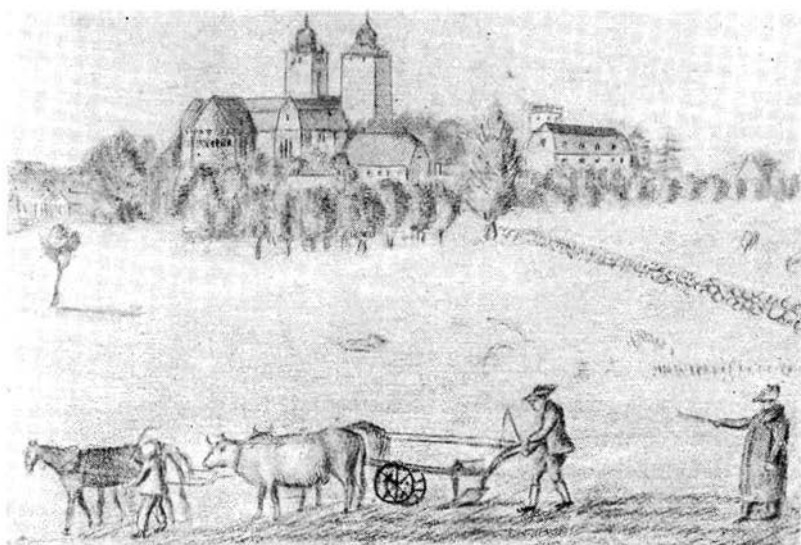
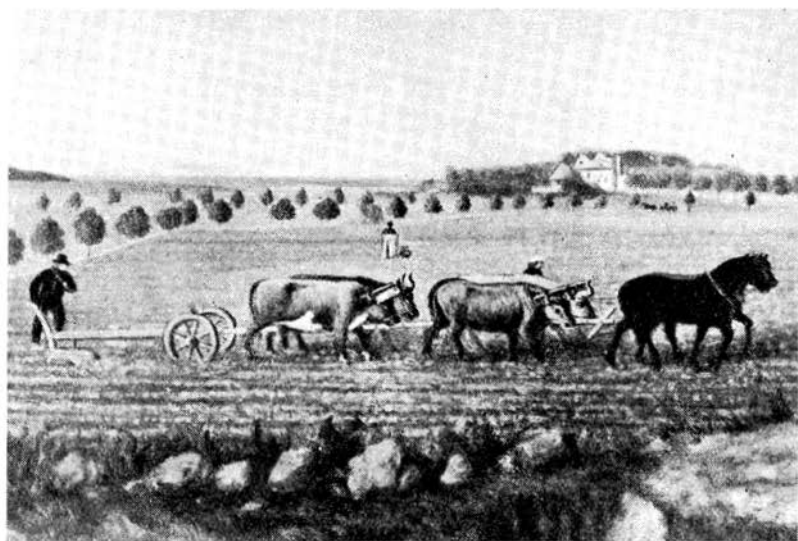

Bild 7. Kärnplog med dragare i Vemmenhög. Utsnitt ur oljemålning av C. G. Dahlberg. — Bild 8. Kärnplog med dragare vid Lund. Utsnitt ur blyertsteckning av G. W. Palm 1826.

tok för många par. Den ende som drar en lans för skåningarnas plogspann är landshövdingen Carl Hallenborg i sina »Anmärkningar till Carl von Linnés Skånska resa». I dessa anmärkningar, som för övrigt allt igenom präglas av god skånsk självkänsla och på sina ställen inte sakna udd mot Linné, heter det i noten till en passus, i vilken Linné påtalat lyckade plöjningsförsök med ett par dragare: »Uppe i landet å de flesta ställen är åkerbruket ej så vidsträckt som i Skåne, hvarest bonden med korn och havrejorden måste börja sidst i martii, om vederleken så medgifver, och continuerar till in uti juni månad. Åckrarne äro och ganska långa och stora. Skulle nu bonden icke hafva så många creatur, att han kunde låta somlige hvila och skifta om eller och låta dem alla förespända draga lagom under ett så långt och dageligt arbete, så skulle han snart vara förderfad och mista ökarne eller se dem utkiörde, då han dem mest behöfde». Men bortsett från denne lokalpatriotiske landshövdingens yttrande är det således enbart kritik, och anledningen är inte bara den, att så stora plogspann voro ohändiga att köra med, i så fall hade förhållandet nog fått existera tämligen opåtalat, utan den verkliga orsaken rymmes i ett större ekonomiskt sammanhang, jordbrukets dragarantal i förhållande till mjölkdjurens antal.

Det utmärkande för frihetstidens Sverige är en allmän strävan att vara självförsörjande på alla områden, och detta försökte man frammana bl. a. genom en mängd skyddsförordningar och skyddstullar avsedda att vara till hjälp för den inhemska produktionen. Under dessa strävanden kunde de maktägande ej undgå att fyllas av bekymmer över den trots allt ständigt stigande importen på spannmål och mejeriprodukter, vilket hade ogynnsamma verkningar på handelsbalansen. Att smör inte kunde produceras i någon större utsträckning i Skåne berodde helt visst på, att den ringa fodermängd, som fanns på varje gård för vinterfodring, gick åt till hästar och oxar, och någonting över till korna fanns inte. Om man tar ett exempel, vilket som helst, kan man också se, vilka disproportioner det därför var mellan antalet kor och antalet

Bild 9. Hästdragen kärnplog.

dragare på gårdarna. Den gård som vi väljer, är nr 1. Hököpinge i Oxie härad, Malmöhus län, med en areal av 45 har åker. År 1779 hade denna gård 14 hästar, 2 föl, 12 oxar och endast 5 kor, och när därtill kommer, att utfordringen var den sämsta tänkbara, mest dålig halm, är det lätt att förstå att denna gård inte kunnat haft något överskott på mjölk för avsalu. Det var sådana missförhållanden man ville komma till livs. Dessa jordbruksreformatorer fingo ej själva uppleva de förbättringar, de så livligt pläderade för, ty om vi följer utvecklingen av husdjurbeståndet på den nu nämnda gården, som får gälla för alla, finner vi, att inte ens enskiftet, som i Hököpinge genomfördes 1806, föranlett någon minskning av antalet dragare. Men genom förbättrade redskap och metoder intill 1828 sjönk antalet hästar till 5 par och antalet oxar till 2 par, och på 1870-talet äro oxarna helt försvunna. Detta medförde den avsedda ökningen av mjölkdjur. I samma takt som antalet dragare minskades på gårdarna, minskades också plogspannens storlek. Högfärden hos de skånska plöjarna var inte större än att man på 1840-talet kunde plöja med 1 par hästar och 2 eller endast 1 par oxar i spannet. Det är från denna tidpunkt, som Kulturens dragtyg kan anses härstamma, och vi skall därför här ytterligare beröra några detaljer hos detta.

Om hästarna drogo ojämt, gick detta att reglera genom att flytta dragtygets anföring till ett 4 cm från vågens centrum uppborrat hål. Svänglarna äro förenade med vågen genom ett tredelat stycke av samma utseende som lederna på själva länken. Det mellanstycke, som bär sidostycket till oxoket, är

svagt bågböjt uppåt, och i dess bakre ända sitter ett par länkar fästade. Hur dragtyg och plogkärra varit förenade, framgår inte, då ett par länkar saknas. Avståndet från oket till sista länkens spets är nämligen blott omkring 1,3 m., då den efter vad vi tidigare antagit skulle vara omkring 1 m. längre. Ingenting hindrar dock, att längden kan ha varit ännu större, för ytterligare ett par oxar, men därom är det bäst att inte yttra sig alls. Vad man däremot kan påstå bestämt är, att tvärdimensionerna på de olika styckena äro små, särskilt enepinnarna i lederna äro klena. Men det har inte varit så farligt med ett brott på dem, då material för reparation fanns på närmaste enebacke, och yxan alltid satt till hands på plogåsen. För att fullständiga bilden av detta anspann kan tilläggas, att hästarna troligen haft bröstselar av ålskinn eller bast, att deras huvudstolar varit snodda av tagel, samt att tömmarna varit enkla, fästade på huvudstolarnas yttersida och att dessas inner-sidor varit förenade med en mellantöm, allt enligt beskrivningar från 1840-talet.

Slutligen bör påpekas, att dragtyget så som det här beskrivits ej varit på något sätt normerande för all ploganspanning i Skåne, utan även andra typer ha kommit till användning. Så var t. ex. dragtyget från Ingelstads härad oförmedlat fäst i okets dragring och fortsatte framåt från en likadan ring på framsidan av oket. Länkarna kallades »klaoar» och voro alla lika långa. Draganordningen för hästarna var som den förut beskrivna. Ett avvikande utseende måste också de dragtyg haft, där enbart hästar varit förspända.

Men oavsett vilken typ och vilket århundrade de tillhöra, hänga alla dessa dragtyg blott samman med kärrårdret eller kärrplogen. De ha därför endast förekommit på de skånska slätbyggena, eller riktigare, deras utbredningsområde sträcker sig inte utanför kärrårdrets och kärrplogens i vårt land. Det är kanske mycket därför, de voro så iögonfallande på de uppsvenska resenärerna och jordbruksreformatörerna, som icke från sina hemtrakter kände till, att man kunde »plöja med fjorton hoed forre».

LITTERATURFÖRTECKNING.

- BERG-SVENSSON, Svensk Bondekultur. Stockholm 1934.
- BJÖRKLUND, GOTTFRID, Frosta Härads Minnen. Hörby 1913.
- HANSSON, H. A. B., En gård på Söderslätt genom tvenne sekler. Malmö 1930.
- HECKSCHER, ELI, Om svenska folkets näringskällor under 1700-talet. Svenska Folket Genom Tiderna. Bd 6.
- HÖRLÉN, M., Gamla seder och bruk från södra delen av Ingelstads härad. Ystad 1914.
- LINNÉ, CARL v., Skånska Resa. 1749.
- LUNDH-ERIKSSON, NANNA, Skåne. Stockholm 1920.
- MÖLLER, BERT, Folklivet på Söderslätt under senare hälften av 1700-talet. En samtida berättelse. Historisk Tidskrift för Skåneland. Bd 6. Lund 1916.
- NILSSON, ALBERT, By och gård, hushållning och folkliv. En bok om Skåne. Del I. Lund 1936.
- STIGUM, HILMAR, Plogen. Bidrag til Bondesamfundets Historie. Bd I. Oslo 1936.
- WEIBULL, CARL GUSTAF, Malmöhus län vid 1800-talets början. Två femårsberättelser. Historisk Tidskrift för Skåneland. Bd 3. Lund 1909.
- Carl Hallenborgs Anmärkningar till Carl von Linnés Skånska resa. Historisk Tidskrift för Skåneland. Bd 4. Lund 1913.
- WÄHLIN, HANS, Scania Antiqua. Bilder från det forna Skåne. Malmö 1931.

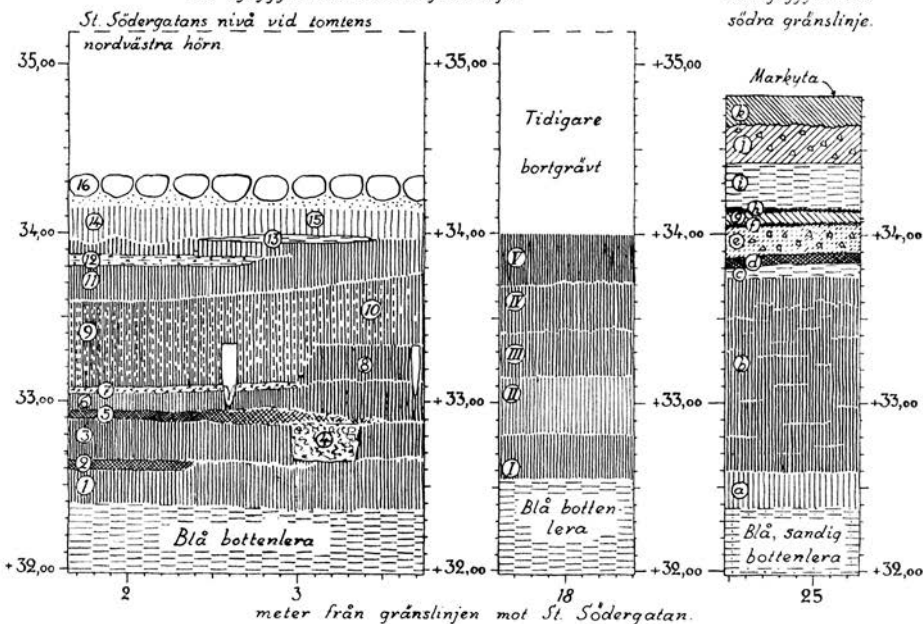
EN MEDELTIDA SKOTYP

Av RAGNAR BLOMQVIST

I Lund, på tomten nr 5 i kvarteret Glambeck med adress Stora Södergatan 15, utförde byggnadsfirman Harry Karlsson & Co. våren 1938 grundgrävningen för det s. k. Sagahuset. Platsens belägenhet invid Lunds urgamla genomfartsled och torggata hade givit anledning till förväntningar om ett intressant arkeologiskt utbyte av grävningen, vilka åtminstone delvis infriades. I viss mån begränsades möjligheterna för arkeologiska undersökningar genom att en stor del av schaktningsarbetet utfördes med grävmaskin, men lyckligtvis grävdes en hel del för hand i de djupare jordlagren. Tack vare detta jämte ett stort tillmötesgående från såväl grävningsledning som arbetare kunde en aktningvärd samling av lösa föremål från dessa lager insamlas och tillvaratagas för Kulturen, och som slutomdöme om grävningens arkeologiska utbyte kan sägas, att det utgör ett betydelsefullt material, som ganska mycket berikat vår kunskap om lundabornas förhållanden under äldre medeltiden.

Fynden visade, att tomten sannolikt varit bebyggd lika länge som Lunds stad funnits till. Dock spårades inga husgrunder, men detta har sin förklaring däri att husen varit av så enkel beskaffenhet, att eventuella grundstenar rubbats eller bortförts. De fasta bebyggelselämningarna utgjordes endast av tre timrade brunnar, alla på tomtens östra halva, en stenbrunn på östra och en på västra tomthalvan samt två avskrädesbrunnar, den ena skodd med trä och den andra med sten. Alla träbrunnarna voro av den i Lund mycket vanliga medeltidstypen med fyra hörnstolpar och utanför dessa placerade väggplankor.

Vid nybyggnadens norra gränslinje.

Vid nybyggnadens
södra gränslinje.

LUND. Kvart Glambeck n:r 5. 1938. Jordlagersektioner. R. Blomqvist del.

Bild 1. 1. Kulturgyttja. — 2. D:o med stark inblandning av träkol. — 3. Fet kulturgyttja. — 4. Avskräde. — 5. Kulturgyttja med stark inblandning av träkol. — 6. Brunaktig kulturgyttja. — 7. Blå lera och aska. — 8. Fet kulturgyttja. — 9. Huvudsakligen aska. — 10. Askblandad kulturgyttja. — 11. Brun kulturgyttja. — 12. Gul lera bemängd med träkol. — 13. Gul lera. — 14. Gyttjeblandad mylla. — 15. Mylla. — 16. Kullerstensgolv i källaren till hus, rivet 1938.

I. Kulturgyttja, myllartad, innehåller fina mineralpartiklar, finfördelade växtdelar, flisor av fiskben, träkolsbitar. — II. Kulturgyttja, sandartad, innehåller huvudsakligen finare kvartspartiklar, dessutom finfördelade växtdelar, träkolskorn, småstenar och enstaka djurben. — III. Kulturgyttja, svartbrun av finfördelade växtdelar och träkolskorn, huvudbeståndsdelen är fina mineralpartiklar, innehåller små kvistbitar. — IV. Kulturgyttja, huvudbeståndsdelen fina kvartskorn, starkt bemängd med finfördelade multnade växtdelar. — V. Kulturgyttja, mycket fet och illaluktande, innehåller finfördelade växtdelar, träkolskorn och små benflisor.

a. Svämsand. — b. Kulturgyttja. — c. Gul lera. — d. Träkol. — e. Murbruk och tegelflis. — f. Träkol. — g. Mylla. — h. Träkol. — i. Gul lera. — j. Jord och tegelflis. — k. Cementplatta.

Över hela tomten utgjordes botten av dels gul och dels blå moränlera, som vidtog på 2 à 2 1/2 meters djup under markytan. Leran täcktes av kraftiga lager av vad som lämpligen kan kallas kulturgyttja i mer eller mindre humusblandade skikt, bild 1, vilka alla hade det gemensamt att de väl bevarat i dem inlagrade föremål av järn, trä och läder.

De föremål, som säkrast vittna om den äldre bebyggelsen på tomten, äro keramikskärvorna, varav hopsamlades icke mindre än 1853 stycken. Märkligt nog äro därav hela 93 procent eller 1715 st. av 1000- och 1100-talens karakteristiska s. k. vendiska svartgods, medan 1200-talets svartgods endast utgjorde 3 procent, tyskt stengods 1 1/2 procent och rödbränt glasyrgods 1 1/2 procent. En procent utgjordes av andra medeltida keramiksorter. Därur bör man nog icke dra den slutsatsen, att bebyggelsen skulle ha varit så ofantligt mycket intensivare under 1000- och 1100-talen, som siffrorna se ut att antyda, utan de få nog förklaras på annat sätt. För närvarande måste vi antaga, att det vendiska svartgodset importerats hit från de vendiska landen söder om Östersjön. Att det från 1100-talets slut upphör att dominera i fynden kan därför sättas i samband med det vendiska sjöherreväldets krossande under ärkebiskop Absalon. Tillförseln av svartgods har därefter sinat, och man har i hushållen återgått till vad man före svartgodsöverflödet varit mest van vid, nämligen kärl av trä. Då samtidigt med de tyska hansaköpmännens uppträdande på de skånska handelsplatserna en del västeuropeiska och tyska keramiksorter införas i landet, anammas de i mera begränsad omfattning.

Bilderna 2—8 visa några av de käriltyper, som äro representerade bland svartgodsskärvorna. De äro alla tidigare väl kända från andra grävningsplatser i Lund. Även de speciella svartgodslocken, bild 3, vilka i flera fall även kunna användas som skålar, äro förut väl företrädde i Kulturens Lundasamlingar. De äro dock relativt många från just denna tomt.

Det kanske mest sensationella lösfyndet var en 16 cm lång bit av ett korevben, varpå ristats runor, bild 9. På ena sidan står *bonli*ris*li*mal*runu** och på den andra *arar*ara*äru**

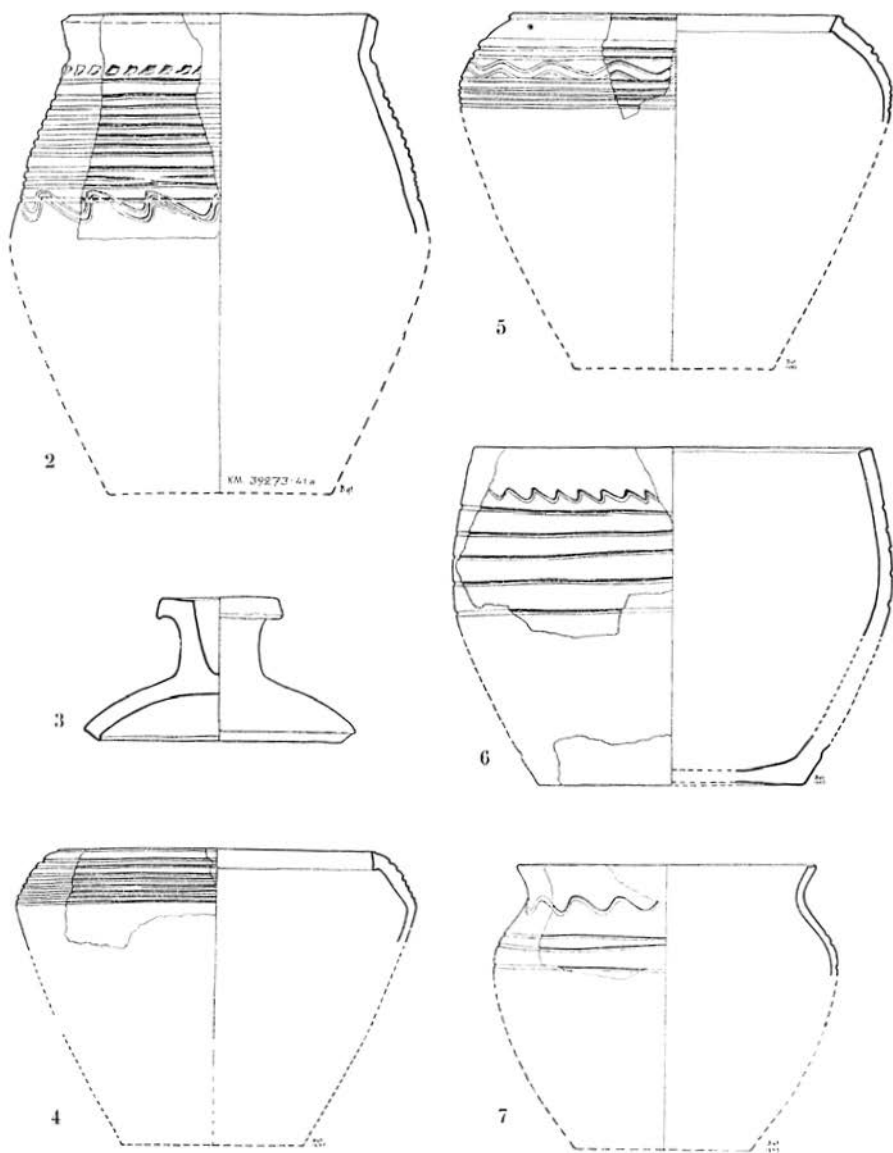

Bild 2—7. Rekonstruerade kärl av vendiskt svartgods. Skala 1:4.

fiadrar. Detta är forndanska och betyder ordagrant översatt: »Bonde ristade målrunicor — örnens åror äro fjädrar.» Detta låter ju något besynnerligt, men professor Ivar Lindquist har lämnat den behöfliga förklaringen. I ett gammalt kväde, vari en valkyria ger goda råd åt Sigurd Fafnesbane, rekommenderas målrunicor såsom ett magiskt medel att påverka utgången av ett mål vid tinget. Runbenet är av allra största intresse, därför att det för första gången ger ett klart exempel på hur målrunicor kunna ha varit beskaffade. Här få vi då se, att raden av målrunicor, *arar ara äru fiadrar*, är poetiskt bunden och formad i det versmått, som brukats i forntida ordspråk. Lindquist ger översättningen »snabba äro örnens vingar» och menar, att orden innehålla ett förtäckt hot om att rista blodörn på motparten. »Låt oss tänka oss», skriver Lindquist, »att revbenet har överräckts i rätta ögonblicket till vederparten i ett 'mål', innan saken hade gått för långt och det stora yrkandet hade gjorts. Skulle det vara omöjligt för honom att fatta anspelningsen på 'örnens vingar', de ynkeligt flaxande lungorna på ryggen?»¹

För primitiva sinnen ligger i all skrift någonting magiskt, likaså i den bunda poetiska formen. Sådana föreställningar ha levat kvar långt in i sen tid och äro väl inte helt utdöda, och det är inte underligt, att de frodades i Lund under äldre medeltiden, då runbenet ristades. Kulturen äger för övrigt sedan 1910 en direkt motsvarighet till runbenet i ett annat revben, i detta fall av hjort, som grävts fram på Skandinaviska bankens tomt vid Lilla Fiskaregatan.² På dess ena sida har ristats mansnamnet Evkar (*afkar*) och på den andra runalfabetet *fuporkhniastbmlty*, som redan i och för sig var en magisk formel. Även denna ristning är från äldre medeltiden.

Ett annat intressant fynd var en mycket kraftig benknota, vilken av docenten Herved Berlin konstaterats vara ett stycke av ett valrosskranium. Knotan hittades djupt nere i kulturlagren och utgör en påminnelse om den roll, valrosständerna spelade såsom ersättning för det dyrbara elffenbenet i nordiskt, framförallt norskt, konsthantverk. Detta fynd ger oss anled-

Bild 8. Svartgodsgröta, västeuropeisk form, 1100-talet. Höjd 23,2 cm.
K. M. 39273: 65.

Bild 9. Revben av ko med runskrift. Längd 16 cm. K. M. 39273: 10.

ning förmoda, att det även i den rika ärkebiskopsstaden fanns folk, som snidade i valrosstand.³

En rad föremål av ben eller horn, bild 10, uppger på sitt sätt om åldern av bebyggelsen på tomten. Alla de tre avbildade kammarna kunna hänföras till 1000- eller 1100-talen, med den översta sannolikt äldst och den närmast därunder yngst.⁴ Den nedersta kambiten är en rest av en lång och kraftig enkelkam, som råkat bli sönderbruten; den kvarvarande stumpen har man icke kastat bort utan fortsatt att använda, sedan ändarna avjämnats med en kniv. Bennålarna äro av den blankpolerade sort, som kallades *skäfning* (senare skämning, skämpling) och som användes i handaslöjden. En sådan nål från Lund i universitetets historiska museum har den till äldre medeltiden daterade ruinskiften *tofana · skefniG*, d. v. s. Anna Toves' skäfning. Sådana bennålar voro ännu under 1800-talet och äro kanske fortfarande i bruk i Småland, där de kallades skämplingar, och med dem virkade eller stickade, på småländska »sydde», man exempelvis vantar, för vilka smålänningarna

Bild 10. Kammar, bennålar och förarbete till vävkam. K. M. 39273.

hade ordet »skämlingsvantar», och liknade textilier.⁵ Samma lust att pryda, som visar sig på kammarna, finner även utlopp på bennålarna, i det ristade enkla ornamentet på andra nålen från höger och i det fasonerade huvudet på nålen längst till vänster.

Bland andra mera anmärkningsvärda föremål från grävningen kan framhållas en vaxkaka om ca 13 kilograms vikt, ett högeligen unikt fynd. Vidare innehåller fyndsamlingen en hel del i de feta gyttje- och dylagren välbevarade träföremål, vilka icke skola nämare behandlas här, samt ett stort antal skodelar, vilka vi i stället skola skärskåda.

Det rör sig om icke mindre än 70 ovanläder och 31 sulor, således ett ansevärt tillskott till det redan förut betydande skomaterialet från det medeltida Lund.⁶ Till skillnad från skofynden från kvarteret Apotekaren nr 5, vilka representera medeltidens alla århundraden, äro skofynden från kvarteret Glambeck nr 5 betydligt mera enhetliga och härröra med några få undantag samtliga från medeltidens tidigare del. De ha så mycket större intresse som de tillhöra skotyper, vilka hittills endast i ringa grad observerats i litteraturen om medeltidens skor.

Låt oss börja med skon bild 11 och 21. Att medeltida skor ibland kunna vara mycket spetsiga framtill, är en väl känd besynnerlighet. På vår sko är märkvärdigheten i stället, att sulan är spetsig i bakändan. I enlighet därmed har ovanlädret vid hälpartiet en mot sulans spets svarande inskärning. Framtill är sulan tämligen trubbig. Högra långsidan är svagt insvängd, varav bör framgå, att det är fråga om en vänstersko. Man ger också akt på att sulans spets icke är riktad rakt bakåt utan snett bakåt vänster. Ovanlädret har varit hopsytt med en vertikal söm på högra sidan, och av rekonstruktionen bild 17 framgår, att det enda som i bilderna 11 och 21 saknas av ovanlädret är en liten fyrkantig skarvbit vid fotöppningens högra sida. Under fotöppningen har skon ett stort antal tättsittande snittor av ett utseende, som tydligt ger vid handen, att därigenom varit dragen en smal rem. Denna mängd av

snittor är ett viktigt karaktistikum, som vi skola se i det följande. Över vristen har ovanlädret en vid urringning. Den har sömhål i kanten, varför det kan tänkas, att här funnits en isättning.

Det kanske mest frapperande draget är den baktill spetsiga sulan. Den är icke ett unikum för just denna sko, utan har kunnat påvisas för ytterligare 26 av de funna ovanlädren, och 6 av de tillvaratagna sulorna visa samma egendomlighet. De sistnämnda ha i allmänhet i stort sett samma form som den avbildade, alltså tämligen trubbig framdel, starkare insvängning längs fotens insida än längs utsidan samt spetsen på vänstersulor riktad snett bakåt vänster och på högersulor snett bakåt höger. En något avvikande form har sulan bild 27, som hört till en barnsko. Enligt vad vi observerat rörande spetsens riktning på de andra sulorna, bör den ha hört till en vänstersko.

Den för en rem avsedda raden av täta snittor omedelbart under fotöppningen förekommer på sju av de funna ovanlädren, och till alla dessa har hört sula, som varit spetsig baktill, bild 25 och 26.

Samma rad av täta snittor finner man också på en stor del av kängorna i samlingen, nämligen på 25 av 46. Av dessa 25 kunna 14 konstateras ha haft baktill spetsig sula, medan de övriga 11 äro så pass defekta, att ingenting kan sägas om utseendet av tillhörande sulas bakända, den kan således ha varit spetsig lika väl som trubbig. Bilderna 12, 14—16, 22 och 24 vissa ovanläder av sådana kängor och bild 19 den känga, som kan rekonstrueras av ovanlädret bild 14. På det sistnämnda fanns den genom snittorna dragna remmen i behåll.

Ovanlädret till denna känga har några trasigheter, men tycks för övrigt vara komplett. Kragen har varit ett stycke för sig, och resten av ovanlädret har tillskurits ur två bitar, vilka sytts hop med en vertikal söm längst bak rakt över sulans spets och en söm på kängans högra sida. Kängan bör alltså ha varit avsedd för vänster fot. Strax bakom sömmen på högersidan har ovanlädret en stövelformad urtagning, vars kanter varit avsedda att hopsys till den L-formade söm, som ses på rekon-

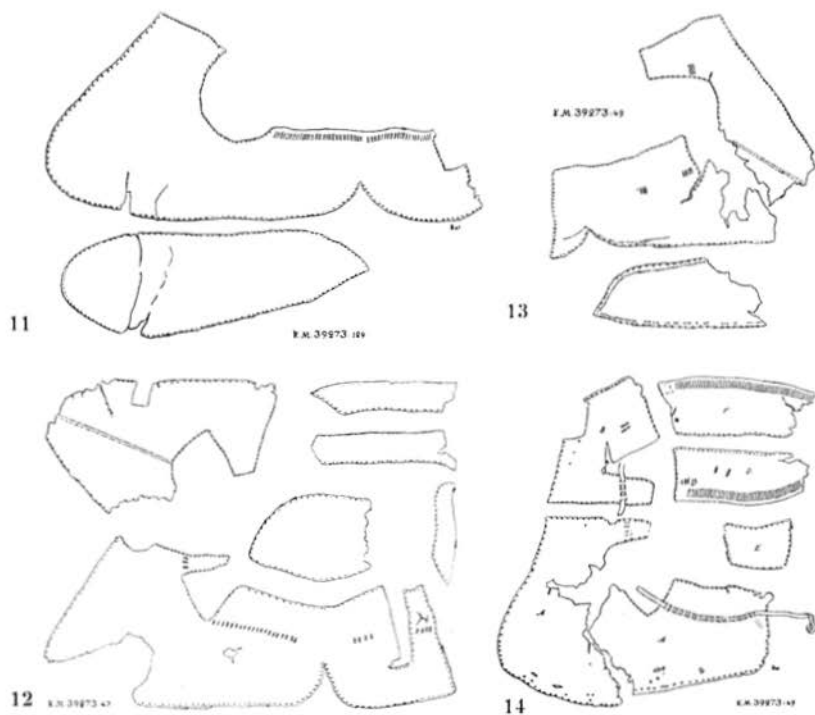
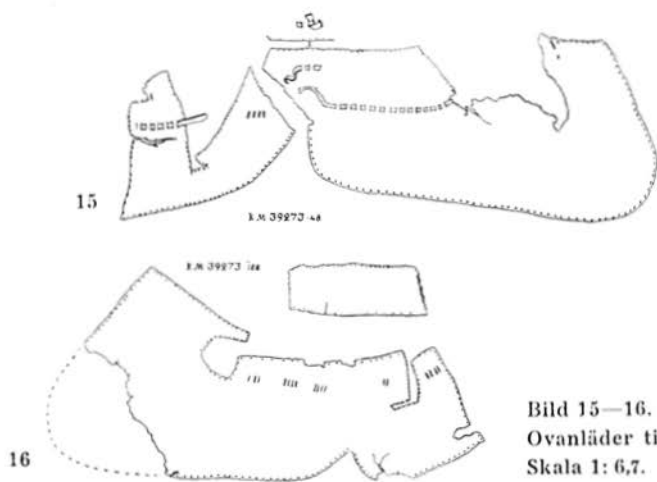

Bild 11—14. Ovanläder och sulor av skor. Skala 1: 6,7.

Bild 15—16.
Ovanläder till skor.
Skala 1: 6,7.

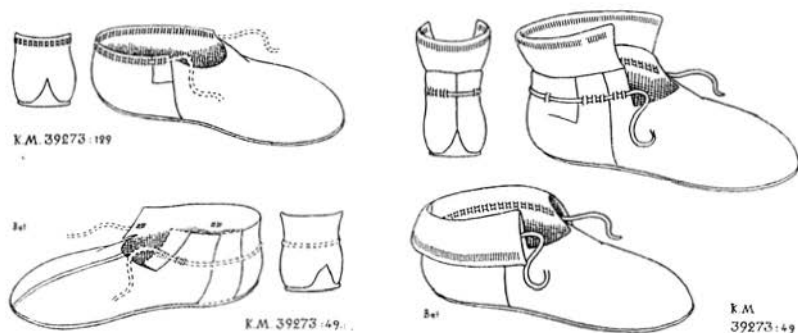

Bild 17—19. Skor rekonstruerade efter ovanläder och sulor bild 11, 13 och 14.

struktion bild 19. Denna tillskärningsdetalj har resulterat i en åtstramning av ovanlädret kring foten, och det är ganska tydligt, att avsikten därmed har varit att erhålla en god passform. Den påträffas aldrig på yngre medeltidsskor. I den fyndgrupp, vi behandla, är den utmärkande framförallt för kängorna med baktill spetsig sula, men kan även ses på lågskor som exempelvis bild 11.

Den breda kragen, som på bild 19 visas såväl upp- som nedfälld, är förfärdigad av en skinnbit, som vikts dubbel och därefter hopsytt i den i ovanlädret fastsydda kanten. Över häldelen ha kragen blivit illa åtgången, vilket tyder på att den ofta vikts upp och ned. Längs den fria kanten har inskurits en rad av mycket tätt placerade snittor, säkerligen i rent dekorativt syfte. Möjligen ha grupper av trådar varit dragna genom snittorna på så sätt att ett rutmönster bildats; motsvarigheter till en sådan utsirning förekomma i fyndsamlingen. Den lilla fyrkantiga biten på bild 14 har möjligen varit fastsydd i urtagningen över vristen.

En stor procent av de på den ifrågavarande tomten funna skoresterna ha tillhört kängor av det nyss beskrivna utseendet, dock med variationer i utseendet. Baksömmen i ovanlädret saknas i många fall, exempelvis bild 12, 13, 15, 16 och 22,

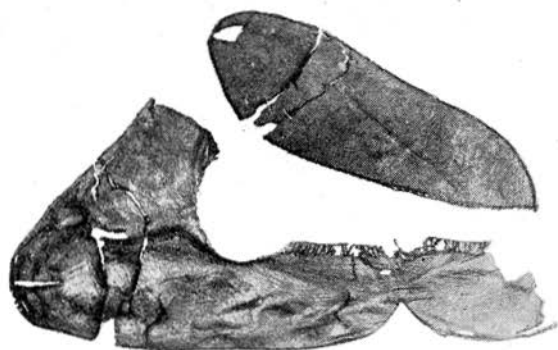

Bild 20—22. Ovanläder och sulor av skor.
K. M. 39273: 125, 129, 47 och (nedersta sulan) 37.

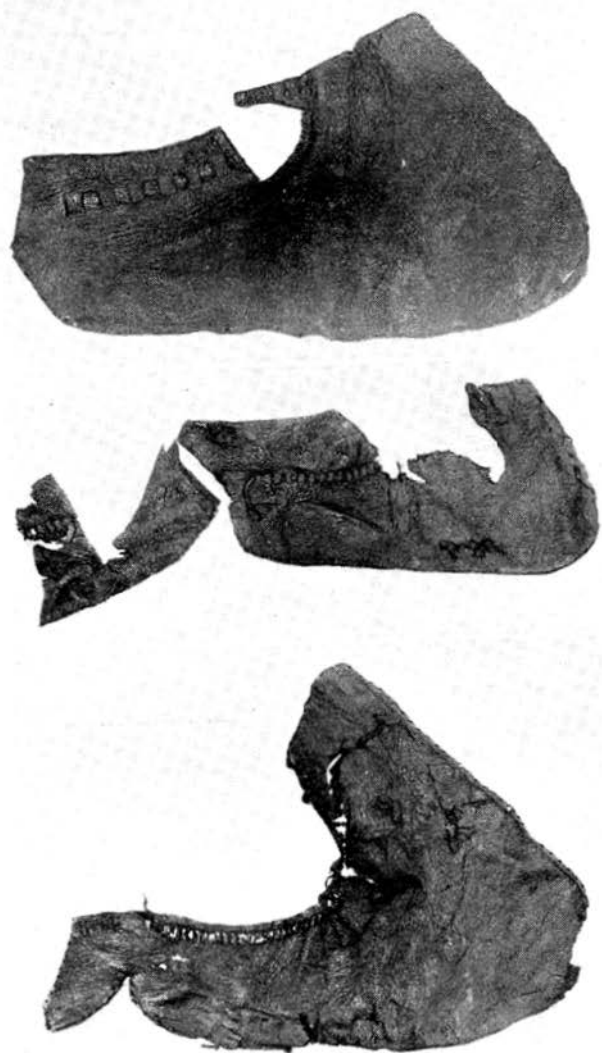

Bild 23—25. Ovanläder av skor.
K. M. 39273: 66, 48 och 130.

snittorna för remmen kunna vara flera eller färre, och avståndet mellan snittraden och fotöppningen kan vara större eller mindre. Men i stort sett verkar denna grupp av kängor mycket enhetlig.

Ovanlädret bild 20 av en högerkänga har icke de tättsittande snittorna, ej heller har tillhörande sula varit spetsig baktill utan haft normal avrundad form. I stället finna vi här en ny dekorativ detalj, den medelst tre inskurna parallella ränder markerade mittlinjen mellan vristen och tån. Denna enkla utsirning utgör en förbindelselänk till gruppen med baktill spetsig sula och tättsittande snittor, ty den förekommer på ytterligare fyra ovanläder, varav ett med båda de sistnämnda kännetecknen, bild 21, och ett med ett fåtal snittor men med urtag vid hälen för sulans spets. Mittlinjens markering har skett på olika sätt, genom insydd tråd eller genom plastisk bearbetning av lädret.

Härmed torde det viktigaste vara påpekat rörande den märkliga skosamlingen från kvarteret Glambeck nr 5. Den har gett oss ett fylligt material av en speciell skotyp, den med baktill spetsig sula. Som redan nämnts är denna föga känd i den skohistoriska litteaturen. Alla de motsvarigheter, jag lyckats spåra, äro funna i Norge, utom en enstaka sula med spets baktill, som hittats vid grävningar under Stockholms slott. Två skor med tättsittande snittor för en rem omedelbart under fotöppningen ha anträffats i myrar i Trøndelagen, den ena på ön Tautra vid Molde och den andra på ön Orten i Sandøy socken i Romsdalen. Anathon Bjørn, som avbildat skorna, måste dessvärre konstatera, att de icke funnits tillsammans med föremål, som skulle kunnat ge ledning för en bestämning av åldern.⁷ Väl tidsbestämda äro däremot skorna i det bekanta Osebergfyndet från omkring 850 e. Kr. De utgöras av remkängor utan snittor i skaften, remmarna ha alltså snörts utanpå. I detta avseende äro de alltså olika skorna från kvarteret Glambeck nr 5. Men några av sulorna sluta baktill i en spets. En annan märklighet är, att kängorna från Osebergsskeppet ha tåsoömmar, som gå mitt över vristen ned till tåspetsen. Vad som

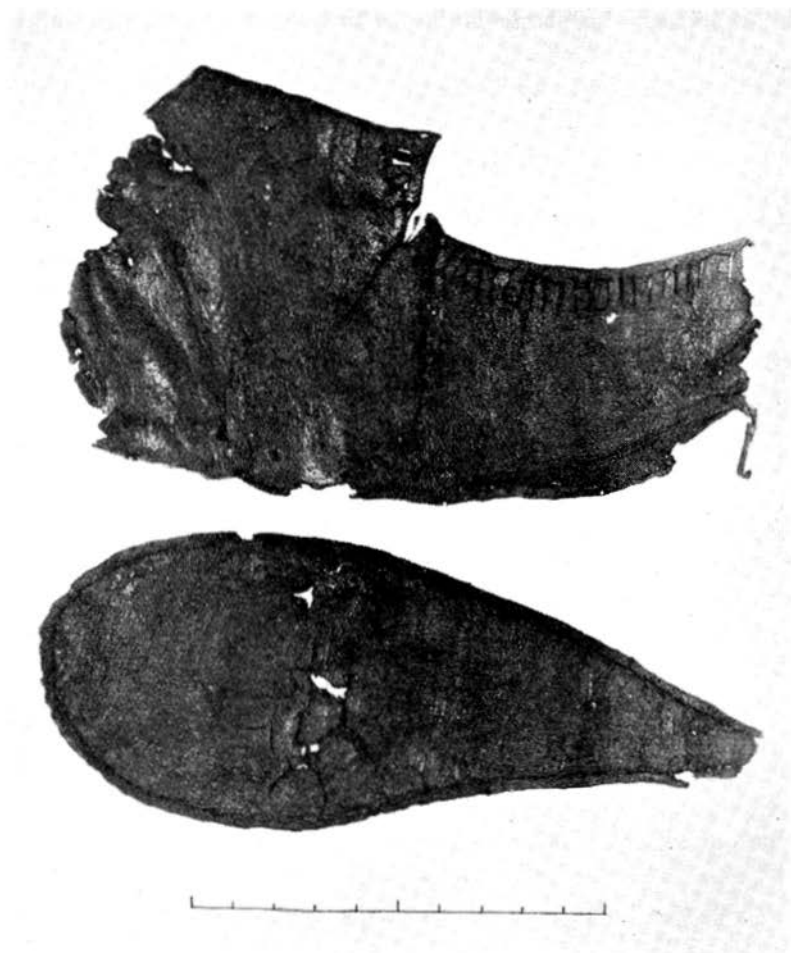

Bild 26. Ovanläder till barnsko. K. M. 39273:129.

Bild 27. Sula till barnsko. K. M. 39273:130.

alltså här är en söm mellan två olika bitar av ovanlädret, är där det förekommer på skor i Lund endast en dekorativ linje. Beträffande sulorna i Osebergsfyndet gäller, att de äro symmetriska, alltså inte olika för höger och vänster fot, medan lundasulorna alltid äro mer eller mindre osymmetriska.⁸

Det är således icke många motsvarigheter till vår skosamling det för närvarande går att påvisa utanför Lund. Däremot är typen tidigare känd just från Lund, där den hittats vid flera tillfällen, ehuru endast i ett fåtal exemplar, de flesta bland fynden från Skandinaviska bankens tomt, kvarteret Apotekaren nr 5.⁶ Därifrån äger Kulturen en hel remkänga med baktill spetsig sula samt tre mer eller mindre ofullständiga ovanläder av skor med samma slags sula. I de fall fynddjupen för dessa är bekant, stamma de från 1100-talslager. Alla ha relativt glest med snittor för rem. Men från samma 1100-talslager har också kommit ett ovanläder till en sko med tättsittande snittor för remmen under fotöppningen samt med markerad mittlinje från vristen till tån och även ett mindre fragment med sistnämnda mittlinje.

Enstaka ovanläder till skor med baktill spetsig sula ha hittats på nuvarande rådhusomtten, kvarteret Maria minor nr 1, vid S:ta Maria minors kyrka i sydändan av samma kvarter, på Svartbrödraklostrets kyrkogård inom kvarteret Sankt Mikael nr 7 (Wieselgrens minne) samt vid domkyrkan under professor Otto Rydbeck's grävningar där år 1941. Det verkar således, som om denna märkliga skotyp varit mycket allmänt använd i Lund.

Av speciellt intresse är fyndet från Svartbrödraklostrets kyrkogård, eftersom det gjorts i en grav. Denna var byggd med väggar av murtegel, medan botten utgjordes av en plank.⁹ Till graven hörde tre trebenta grytor och en kanna av rödbränt glasyrgods från 1200-talet, och förutom skofragmentet utgjordes gravgodset av en rund söljering av brons. Skofragmentet är av en sko av utseende ungefär som bild 25. Svartbrödraklostret grundades ca 1222, och äldre är icke dess kyrkogård. Lerkärnen visa, att graven icke gärna kan vara

yngre än 1200-talet. Här skulle alltså vara ett bevis för att ifrågavarande skotyp använts in på sistnämnda århundrade.

Lund tycks för närvarande vara den förnämsta fyndorten för skor av denna typ, och det är också på redan anförda arkeologiska fakta från Lund, som typen kan tidfästas. Den har enligt fynden från kvarteret Apotekaren nr 5 varit vanlig på 1100-talet, och gravfyndet på Svartbrödraklostrets kyrkogård visar, att den förtlevt ett stycke in på 1200-talet. Detta stämmer åtminstone i en detalj med vad man kan iakttaga på figurbilder från vikingatidens slutskede och fram emot år 1200. På skorna på dessa ser man ofta den här nämnda mittlinjen från vristen till tån, som i många fall tycks markera en verklig skarv, som på Osebergsskorna, eller ett sprund, men som ibland lika väl kan vara en ren dekoration, som på skorna från Lund. Det torde vara naturligt att härleda denna detalj från romarnas fotbeklädnader. Den romerska slejfskon och skon hade nämligen i regel såväl baksöm som en söm rakt över tån.¹⁰

Av de norska parallellerna framgår, att våra skotyper icke varit lokalt begränsade utan kända och nyttjade över stora områden. Det funna och tillgängliga studiematerialet är emellertid för närvarande för ringa för att man klart skall kunna visa deras härledning. Dock verkar det tämligen självfallet, att skorna med raden av täta snittor för en rem under fotöppningen utvecklats ur den slags primitiva fotbeklädnad, som vi kalla hudsko. Den består av ett enda rektangulärt hudstycke, som vikes upp över foten och snöres fast med en rem, dragen genom en rad av tättsittande hål längs hudstyckets fria kanter. Denna enkla skotyp, som i Danmark existerat under bronsåldern, var under antiken de grekiska och romerska böndernas fotbeklädnad och har för övrigt varit nyttjad över ett väldigt område. I Dalarna, Estland, på Runö, Färöarna och Island voro sådana skor i bruk ännu för kort tid sedan, och i andra ändan av Europa lär hudskon än i dag under benämningen »opanke» vara i allmän användning hos sydslaviska folk som serber, montenegriner, bosnier och dalmatier.¹¹

NOTER.

¹ LIS JACOBSEN o. ERIK MOLTKE, Danmarks Runeinskrifter, Kbhvn 1941—1942. — IVAR LINDQUIST, Märklig runskrift från Lund, Sydsvenskans revy 17/4 1938.

² G. J:SON KARLIN, Aktiebolaget Skånska Handelsbanken. Fästskrift vid invigningen af Skånska Handelsbankens nybyggnad i Lund den 21 sept. 1912. — Om runbenets av Karlin något överdrivna ålder se JACOBSEN o. MOLTKE, anf. arb.

³ Jfr Kulturen. En Årsbok 1938, sid. 52.

⁴ Jfr R. BLOMQVIST, Kammar från Lunds medeltid, Kulturen. En Årsbok 1942.

⁵ JACOBSEN o. MOLTKE, anf. arb. med där anf. litteratur.

⁶ R. BLOMQVIST, Medeltida skor i Lund. Fynden från kvarteret Apotekaren nr 5. Kulturen. En Årsbok 1938.

⁷ ANATHON BJØRN, Nogen Myrfund fra Trøndelagen. Det kgl. norske Vidensk. Selsk. Skrifter, 1920, N:r 4.

⁸ ERNFRID JÄFVERT, Skomod och skotillverkning från medeltiden till våra dagar, Stockholm 1938, sid. 20. — Osebergfundet, utgit av den norske Stat under Red. av A. W. BRØGGER, HAAKON SCHEDELIG, Bind II, Oslo 1928, sid. 207 ff.

⁹ R. BLOMQVIST, Danmarks första dominikanerkloster, Svartbrödraklostret i Lund. Kulturen. En Årsbok 1943, sid. 123, bild 6, grav XII.

¹⁰ Mrs. CHARLES H. ASHDOWN, British Costume during XIX centuries, London 1910, fig. 10—12, 35, 45, 56 och 61. — JÄFVERT, anf. arb. sid. 10.

¹¹ Nördisk Kultur, XV, Dräkt, Stockholm 1941, sid. 17 f. o. 144. — JÄFVERT, anf. arb. sid. 10. — ROBERT FORRER, Archäologisches zur Geschichte des Schuhes aller Zeiten, 1942, sid. 16.

»BONDPINANS» TOMT, DESS ÄGARE- LÄNGD OCH BEBYGGELSE

Av WILLIAM KARLSON

Det tomtområde, som nu betecknas med numren 52 och 53 i kvarteret Tegnér, och vars västra gräns går fram till Tegnérsplassen, har sedan långt tillbaka i tiden varit ett samhörande område. Dess bebyggelse tedde sig emellertid tidigare på ett helt annat sätt än i våra dagar, varom de första brandförsäkringshandlingarna rörande byggnaderna här ge ett noggrant besked. Efterföljande rader avse att lämna några korta upplysningar beträffande ägarna till dessa tomter och bebyggelsen här så långt man kan följa dessa spörsmål tillbaka i tiden.

Den tidigaste kände ägaren till detta område är mäster Hans Winslöf, som på 1690-talet och troligen även senare bebodde gården. Hans dödsår är ej bekant. Det ser ut, som om en dotter till honom fått den i arv eller löst sig till densamma efter hans bortgång, ty den 4 maj 1733 försålde en jungfru Hedvig Christina Winslöf sitt ägandes hus med tillhörig hage »belägen här i Staden öfwan för den så kallade Elfdalii gård och västan intill det stycket av hagen, som då warande domprobst ifrån denna tomtten köpt», till magister Lorens (Lars) Muhrbeck, kyrkoherde i Stora Råby och »öfwerste Comminister» i Lund, för en summa av 900 dlr smt.¹ 1742 blev Muhrbeck pastor och prost vid Malmö svenska församling och flyttade från Lund, varvid han sålde sin fastighet.

Köpare till denna blev då magister Nils (Nicolaus) Angelin, bild 1.² Denne hade tidigare varit kyrkoherde i Frillestad

(Luggude hd, Sk.) men blev detta år på en och samma dag vald först till andre och sedan till förste stadskomminister i Lund. Han hade från Frillestad träget uppvaktat biskop Henrik Benzelius och domkapitlet i Lund med skrivelser, där han ej förgätit att anhålla om snar befordran, som på detta sätt blev över hans förväntan bönhört. 1763 blev han prost i Torna kontrakt, och 1764 slutade han sina dagar kort före det prästmöte, där han skulle presidera.

Hans stärbhus behöll gården ända till 1783, då den förvärvades av dåvarande professorn och sedermera biskopen Nils Hesselén, bild 2.³ Sedan han 1811 gått ur tiden, fortsatte hans änka, Maria Beata von Engeström, att bebo den till sin död 1822. Ett par år senare den 5 juni 1824 tillhandlade sig professor Fredrik Cederschöld, bild 3, av biskopinnans stärbhus gård och tomt för en köpeskilling av 5.000 rdr b:o.⁴

I april 1846 slutade professor Cederschöld sina dagar, men redan den 30 nov. 1840 hade han avhänt sig gården till ryttmästaren Axel Toll, som fick lagfart på densamma den 10 dec. detta år. Enligt köpebrev av den 7 jan. och 4 febr. 1850 avyttrade denne fastigheten till auditören M. Larsson, som 1853 försålde den södra tomthalvan till domkyrkoinspektören Carl Brink, vilken enligt § 21 i Lunds lagfartsprotokoll för detta år erhöll första uppbudet härå. I nära trettio år hade dessa ägare innehaft sina halvor, då 1881 nya innehavare påträffas i handlingarna, nämligen greve Carl Bonde på n:r 52 och konsistorienotarien J. M. Sjögren på n:r 53.

1886 var den norra tomthalvan åter ute i marknaden och förvärvades då enligt en lagfartshandling av den 30 aug. d. å. av löjtnant Lars Lindeberg och lantbrukare Nils Svensson. Deras besittningstid var emellertid helt kort, och redan den 4 april följande år förvärvade Sjögren även denna halva. Så hade åter de båda tomtdelarna förenats till en enhet under en gemensam ägare. Efter sjögrens frånfalle 1917 avyttrade hans stärbhus fastigheten till Lunds stad, vilken tio år senare 1927 försålde den till Kulturhistoriska Föreningen för södra Sverige, med vars domäner den sedan dess är införlivad.

Bild 1. Magister Nicolaus Angelin, ägare 1742—1764 till den gård, där »Bondpinan» nu är belägen. Kopparstick signerat »Alexander Kastman pinxit 1764». Svenska Porträttarkivet.

Om bebyggelsen på dessa tomter vet man ända fram till slutet av 1700-talet ingenting närmare. Den första mera upplysande källan härom är så sen som 1831 och utgöres av de handlingar, som höra samman med Cederschölds brandförsäkring av fastighetens byggnader. Den ålder, som här anges på dessa, för uppförandet av en del av dem ned till 1780-talet. Det fanns ej mindre än sex stycken byggnader på området, av vilka de fem voro sammanbyggda och lågo i tomtens sydvästra hörn — se kartsbild 4 —, och den sjätte låg självständig, belägen vid tomtens norra gräns mot Adelgatan.

Av de fem sammanbyggda husen voro de två uppförda i tvenne våningar. Det ena var byggt i ekekorsvirke med bränd sten, och det andra bestod till hälften av enbart bränd tegel, medan den andra bestod av ekekorsvirke med inmurad bränd sten med gavelspetsen av bräder. Båda hade tak av tegel. Deras resp. längd var 41 och 31 alnar och bredden 14 alnar. Båda voro uppförda 1781. Det större huset rymde i bottenvåningen två förstugor med en trärappa upp till nästa våning, fyra boningsrum och två kamrar samt kök och spiskammare, den andra våningen två förstugor, sex rum och ett kontor. Under huset fanns en källare. Det mindre hade i bottenvåningen utom förstuga ett rum, en kammare, kök och brygg-hus med inmurad kopparpanna, järnugn och bakugn. Övre våningen rymde förstuga, sex boningsrum, en kammare och kök.

Av envåningslängorna var en murad av tegel med korsvirkes-gavel i norr, uppförd 1811, en av ekekorsvirke med lera och råsten i fälten och den tredje av furukorsvirke på ekfot med inmurad bränd sten. De båda senare hade uppförts 1781. Alla voro försedda med tegeltak. Deras längd var resp. 14, 61 och 15 alnar. Den minsta längan innehöll en förstuga med trärappa till vinden, tre boningsrum och tre kamrar. Den största var inredd till foderhus, loge, loggolv och vedbod samt en inkörsport, under det att den ur storlekssynpunkt mellersta rymde stall för fyra hästar, en ladugård för fyra kor och en drängkammare samt ovanpå allt detta ett höloft.

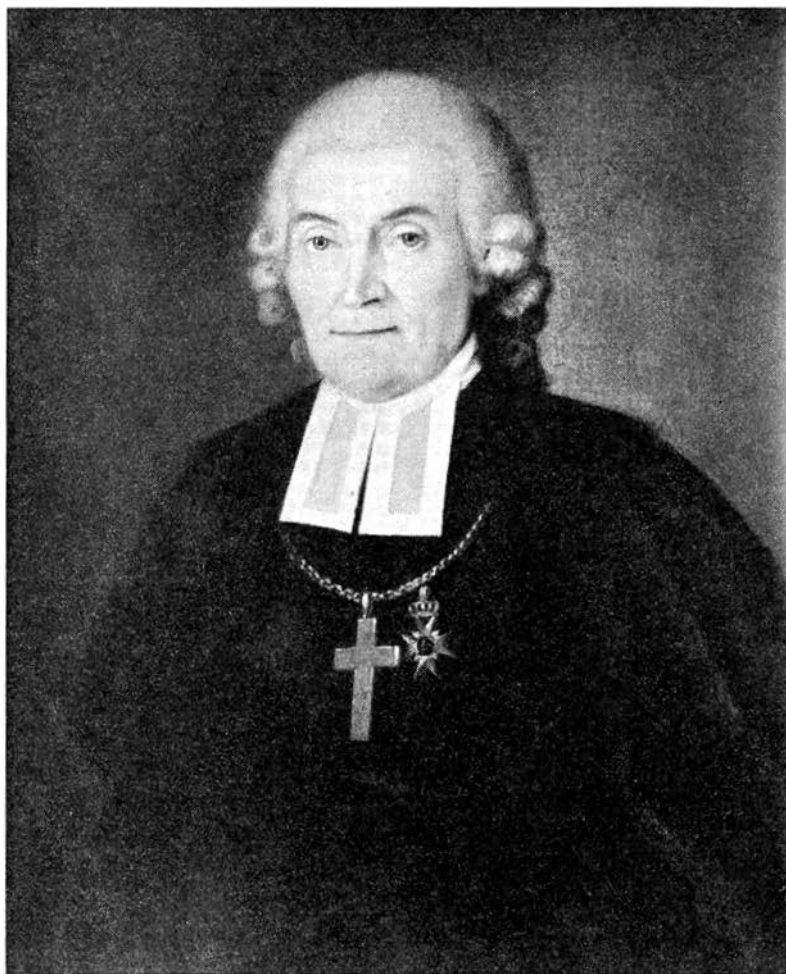

Bild 2. Professorn och Biskopen Nils Hesselén, ägare 1783—1811 av gården, där »Bondpinan» nu är belägen. Oljemålning troligen utförd av akademieritmästaren M. D. Roth, Universitetsbiblioteket i Lund.

Svenska Porträttarkivet.

Huru dessa byggnader legat i förhållande till varandra är vanskligt att bestämt fastställa. Troligt är väl emellertid, att de båda tvåvåningars bostadshusen markerat tomtens sydvästra hörnspets, varvid det ena haft fasad åt St. Algatan och det andra åt nuvarande Tegnérsplassen, samt att envåningslängorna tillsammans med denna bildat en slutna gård därbakom.

Det sjätte huset var ett envåningshus, som låg fritt på alla sidor med ena långsidan åt Adelgatan. Det var byggt i ekekorsvirke med råsten och lera och med tak av tegel. Det mätte i längd $22\frac{1}{2}$ och i bredd $8\frac{3}{4}$ alnar. Om tiden för dess tillkomst lämna handlingarna ingen uppgift, men det hade reparerats senast 1825. Utrymmet omfattade ett boningsrum, tvenne kamrar, ett kök och en bod.

På detta sätt var alltså tomten bebyggd, när auditor Larsson förvärvade fastigheten. Om han bebott de gamla husen på tomten eller omedelbart låtit rasera dem, vet man icke. Nästa upplysning om vad som hände här ger oss innehållet i § 21 i Lunds lagfartsprotokoll för 1853. I samband med det här annonserade första uppbudet på försäljningen till domkyrkoinspektör Carl Brink bifogas nämligen nedanstående följehandling, som meddelar oss punkterna i den överenskommelse, som de båda ägarna gjort om gemensam bebyggelse på tomten. De ha båda tydligen haft blick för att dess monumentala läge krävde en ståtlig arkitektur, och sedan de gamla husen rivits, ha de byggt ett gemensamt hus med huvudfasad åt väster mot Tegnérsplassen, där det alltjämt bildar en ståtlig fond sedd från Lundagård och Kyrkogatan. Detta är ett av Lunds vackraste partier, mera påminnande om en svensk herrgårdsidyll än om ett stadsparti. Den handling, som de båda ägarna satte upp till gemensam efterföljelse, är av följande innehåll:

»Sedan undertecknade öfverenskommit att gemensamt bebygga och derefter oss emellan fördela tomten N:ris 52 o. 53 i Staden Lund, samt redan i betydlig mon, efter aftal och på god tro, verkställt denna öfverenskommelse, så upprättas nu derom följande skriftliga handling, med de vilkor, hvarå densamma grundas.

Bild 3.

Professor Fredrik Cederschöld,
ägare 1824--1840 av den gård,
där »Bondpinan» nu är belägen.
Svenska Porträttarkivet.

Tomten efter de redan bestämde och utstakade yttre gränserne, af hvilka den westra går i rät linea med de söder om och uttill Kraffts-torg belägna husen, delas längs efter från öster till wester, så att skiljolinien utdrages från midten af gafflen till utbygget wid uthuslängan rakt till midten af boningshusets östra sida samt vidare från midten af boningshusets westra sida och i winkel med denna sednare rät ut till westra gränsen. Af de sålunda uppkommande twenne tomt-delarna med derå uppförde byggnader, erhåller, enligt redan verkställd lottning, jag, Larsson, den Norra, och jag, Brink, den södra; kommande de såväl i uthuset som boningshuset befintlige brandmurar, hwilka egas till hälften af oss hvardera att utgöra fortsättning af ofwanbestämde skiljolinea, att uti sjelfva husen förblifwa gräns oss emellan; och ehuru jag Larsson utfärdat köpebref å den wid tomtens östra ända afsöndrade samt till Vagnmakaren L. Malmström och enkan Maria Pählsson försålda jordremsan, skall samma försäljning likväl anses såsom wore den af oss gemensamt verkställd, samt följaktligen wara för oss lika förbindande.

Af tomtens båda Nummer åsättes norra halfvan n:o 52 samt den södra N:o 53; och tillfaller oss hvardera en fäladslott af de tvänne sådane, som tillhöra tomten. Skulle delning af dessa fäladslotter,

hvilka nu äro gemensamt utarrenderade, framdelas påyrkas och det icke kan med wisshet utredas, hvilkendera som tillhörer hvar och ett af tomtnumren, skall sådant genom lottning afgöras.

Som jag, Larsson, innehar köpebref och fångehandlingar å ifrågasvarande fastighet, så warder södra hälften deraf efter ofvanbestämde gräns, och hvilken anses wara den med N:r 53 betecknade, härmed af mig försåld till Herr Domkyrko Inspektoren Häradshöfdingen Sven Carl Brink, dess Fru, barn och arfvingar till everdelig ego, emot en köpeskilling, bestämd till hälften af hvad hela egendomen under den förste april 1843 kostat mig uti köpesumma med renta derå, skatter, onera och öfrige utgifter, efter afdrag för de inkomster jag under tiden af densamma haft, utgörande denna köpeskilling, enligt nu upprättad uträkning Femtusende Åttahundrade Sjuttiotwå (5872) Riksdaler 20 rst. Banko, hvilken af mig, Brink på det sätt liquideras, att jag ikläder mig betalningsskyldighet för hälften af Herr Ryttmästaren och Riddaren Axel Tolls i egendomen intecknade fordran eller Fyrtusende Riksdaler och likaledes hälften af Skånska Brandförsäkrings Inrättningens deri intecknade fordran, eller ett tusende femhundrade Riksdaler, allt Banko, samt till Larsson kontant betalar öfverskottet. Om detta sednare samt om rentor å intecknade skulderne och fastighetens onera sedan den 1 sistlidne april, är särskild liquid oss emellan upprättad, till följd hvaraf jag Brink ansvarar för renta å den hälft af intecknade skulden, som jag till betalning mig iklädt, nemligen å Herr Ryttmästaren Tolls fordran från den 1 April och å Brandförsäkrings Inrättningens fordran från den 1 Oktober, allt 1853, samt för skatter och onera af min hälft i egendomen från denna dag.

Byggnadsföretaget, hvilket wi hittills på gemensam räkning utfört, och hvartill wi å ömse sidor tillskjutit medel, samt använt de gamla byggnadsmaterialerne, som funnos å tomten, dels in natura och dels uti penningar som influtit för hvad wi deraf försålt, allt enligt deröfver af mig Brink förd bok, kommer på samma sätt att hädanefters fullföljas, till dess det hela i anseende till åbyggnader, planering, inhägnad, anläggningar och plantering, är färdigt, hvilket antages komma att inträffa under innevarande års sommar och höst; och har jag Brink, såsom ett köpevilkor åtagit mig, att verkställa uppköp af materialer, sluta aftal och beting med handwerkare, tillse och leda arbetet, samt öfver utgifterne dertill och de för sådant ändamål tillskjutna och eljest använda medlen föra räkning, hvarmed jag alltså fortfar till dess det hela är färdigt; dock skola wi gemensamt besluta om såväl materialiernas och arbetets beskaffenhet, som inköpet af de förra och sättet att det senare verkställa.

Ehuru öfvertygade att wi hädanefters som hittills, utan särskildte föreskrifter i berörde hänseende kunna åsamjas, wilja wi likväl för

mätto böra undvikas, samt att å trädgårdstomten wester om boningshuset inga träd eller växter få planteras eller updragas till den höjd, att utsigten från andra eller hufwudsakliga våningen förhindras.

6:o att wi anbringa en gemensam brygga öfver kanalen emellan bonings- o. uthusen midt för skillnadshägnaden derå fortsätter medelst en räck midt åt byggnaden, samt

7:o att wattenafledningen från bonings- och uthusen göres under jordytan ut till södra gatan, äfvensom från källarne i norra halfvan af boningshuset, för det watten som der kan ur jorden uppstiga genom den förras källare, ut till samma gata.

Om med inredning, trädgårdsanläggning eller dylikt, hvarutinnan skiljaktigheter kunna ega rum, sådana till följd af den enes eller andres anordningar uppkomma, som medföra olikhet i kostnaden, så skall denna olikhet wid slutliga liqviden oss emellan iakttagas, så att öfverskjutande kostnaden påföres den af oss som wederbör.

Efter det byggnaderne och anläggningarne blifwit färdiga, uphörer all gemensamhet oss emellan, så att wi då och dädanefters ega och disponera hvardera den hälft af egendomen som här ofvan finnes bestämd, samt besörja underhållet och ansvara för utgående onera, utom hvad angår brand- eller skiljemurarna i husen, bleckbetäckningen till takåsen å utbygget wid uthuslångan, hagtornshäcken i skiljolinien samt den staquetstängsel i samma linie närmast boningshusets båda sidor, som blir nödig, brunnen öster om och inwid boningshuset med dertill hörande wattenuppfodringsanstalt, bryggan öfver kanalen, samt wattenafledningen från samma kanal genom södra gatan och Herr Contracts prostens Cedergrens nuvarande trädgård, i afseende på hvilket allt, gemensamhet icke kan undvikas och underhållsskyldigheten alltså fortfarande blifver gemensam.

Beträffande framtida bruket och begagnandet stadgas till efteråtelse för oss och efterkommande, hvad icke utan särskild öfverenskommelse får åsidosättas eller öfverträdas.

1:o att den likhet uti bygnader, stängsel och öfriga inrättningar, hvarigenom dessa få utseende af ett gemensamt helt och hvilken från början varit afsedd, samt hittills blifwit och hädanefters under byggnadens fullbordan warder iakttagen, icke får rubbas eller upphäfwas, ware sig genom reparationer, eller mindre genom nedtagande, förändring eller tillbyggnad af husen; och få inga andra eller flera hus å tomten upföras eller denne sednare användas för handtverks- eller fabriksrörelse eller för upplag af timmer eller annat dylikt, skolande med afseende härå, då byggnad och anläggningar är färdiga, ritningar derå i twänne exemplar upprättas, wilka med våra påskrifter förses och hvaraf wi behålla ett hvardera.

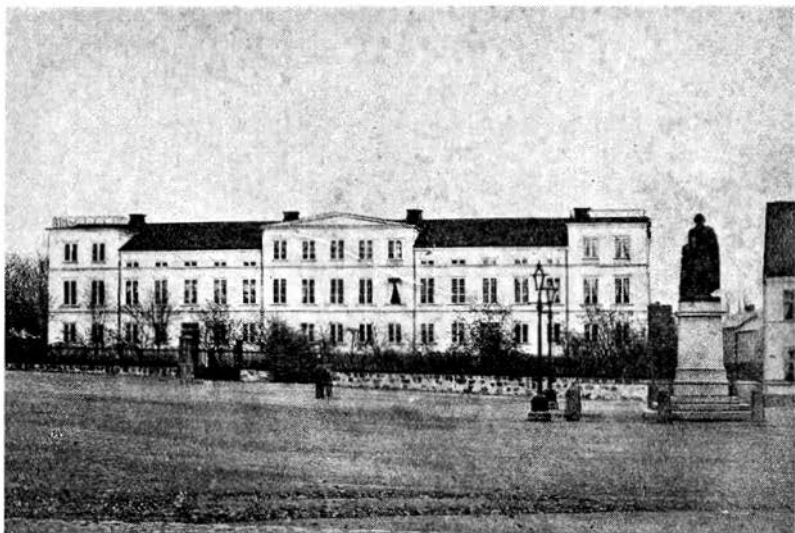

Bild 5. »Bondpinan» sedd från Tegnérsplassen, fotografi från 1860-talet.

2:o att egaren till södra halfvan af fastigheten icke får hindra wattenafloppet från den norra, ware sig från boningshuset och dess källare eller från uthuset uti de afledningar, som för sådant ändamål under jordytan anbringas och hvilka samme egare då han jemwäl sjelf deraf är i behof widmakt- och öppna hålla.

3:o att bemälde egare till södra hälften icke får hvarken uttappa wattnet ur kanalen, hvilket så widt görligt är skall hållas efter dess bräddar, utom wid de tillfällen då afledning af wattnet till förekommande af detsammas förskämning eller för uprensning af kanalen erfordras, ej heller att wid sistnämnde tillfällen uttappningen förhindra.

4:o att erforderliga yttre reparationer få företagas och utföras så att utseendet till form och färg icke vanställles.

Om emot förmodan sådan skiljaktighet i åsigt emellan oss eller efterkommande egare till fastigheten skulle yppa sig under det ännu återstående bygnads- och anläggningsarbetet eller sedermera under bruket och besittningen, som kunde föranleda tvistigheter och tvister, så skola dessa afgöras af trenne oväldiga, förståndige och sakkunnige godemän, af hvilka wi eller efterkommande egare hvardera utse en och de båda den tredje. Vid deras utslag skall förblifwa såvida det

icke utsträckes öfver sjelfwa tvisteämnet och de alla äro om slutet ense. Inträffar icke detta sednare, så tillkalla egarne ännu en lika kvalificerad godman hvardera och åtnöjas då, under nyssnämnda vilkor, med hvad de flesta säga.

Att, i händelse endera af oss försäljer sin andel af egendomen, den andre har lösningsrätt, som en följd af ofvanberörde gemensamhetsförhållande och nu gällande lag, hvilket wi endast såsom förutsedt här welat hafva anmärkt.

Denna afhandling, hvaraf wi erhålla ett exemplar hvardera, bekräftas med våra egenhändiga underskrifter i nedantecknade derom anmodade vittnes närvaro. Lund den 18 januari 1854.

M. Larsson

Sven Carl Brink

Frivilliga öfverenskommelse och egenhändiga underskrifterne intyga på en gång närvarande vittnen

A. Friselius
ph. Stud.

C. L. Wåhlin
E. o. lärare wid Katedral Skolan

På den sålunda planerade tomten uppfördes 1854 det nuvarande tvåvåningshuset, bild 5, som i folkmun blivit tillagt vedernamnet »Bondpinan». ⁵ I och med att byggnaden togs i bruk för musealt ändamål, omdöptes den till »Vita huset», en benämning, som trots de snart femton år det brukats, knappast ännu helt slagit igenom. Denna byggnad är uppförd av bränd tegel på grund av gråsten och tegel samt rappad. Taket är av plåt, och omkring taket på de till tre våningar förhöjda gavelpartierna löper ett genombrutit järnräck i gotiserande stil. Då den 1854 brandförsäkrades, angavs dess ålder såsom »uppförd i år».

De båda ägarna inredde sina respektive halvor på ungefär samma sätt, i bottenvåningen ett par förstugor, sex boningsrum och ett kök, i andra våningen tvenne förstugor, nio boningsrum och ett flertal garderober samt i vindsvåningen tre rum, handkammare och garderober. Den södra delen av bottenvåning hade dessutom ett bryggghus. Under huset inreddes behöfliga källarutrymmen.

1887 tillbyggdes flygeln mitt på husets östra sida i två våningar. Vid denna tid var konsistorienotarie Sjögren ensam ägare till hela fastigheten och alltså ensam byggherre. Flygeln

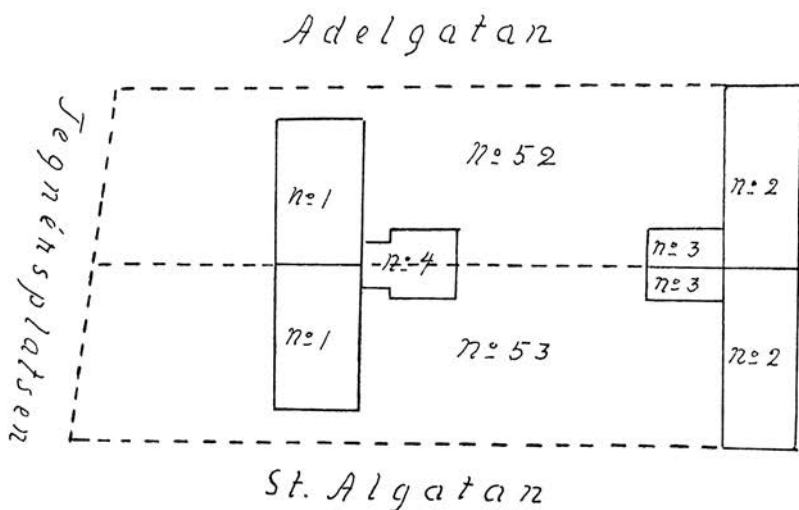

Bild 6. Plan över bebyggelsen på tomterna efter konsistorienotarien J. Sjögrens tillbyggnad 1887.

inreddes i båda våningarna med ett kök, ett domestikrum samt handkammare och förstugor och längst ned källare. Sedan Kulturen blivit ägare till huset, påbyggdes 1928 en tredje våning på denna flygelbyggnad.

De båda byggherrarna, som förenat sig om ett enhetligt corps de logis på de båda tomterna, förforo på samma sätt vid uppförandet av nödiga uthus. På tomtens östra del läto de bygga den alltjämt kvarstående längan, bild 6, vars gavlar omedelbart gränsa till Adelgatan och St. Algatan. Mitt på längans västra sida låg en flygellänga, som med sin östra del anslöt till huvudlängan och hade en gavel mot väster. De båda tomtägarna disponerade jämnt hälften var av denna uthusbyggnad. Den utskjutande flygelbyggnaden revs i slutet av 1920-talet, då Kulturen började bygga om längan för musealt ändamål.

Denna uthuslänga uppfördes i bränt tegel i murbruk med skiljeväggar av råsten i kalkbruk och med åstak av tegel. Till sammans sträckte det sig på en längd av 100 alnar, och västflygeln gick fram till 18 alnars längd, samma mått som ut-

gjorde bredden på huvudlängans gavlar. Byggnaden angives vid försäkringstillfället 1854 vara ett år gammal, och skulle alltså vara uppförd 1853. Vardera halvan av huvudlängan var inredd till två kamrar, en vagnsport, ett stall med spiltor för nio hästar, ett foderhus, en loge, ett loggolv och en vedbod. Västflygeln hade i vardera halvan en vedbod, en genomgång, gödselstad, svinhus och tre hemlighus. Den välsituerade stadsborgaren hade ännu vid denna tid eget ekipage och husdjur till husbehov.

Kulturens nya område kan icke på långt när göra anspråk på det vare sig personhistoriska, byggnadshistoriska eller lokalhistoriska intresse som det gamla. Dess gamla bebyggelse är helt försvunnen, och den nuvarande är dels alltför ung och dels för mycket omgestaltad för att kunna räkna på den antikvariska uppmärksamhet, som flera av det gamla områdets byggnader äro berättigade till. Att denna fastighet kom i Kulturens ägo får anses som enbart lyckligt både för staden sett ur skönhetssynpunkt och för Kulturen själv, som var i stort behov av utvecklingsmöjligheter, fast dessa nu redan äro utnyttjade och ett kännbart behov av nya museilokaler har inställt sig. Den vackra och förnäma anläggningen har på detta sätt räddats åt eftervärlden och staden sålunda fått behålla ett skönhetsinslag i sin bild, som annars kunnat löpa risken att för snöd vinnings skull försvinna.

NOTER

¹ Om Lorens Muhrbeck se S. CAVALLIN, Lunds stifts herdaminne. 5. Lund 1858, sid 371.

² Se S. CAVALLIN, Lunds stifts herdaminne. 1. Lund 1854, sid. 249 ff.

³ Se S. CAVALLIN, Lunds stifts herdaminne. 1. Lund 1854, sid 208 ff.

⁴ Om Fredrik Cederschöld se M. WEIBULL, Lunds universitets historia 1668—1868. Lund 1868, sid. 233.

⁵ Beträffande namnet »Bondpinan» skall detta ha uppkommit därav, att domkyrkoinspektören Carl Brink för framforslande av byggnadsmaterial använt sig av domkyrkans arrendebönder och härvid varit så fordrande ifråga om deras tjänster, att de alltid skulle stå till hans förfogande, även om brådslande skörde- eller annat arbete hemma på deras gårdar väl krävde deras därvaro.

KÄLLHÄNVISNINGAR

Otryckta källor.

Landsarkivet, Lund.

Lunds rådstugurätts protokoll (lagfartsprotokoll) för åren 1733, 1743, 1783, 1824, 1840.

Lunds Universitetsbiblioteks arkiv.

Bouppteckningar och andra stärbhushandlingar ingivna till Konsistorium academicum i Lund (E 18): Bouppteckning efter Maria Beata Hesselén, f. von Engeström.

Lunds rådhusarkiv.

Lunds rådhusrätts lagfartsprotokoll 1850, 1853, 1881, 1886, 1887, 1917, 1927.

Skånska Brandförsäkringsinrättningens arkiv, Lund.

Brandförsäkringsbrev rörande bebyggelsen å tomterna n:ris 52 och 53 874/113, 3445/545, 3446/546, 11527/2015, 11598/2016, 12047/2101, 13368/2261, 24107/3818.

REDOGÖRELSE FÖR KULTURHISTORISKA FÖRENINGENS FÖR SÖDRA SVERIGE VERKSAMHET 1/6—31/12 1944.

På grund av styrelsens beslut att omlägga redogörelsen till att omfatta kalenderår innehåller denna redogörelse nu blott den återstående delen av år 1944.

A. KULTURHISTORISKA FÖRENINGENS LEDAMÖTER, STYRELSE OCH REVISORER.

Kulturhistoriska föreningen åtnjuter alltjämt förmånen att såsom sin högsta beskyddare få räkna HANS MAJ:T KONUNG GUSTAF V.

Hedersledamöter: H. K. H. Kronprinsen.
Friherre Nils Djurklou, Malmö.
Direktör Falk Simon, Göteborg.
Hovintendent John Kroon, Malmö.
Direktör Bror W. Olofson, Malmö.

Ständiga ledamöter på grund av särskilda förtjänster:

Professor J. G. Andersson, Stockholm.
Disponent H. Dunker, Hälsingborg.
Kammarherre H. G. Toll, Stockholm.
Fru G. Juel-Westrup, Rydsgård.
Direktör Th. Winborg, Stockholm.

Ständiga ledamöter uppgingo per den 31 december till 330 och årsbetalande till 7.611. De årsbetalande medlemmarna fördelade sig på följande sätt:

Malmö	821	Höganäs	40
Lund	793	Eslöv	69
Hälsingborg	355	Simrishamn	30
Kristianstad	175	Hässleholm	35
Landskrona	106	Skanör-Falsterbo	9
Ystad	85	Skånes landsbygd	2.234
Trelleborg	92	Utänför Skåne	2.631
Ängelholm	50	Abonnenter	86

Föreningen höll ordinarie årsmöte den 26 maj. Till styrelseledamöter intill årsmötet 1947 valdes därvid hrr redaktör Johan Nilsson, fabrikör Walfrid Nordström och friherre H. H. von Schwerin med disponent J. A. S. Timberg såsom suppleant.

Med anledning av de vidtagna förändringarna i föreningens stadgar har Malmöhus läns landsting insatt riksdagsmannen Rud. Anderberg i Vollsjö såsom styrelseledamot med landstingsmannen Per Lovén i Kabbarp såsom suppleant och Lunds stads stadsfullmäktige direktören Alfred Persson med docenten Gunnar Edström såsom suppleant.

Styrelsen har sålunda under året bestått av följande hrr: landshövding Johan Nilsson, ordförande och Kungl. Maj:ts ombud, professor Lauritz Weibull, vice ordförande, riksdagsman Rud. Anderberg, Malmöhus läns landstings ombud, folkskollärare Johannes Blidfors, staden Lunds ombud, intendenten Sven T. Kjellberg, sekreterare, hovintendenten John Kroon, teol. dr O. Lewan, redaktör Johan Nilsson, fabrikör Walfrid Nordström, direktör Alfred Persson, staden Lunds ombud, friherre fil. dr H. H. von Schwerin, greve Stig Thott och advokaten Bertil Wickman med följande suppleanter: docenten Gunnar Edström, staden Lunds ombud, målare M. Mattsson, staden Lunds ombud, landstingsman Per Lovén, Malmöhus läns landstings ombud, direktör Wilhelm Schmitz, disponenten J. A. S. Timberg, direktör Hjalmar Wennert.

Till föreningens revisorer valdes vid årsmötet bankdirektören Ola Källqvist och köpmannen N. A. Nilsson samt till revisorsuppleanter disponenten C.-E. Borgenstierna och bankkassören H. Quist. Såsom Kungl. Maj:ts revisor har fungerat länsassessor Sigurd Dahlrup och såsom staden Lunds revisor bankdirektören A. J. Ingemanson. Till revisorer av den Fahlbeckska kulturfonden valdes föreningens revisorer, hrr Källqvist och Nilsson. För bestående insatser till fromma för föreningens verksamhet beslöt årsmötet till sina hedersledamöter kalla hovintendenten John Kroon och direktören Bror W. Olofson.

Styrelsen har sammanträtt den $30/8$ och $29/12$. Det av styrelsen tillsatta arbetsutskottet, bestående av hrr Weibull, ordförande, Kjellberg, sekreterare, Nordström, Persson, Timberg och Wickman, har sammanträtt $24/8$ och $12/12$.

Föreningens revisorer ha sammanträtt under maj. Siffergranskare har varit bankkamreren Nils Hansson.

B. FÖRENINGENS EKONOMI.

Statsanslaget har under 1944 utgått med 20.000: — kronor, staden Lunds anslag med 20.000: — kronor, Malmöhus läns landstings anslag med 5.000: — kronor och Gamla Sparbankens i Lund anslag med 4.000: — kronor.

Under året har Malmöhus läns landsting beslutat för 1945 höja sitt anslag till 10.000: — kronor och Kristianstads läns landsting att för samma år bevilja föreningen ett anslag av 5:000: —.

Föreningens låneskuld har medelst den i föregående årsberättelse omnämnda lotteritilldelningen per $31/12$ nedbringats till 16.800: — kronor. Styrelsen har i anslutning till sakkunnigas till Kungl. Maj:t ingivna betänkande begärt tilldelning av lotterimedel med 55.000: — kronor för reglering av den återstående skulden och reparationer av fastigheterna. I statsverkspropositionen har ecklesiastikministern framhållit, att han i samråd med handelsministern vid ställningstagandet till de

sakkunnigas betänkande utgått ifrån, att denna lotteritilldelning i huvudsak komme att beviljas.

Förutom de i föregående årsberättelse omnämnda anslagen från enskilda företag, varvid föreningen mottog från AB Armerad Betong 1.000 kr., AB Klippans Finpappersbruk 3.000 kr., AB Malmö Strumpfabrik 1.500 kr., Brand- och Livförsäkrings Aktiebolaget Skåne 6.000 kr., Höganäs—Billesholms AB 6.000 kr., Kockums Mekaniska Verkstads AB 5.000 kr., Skånska Cementaktiebolaget 2.000 kr., Skånska Hypoteksföreningen 6.000 kr., Svenska Sockerfabriks AB 9.000 kr., Sydsvenska Kraft AB 3.000 kr., Trelleborgs Ångfartygs AB 2.000 kr., har föreningen erhållit anslag från Skånska Brandförsäkringsinrättningen och Skånska städernas brandstodsförening med resp. 3.000 kronor, varigenom de enskilda bolagens understöd till föreningen under perioden 1944—1946 nu uppgår till 50.500 kronor.

Till utgrävning av det medeltida S:t Jörgens hospital i Lund ha stadsfullmäktige anslagit 3.600: — kronor. Föreningen Det gamla Lund har ställt 640: — kr. till föreningens förfogande för undersökning av vissa delar av S:t Drottens klosterkyrka.

I anledning av att Kulturfonden blivit beskattad har föreningen hos länsprövningsnämnden överklagat beskattningen under åberopande av att Kammarrätten i ett flertal liknande fall stadfäst prövningsnämndens i Stockholm undanröjande av dylik taxering.

Medlemsvärvningen under 1944 har visat ett tillfredsställande resultat och beloppet av de uppburna medlemsavgifterna, 38.860: — kronor, är det största hittills.

Föreningen har utgivit Skånsk Bildalmanacka 1945, vilken medfört en behållning av 4.744: 96 kronor.

Samlingarnas värde har under 1944 ökats med 9.080: 80 kronor, därav genom inköp med 7.811: 80 och genom gåvor med 1.269: — kronor.

Styrelsen frambär föreningens värdsamma tack för dessa anslag och gåvor, genom vilka verksamheten kunnat upprätthållas och museet tillväxa.

UTDRAG AV KULTURENS RÄKENSKAPER FÖR ÅR 1944.

Vinst- och Förlustkonto.

Utgifter:

Löner, pensioner, arvoden	81.648: 38
Expensmedel	2.500: —
Reparationer och underhåll av fastigheter	11.707: 96
Skatter, riks- och brandförsäkring	3.744: 09
Belysning, vatten, värme, renhållning	12.310: 27
Resor, frakter, porto, telefon	781: 90
Annonser, tryck, skrivmaterial	2.104: 08
Trädgårdens underhåll	892: 91
Utställningar och attraktioner	419: 83
Material till konserveringsanstalten	1.614: 76
Oförutsedda utgifter	713: 09
Utgifter för Östarp	1.827: 06
» » medlemsvärkning och årsboken	16.826: 05
» » fotografering	1.405: 60
Räntor	5: 74
Inköp till samlingarna	7.811: 80
» » biblioteket	576: 30
	<hr/>
	Kronor 146.889: 82

Inkomster:

Inträdesavgifter	11.125: 55
Medlemsavgifter och abonnemang å årsboken	38.860: —
Hyror och naturaförmåner	4.570: —
Försäljning av trycksaker	526: 39
Räntor och utdelning å brandbrev	341: 05
Räntor å donationsfonder	9.197: 46
Inkomster från Östarp	1.522: 58
Diverse inkomster	5.545: 61
Inkomst från konserveringsanstalten	1.421: 25
» » annonser och försålda årsböcker	2.045: —
Kontanta bidrag	1.527: —
Inkomst av Skånsk Bildalmanacka	4.744: 96
Årsanslag	63.833: 33
Kapitalkonto	1.629: 64
	<hr/>
	Kronor 146.889: 82

ANVÄNDNING AV ANSLAG FRÅN LOTTERIMEDELSFONDEN.

Amorteringar	53.300: —
Räntor	1.700: —
	Kronor 55.000: —

Balanskonto.

Tillgångar:

	^{31/12} 1943	^{31/12} 1944
Fastigheter	753.100: —	753.100: —
Samlingarna	1.797.476: 16	1.806.556: 96
Bibliotek och arkiv	26.932: 49	28.017: 04
Inventarier	1: —	1: —
Diverse varor	4.120: —	4.120: —
Trycksaker	1.057: —	782: —
Innestående i banker	308: 02	326: 69
» å postgiro	2.677: 64	250: 27
Diverse fordringar	5.333: 85	4.644: 90
Kassabehållning	514: 70	58: 90
	Kronor 2.591.520: 86	2.597.857: 76

Skulder:

	^{31/12} 1943	^{31/12} 1944
Lån	70.100: —	16.800: —
Innestående anslag till utgivande av Skånsk Textilkonst	3.000: —	3.000: —
Diverse skulder	12.605: 20	10.681: 39
Kapitalbehållning	2.505.815: 66	2.567.376: 37
	Kronor 2.591.520: 86	2.597.857: 76

Fondernas kapitalbehållning:

	^{31/12} 1943	^{31/12} 1944
Thomanderska fonden	12.445: 43	12.568: 53
Anna Karlins premiefond	1.247: 26	1.290: 90
Ole Olsens Keramiske Legat	34.106: 68	35.650: 80
Beate och Sven Bengtssons fond	22.041: 10	21.696: 09
Bosebo Kyrkokassa	612: 16	637: 83
Skånska Brands fond	11.027: 97	11.111: 94

Kulturhistoriska Museets jubelfond	9.934: 28	9.930: 41
Skånebokens fond	44.202: 86	45.361: 91
Ingeborg Holcks fond	6.067: 99	5.884: 04
Kulturens Nybyggnadsfond	7.964: 11	13.240: 18
Anna Lithströms fond	10:635: 86	10.821: 51
Bror W. Olofssons fond	25.694: 46	25,494: 26
1944—1945 års gåvofond	8.516: 12	12.032: 50
	Kronor 194.496: 28	205.720: 90

ANSLAG FÖR DIVERSE GRÄVNINGAR.

Inkomster:

Från Lunds stad	3.600: —
» föreningen »Det gamla Lund»	640: —
	Kronor 4,240: —

Utgifter:

Utbetalda arvoden	3,287: 54
Behållning till 1945	952: 46
	Kronor 4,240: —

Lund den 15 april 1945.

*Hj. Ekström.**Revisionsberättelse.*

Undertecknade, utsedda att granska Kulturhistoriska föreningens för Södra Sverige räkenskaper och förvaltning för år 1944, få efter fullgjort uppdrag avgiva följande revisionsberättelse:

Styrelsens protokoll samt föreningens räkenskaper och andra handlingar ha av oss genomgått.

Vi konstatera ledningens fortsatta erkännansvärda strävande att utöka medlemsstocken.

Räkenskaperna, vilka till siffran granskats av därtill utsedd person, hava av oss befunnits riktiga och fullständigt verifierade. Förestående tablå överensstämmer med räkenskaperna. Föreningens byggnader äro enligt vårt förmenande på ett betryggande sätt försäkrade mot brandskada.

Kassan är av oss uppräknad och befunnen riktig.

Med full erkänsla för det sätt, varpå styrelsen handhaft föreningens angelägenheter, tillstyrka vi ansvarsfrihet för den tid revisionen avser.

Lund den 28 maj 1945.

N. A. Nilsson

Carl-E. Borgenstierna

Utsedda av Kulturhistoriska föreningen.

S. Dahlrup

A. J. Ingemanson

Utsedd av Kungl. Maj:t

Utsedd av Lunds stadsfullmäktige.

SAMMANDRAG AV STIFTELSEN KULTURFONDENS RÄKENSAPER FÖR ÅR 1944.

Ingående balans.

Svenska Statens 4 % försvarslån av år 1941	6.000:—	
Konungariket Sveriges Stadshypotekskassas 4 % obl. av år 1941	121.000:—	
Stockholms stads 4,75 % obl. av år 1940	5.000:—	
Lunds stads 4,75 % obl. av år 1940	4.000:—	
Innestående å motböcker i Skandinaviska Banken	31:84	
Upplupna ej förfallna räntor	2.010:10	138.041:94

Inkomster.

Ränta å 1941 års försvarslån	240:—	
Ränta å Stadshypotekskassans obl.	4.840:—	
Ränta å Stockholms stads obl.	237:50	
Ränta å Lunds stads obl.	190:—	
Ränta å medel i bank	19:33	5.526:83
Upplupna ej förfallna räntor		2.010:10
Tillfälligt lån från drätselkammaren		1.100:—
		<u>146.678:87</u>

Utgifter.

Pension till fru Gurli Karlin	1.200:—	
Till Kulturhistoriska Föreningen	2.242:46	
Ränta till drätselkammaren å tillfälligt lån ..	18:43	
Till utskylder	1.569:59	
Arvode till förvaltaren för år 1944	221:12	5.251:60
Upplupna ej inbetalda räntor		2.010:10
Tillfälligt lån		1.285:—

Utgående balans.

Svenska Statens 4 % försvarslån av år 1941	6.000:—	
Konungariket Sveriges Stadshypotekskassas 4 % obl. av år 1941	121.000:—	
Stockholms stads 4,75 % obl. av år 1940	5.000:—	
Lunds stads 4,75 % obl. av år 1940	4.000:—	
Innestående i Skandinaviska Banken	122:07	
Upplupna ej förfallna räntor	2.010:10	138.132:17
	<hr/>	<hr/>
	Kronor	146.678:87

För stiftelsen Kulturfonden:

Å drätselkammarens vägnar:

*Ivan Holmberg**/ A. Bengtsson*

Förestående räkenskaper granskade och godkända.

För stadsrevisionen:

Joel Niléhn

För Kulturhistoriska föreningen:

N. A. Nilsson C.-E. Borgenstierna

C. TJÄNSTEPERSONAL OCH VERKSAMHET.

Intendent:	fil. d:r Sven T. Kjellberg.
Antikvarier:	fil. d:r William Karlson och fil. d:r Ragnar Blomqvist.
e. o. Amanuens:	fil. stud. Carl Gustav Lekholm.
Skattmästare:	f. postmästaren Hj. Ekström.
Kanslibiträde:	fröken Ulla Holm.
Konservatorer:	fröken Anna Karlsson herr Erik Hansson.
Rustmästare:	herr Wilhelm Jönsson.
Trädgårdsmästare:	herr Ture Lindén.

På den textila konserveringsverkstaden ha två biträden tjänstgjort och på den allmänna konserveringsverkstaden ett. För byggnadernas reparation, handräkningsarbeten och nattvakt ha tre man varit anställda samt för vakhållning och rengöring tre vaktfruar.

De sedvanliga yttre underhållsarbetena på byggnaderna ha fortsatt. Sålunda har den frånspruckna putsen på Halmstads-tornet helt avlägsnats och muren blivit slammad och avfärgad, Schlyterska husets östfasad blivit lagad och målad liksom det Thomanderska huset. Installationen av vapensamlingen i Vita huset har avslutats.

Under tiden $\frac{1}{11}$ — $\frac{31}{12}$ hade museet billiga folksöndagar med en inträdesavgift av 25 öre. Under dessa höllos demonstrationer och visningar av samlingarna liksom vid olika gruppbesök, bland vilka må nämnas: Rönnebergs härads hembygdsförbund, som förlagt sitt årsmöte till Kulturen, Smedmästar-kursen på Alnarp, Hushållningssällskapets Lundaavdelning, Skånes vapenhistoriska förening och Sydsvenska Dagbladets konststudio. Hantverks- och industriföreningen i Lund förlade i samband med firandet av Hantverkets dag en utställning av lundahantverk till museet och avhöll även sin festlighet därstädes, varvid intendenten höll föredrag om gamla hantverksbruk. Liksom tidigare under kristiden uppläts museiparken till utställning åt Kaninavelsföreningen. Rundturen hade sin sedvanliga visningsdag på museet $\frac{13}{8}$, varvid 649 rundtursbesökare inregistrerades. Föreningen Barnens Vänner har haft sina regelbundna sydagar på museet och sin traditionella julfest.

Intendenten har fungerat som barnensdagschef i Lund, och under våren var arbetspersonalen sysselsatt med ordnande av det festtåg, »de gamla sagorna», som hörde samman med barnensdagsfestligheterna.

De lundahistoriska undersökningarna ha under sista halvåret av 1944 huvudsakligen ägnats åt S:t Jörgens hospital och den nyfunna S:t Drottens kyrka i Kattesund. Hospitalsgrävningen är en fortsättning av Kulturens redan 1938 påbörjade blottläggande av lämningarna efter detta med sannolikhet äldsta spetälskesjukhus i Norden. Här är att anteckna, att sjukhusets åt Johannes evangelisten helgade kyrka nu påträffats och att dess planform kunnat klarläggas samt att en hel rad husgrunder och golv kommit i dagen. En mängd lösfynd har inregistrerats.

Med S:t Drottens har ytterligare en av det medeltida Lunds många sockenkyrkor blivit fixerad till sitt läge. Undersökningen visade, att den ursprungligen byggts som klosterkyrka i det senast på 1160-talet av premonstratenserorden grundade Trefaldighetsklostret. En uppsats i årsboken 1944 lämnar närmare redogörelse för utgrävningen. I annat sammanhang framkom vid grundgrävning på tomten i hörnet av Grönegatan och Kattesund i kvarteret Färgaren ett antal skelett utan kista, vilka visa, att S:t Drottens kyrkogård nått söder om Kattesund.

D. SAMLINGAR, BIBLIOTEK OCH ARKIV.

Samlingarna ha ökats med 341 nummer, varav 178 äro förvärvade genom gåvor och 163 genom köp. Accessionen omfattar n:ris 42.857—43.198. Denna redogörelse hänför sig till tiden $\frac{1}{6}$ — $\frac{31}{12}$ 1944, vadan nyförvärven under förra delen av året får sökas i berättelsen för 1943—1944.

Allmogeavdelningen. Här märkes främst bland nyförvärven en byalur av koppar från Hasslaröds by i Ö. Göinge använd vid sammankallandet av bymännen, en hovgårdsväska av läder, som »Gamle Bengt Nels» i Vanneberga i V. Göinge brukade till förning, när han gick på hovgårdsarbete, och ett svärd av järn från Burlöv i Bara härad, som ungdomen nyttjade under sina lekar om våren, då de »slogo katten ur tunnan». Eljest är att anteckna en del åk- och ridtyg, såsom seldon från S. Sandby i Torna härad, klövjesadel daterad 1775 och ridsadel samt en charabang från Vanneberga, selkrokar från Hälsingland, en del spånadsredskap, bland vilka särskilt må framhållas en mekanisk skäktstol från Vannaröd i V. Göinge, och en del skrin och askar, däribland ett vackert skrin från Sireköpinge med rika utskärningar av bladornament och djurbilder samt en ask i svepteknik med inbränd dekor och årtalet 1700 från Klostersågen i Färs härad. Samlingen av förvaringskärl bundna av halm, som museet under senare år väsentligt utökat, har i år ytterligare fått några tillskott med humlekupor, säalöb och ullkorg från Torna härad. Bland

Interiör från utställningen »Plock bland skrock», den kloka gumman.

korgar märkes en förningskorg med grepe från Ballingslöv i V. Göinge. Här må även omnämnas en väktarlur av koppar från Rosenlunds herregård och ett vallhorn från norra Skåne samt av möbler ett målat väggskåp från Dalby, daterat 1752, ett hängskåp med blomstermålning och årtalet 1833 från Grimstofta i Sjöbo, Färs härad, samt en sängstol från Dyveke i Onsjö härad.

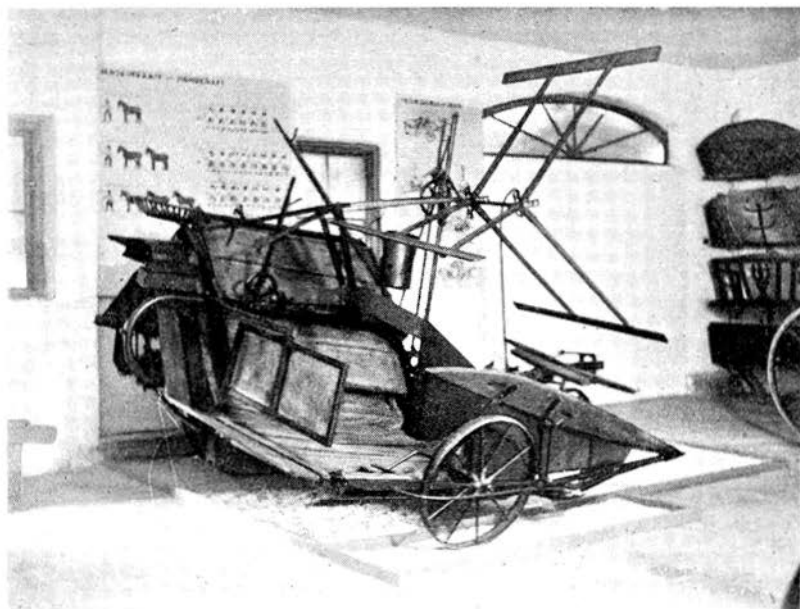
En del nyförvärv av allmogedräkter kunna noteras, däribland en kvinnodräkt från Esarp i Bara härad av livkjolstyp och en klänning av övergångstyp i blått kläde från Selarp i Onsjö härad. Bland dräkt detaljer märkas särskilt ett par brudlister, den ena av röd vadmal med broderier och silverband och årtalet 1756 från Vanneberga i V. Göinge, den andra av rött siden med guld- och silverstoffering daterad 1819 från

Vollsjö i Färs. Ett par svarta klädesvantar med silkebroderi, 1788, ha kommit från Vinslöv i V. Göinge. Sällsynt är också förvärvet av några träskobeslag av mässing med pressad ornamentik. Eljest har inregistrerats ett antal spedetröjor, hucklen och förkläden samt en skjorta och en särk med hålsöm och vitbroderi från Stora Råby i Torna härad. Dräktsmycken av olika slag såsom maljor, ärmklockor, spännen och särkasöll samt ett par fingerringar tillhöra även denna grupp. Från Danmark härstamma ett par i guld och silver broderade nackstycken till kvinnomössor av amagertyp.

Av ståndsmässiga klädebonader, som kommit till samlingarna, må omnämnas en bruddräkt av vitt ylle med spetsar från 1908, en klänning av silketyll med breda blomstermönstrade sidenband från 1800-talets mitt, en klänning av crêpe de chine från 1941, sjömanskostymer av blårandigt bomullstyg från 1912 för gosse och flicka, en cape av skotskt tyg från 1893, en damkofta av vit batist från 1860-talet och en damkappa från 1905. Damskor och damhattar från 1900-talets början, ett par broderade morgonstövlar, som tillhört översten och statsrådet Joh. Fredr. Ehrenstam, död 1849, och en parasoll av siden med elfbensskaft höra också till nyförvärven liksom en bruddräkt från 1906.

Inom den textila avdelningen har museet tillförts en del intressanta förvärv. Här märkes en stolklädsel från sengustaviansk tid broderad av prinsessan Sofia Albertina i petit point med silke på siden i ljusblått och vitt, ett par märkdukar daterade 1765 och 1771 samt ett vitbroderi från tiden omkr. 1600 med ett elegant mönster av blad- och djurfigurer. Täcken i opphämta, skälblad, krabbasnår och munkabälte, bänklängder i skälblad och munkabälte och ett hyende i tränsaflossa ha förvärvats från olika skånska orter. Under de senare åren har museet kompletterat sitt bestånd av textilier till sängutrustning och har även i år erhållit en del dynvar i bredrandig mönstring från Harjagers och Vemmenhögs härader samt lakan och örngott med broderade årtal från 1850-talet. Även linneförrådet har ökat med damast- och drälldukar — här lägger

Skördemaskin av fabrikket »Deering», omkr. 1910. Gåva av AB. Melichar-Maskiner, Eslöv. K. M. 43427.

man särskilt märke till ett par linneprover vävda på 1870—80-talet i Gärdslöv, Vemmenhögs härad, av sådant tyg, som brukades till skördesärkar åt kvinnfolken och byxor till drängarna och som ingingo i deras naturaförmåner.

Inom hantverksavdelningen förekomma några personhistoriska minnen, såsom ett ritbestick med inskriften TIL J. F. WERRENATH FÖR FLIT, vilket tillhör den kände lundsiske tenngjutaren med detta namn, en gesällbok från 1847 för gördelmakaregesällen i Lund Jacob Jönsson Liljeberg samt ett par oljemålade porträtt av målaremästaren i Sölvesborg J. P. Pettersson och hans fru, utförda av Bengt Nordenberg under den tid denne gick i lära hos Pettersson. Även andra minnen av Bengt Nordenberg böra omtalas i detta sammanhang.

såsom tvenne av honom gjorda gratulationstavlor från 1840-talet samt en del stånkor, vägghylla och andra allmogeföremål, som tillhört honom. Från Hälsingborg härstammar en av bröderna Måns och Per Persson Nordahl tillverkad symaskin, för vilken de erhöilo medalj på världsutställningen i Wien 1897.

Museet har sedan en tid sökt erhålla signerade kopparkärl, dels med anledning av att de gamla kopparkärlden alltmer hota att försvinna, dels för att få belägg på kopparslagarnas alster. Årets förvärv utgöres av ett antal kittlar, kastruller och kaffekittlar samt en pipkanna med lock. Bland signaturerna märkas: G. A. EDIN STRENGNÄS, JOH. PETTERSSON NORR-KÖPING, ABS Tr-borg, L. PERSSON & SON LAHOLM, J & C GB, CDS. — Till denna grupp får också räknas en mässingskittel med plana bräddar av ålderdomlig typ. Bland övriga metallföremål kan här omtalas ett par silverdosor med clairfeltiska vapnet, tillverkade av Sven Hall i Kristianstad 1791, en strösockersked från 1836 gjord i Uddevalla och ett par saltskedar av silver från Lund 1854. Från den tidigare omnämnda Werrenraths verkstad härstammar en kaffekanna av tenn tillverkad 1871.

Till de mera hantverksmässiga produkterna får även räknas årets intressantaste förvärv, ett med medel från Skånebokens fond inlöst rakfat av glas, som tillverkats vid Skånska glasbruket. Fatet bär överstelöjtnanten Olof Dagströms vapen, gift 1715 med Kristina Beata Adlersten, dotter till glasbrukets grundläggare. Detta förhållande jämte övriga indikationer gör fatet till en oomtvistlig produkt av Skånska glasbruket.

Till vapensamlingarna ha en del värdefulla föremål förvärvats på auktionen av fabrikör H. Swanbergs vapensamling i Eslöv. Här inköptes för medel ur Skånebokens fond en snapphanebössa med fnösklås av en typ, som museet icke tidigare ägde, en blissingebössa, en vallbössa från Vanås med årtalet 1634 ingraverat på pipan och en handkanon, som skall ha påträffats i en mosse i Östra Göinge. Av övriga förvärv på denna avdelning må nämnas en jaktstudsare ändrad till slaglås med signaturen Seidel à Carlsbaad, ett silverbeslaget kruthorn,

som tillhört Otto Lindblad, samt en kniv med parerstång funnen invid Kärnan i Hälsingborg.

Under det förflutna året har automatiseringen av telefonväsendet genomförts i Lund. Efter hänvändelse till Kungl. Telegrafstyrelsen har denna älskvärt till museet överlämnat ett antal bord- och väggapparater av äldre typer brukade i staden. Museet har tidigare några ålderdomliga telefonapparater vadan samlingen nu blivit på ett utmärkt sätt kompletterad.

I övrigt må ur årets förvärv antecknas en del varierande föremål. Sålunda har Universitetsbiblioteket i Uppsala såsom gåva överlämnat en tibetansk mantra, på papper skriven besvärjelseformel. Av personhistoriskt intresse är en silverbeslagen psalmbok, fästmögåva 1866 till Ida Thomander, gift Warholm, och en gipsmedaljong med porträtt av friherre Axel Gyllenkrook på Björnstorp, död 1865. Till samlingen av belysningsföremål hör en gaslampa och en mässingsljuskrona i jugendstil. En stereoskopautomat, kaleidoskopets efterföljare, kan till sist omnämnas.

Utgrävningen av S:t Jörgens hospital har fört i dagen en betydande samling lösfynd, belysande alla sidor av det dagliga livet inom sjukhuset. Skall något framhållas är det en sigillstamp med inskriften S'PAVLI SWENSØN, vilken tillhört »de fattigas föreståndare» i Lund vid slutet av 1300-talet.

Bibliotekets tillväxt utgöres av 121 registrerade nummer, varav 107 äro förvärvade genom gåvor. Accessionen omfattar n:ris 7.780—7.901.

Årets Donatorer.

Förteckning över dem, som skänkt föremål till museet, biblioteket och arkivet — där ej annorlunda angives är hemorten Lund.

Fröken Helena Ahlström, fru Sophia Althin, herr John Arnerius, fröken Gerda Bendz, amanuens E. Bergman, Stockholm, antikvarie Ragnar Blomqvist, AB. C. O. Borgs Söner, herr Ivar Bremberg, fru Johanna Cederborg, fröken Gerda Colliander, diakonissorna gm syster Eva, Bröderna Edstrand, Malmö, re-

daktör G. Ekstrand, Göteborg, major L. Ekstrand, Sollefteå, dir. N. Elmer-Madsen, hjälparbetare I. Enarsson, A.-B. Eskilstunaboden, prost Nils Gislén, fröken Ellen Grönberg, bokhandl. Hilmer Grönkvist, fröken Thora Göransson, konservator Eric Hanson, Malmö, fröken Ingrid Hansson, Malmö, fru Rut Helgesson, Höör, fru A. Högfeldt, Arrie, kassör Martin Johansson, herr Werner Johansson, fru Anna Sven-Jönsson, Åkarp, herr Axel Jönsson, montör Karl Jönsson, Skoghall, herr Christer Juhlin, fru Greta Kjellberg, kand. Joh. Kjellberg, fru Lizzie Kjellberg, Malmö, generalmajor E. af Klecker, Kristianstad, fru Ellen Kull, kassör Anders Larsson, grosshandl. Ernst F. Liljeberg, Hälsingborg, Lindstedts Universitetsbokhandel, handl. Thure Lundwall, Malmöhus läns hushållningssällskap, Malmö, kapten Conrad Muhl, Borås, Firma Gustaf Nilsson, fru Helga Nilsson, A.-B. M. & P. Nordahl, Hälsingborg, fabrikör Walfrid Nordström, fröken Magda Ohlin, okänd, fru Elida Olsson, Skurup, jordbruksarb. K. Persson, Veberöd, fröken Asta Petrowskij, fru Emma Persson, Förslövsholm, fru Agnes Pålman, frisörmästare B. E. Pålsson, Rädda Barnen, fru Alfhild Santesson, Stockholm, arkivarie Ture Sjögren, kontraktsprost Gunnar Stenwall, Växjö, handelsträdgårdsmästare H. A. Svensson, herr N. J. Tham, Trollenäs, greve Stig Thott, Skabersjö, Universitetsbiblioteket, Uppsala, komminister Curt Wallin, Vallby, bankdir. C. Westberg, Mjölby, fru Ingrid Wrangels stärbhus, herr Åke Åkesson, Stångby.

E. BESÖK.

År	Månad	Antal fritt besökande	Antal inträdesbetalande	Summa inträdesavgifter	Antal medlemsbesök
1944	Jan—Maj	2.479	6.237	3 235: —	272
»	Juni	2.359	3.515	2.038: 60	86
»	Juli	357	2.416	2.198: 75	81
»	Augusti	1.114	1.990	1.746: 25	80
»	September	1.656	905	837: 75	71
»	Oktober	790	625	570: 10	45
»	November	381	797	285: 30	25
»	December	393	470	213: 80	16
		<u>9.509</u>	<u>16.955</u>	<u>11.125: 55</u>	<u>696</u>

Av de 26.464 besökarna ha 1.128 studenter, 946 militärer och 7.435 skolungdomar varit avgiftsfria samt besökande med nedsatt avgift utgjort 6.869.

F. ÖSTARP.

Tidsförhållandena ha fortfarande medfört att verksamheten vid gammelgården och gästgivaregården varit nedlagd. Fortsatta reparationer av byggnaderna ha ägt rum.

G. VÄVSKOLAN OCH KONSERVERINGSANSTALTEN.

Konserveringen av museets föremål har pågått som vanligt och anstalten har liksom tidigare stått till allmänhetens tjänst. Vävsolan har varit upplåten för vävkurser anordnade av Lunds stads lärlings- och yrkesskolor.

Lund den 5 juni 1945.

STYRELSEN.

INNEHÅLL

Förford	5
Föremål ur Kulturens samlingar i ord och bild. Småuppsatser med illustrationer av RAGNAR BLOMQVIST (R. Bqt), WILLIAM KARLSON (W. K.), SVEN T. KJELLBERG (S. T. K.) och C. G. LEK- HOLM (C. G. L.)	8
SVEN T. KJELLBERG, Fransk fajans i Kulturen	48
MARGRETHE HALD, Lundavanten	80
WILLIAM KARLSON, Carl Wilhelm Stenebergs korgmakeriverkstad i Lund	84
LAURITS BØDKER, En Byordning fra Gårds Herred	107
CARL GUSTAF LEKHOLM, »Plöja med fjorton hoed forre»	125
RAGNAR BLOMQVIST, En medeltida skotyp	138
WILLIAM KARLSON, »Bondpinans» tomt, dess ägarelängd och be- byggelse	157
Redogörelse för Kulturhistoriska föreningens för Södra Sverige verksamhet $1/6$ — $31/12$ 1944	172
Annonser	191

OMSLAGSVINJETTENS motiv är hämtat från ett fajansfat tillverkat
i Moustiers, Frankrike, under 1700-talet.

Följande firmor ha genom annonsering i denna årsbok eller genom gåvor väsentligt bidragit till täckande av kostnaderna för dess utgivande.

Akademiska Föreningen

AB. Allhems Förlag, Malmö

AB. Albin & G. Andersson, Lund

AB. Apotekarnes Mineralvattenfabrik, Lund

AB. C. O. Borgs Söners Fabriker, Lund

AB. Carl Engström, Eslöv

AB. Eskilstunaboden Georg Lind, Lund

AB. Fabriken Saturnus, Malmö

AB. Färgverken, Malmö

AB. Grahns Pappershandel, Lund

AB. Wilh. Grönvalls Läderfabrik, Ängelholm

AB. Hallberg & C:o, Lund

AB. Fr. Kürzel, Malmö

AB. Linnefabriken Merkur, Göteborg

AB. Lundasko Lars Berglund, Lund

AB. Lunds Mejeri, Lund

AB. Axel Svanberg, Lund

AB. Svenska Urdepån, Malmö

AB. Vatten & Värme Carl Holmberg, Lund

AB. Ätvidabergs Industrier, Lund

Advokatfirma Borgström & Wickman, Lund

Albin Carlsson, Kafé o. konditori, Lund

F. G. Ekelund, Bleck- o. plåtslagerifirma, Lund

Finpappersbrukens Försäljnings AB., Stockholm

Gamla Sparbanken, Lund

Otto Molin, Kristianstad

AB. Mårten Pehrsons Valsqvarn, Kristianstad

AB. Karl Berglunds Eftr., Lund

Vice Häradshövding H. Gillbergs Advokatbyrå, Lund
Grand Hotel, Lund
Hemmets Journal, Malmö
Gust. Holmbergs Eftr., Lund
Anton Lindgren, Lund
Byggnadsfirma Karl Lundahl, Lund
Lundaortens Mejeriförening, Lund
Lunds Dagblad, Lund
Lunds Skofabrik, Lund
Konservator Folke Malmberg, Malmö
Clara Nielsen, Lund
Firma Gustaf Nilsson, Lund
Wiwen Nilsson, Lund
O. Normanns Blomsterhandel, Lund
Nya Sparbanken, Lund
Ellen Ohlsson Konst- o. Antikvitetshandel, Malmö
Målerifirma O. E. Olsson, Lund
Salanders Fabriks-Aktiebolag, Lund
John Sandströms Glasmästeri, förgylleri och ramaffär, Lund
Skandinaviska Banken
Skånska Brandförsäkringsinrättningen, Lund
Sparbanken Bikupan i Malmö
Sparbanken i Christianstad
Svenska Superfosfatförsäljnings AB., Hälsingborg
Bleckslagerfirman Axel Sörensson, Lund
Torna Sparbank, Lund
Mauritz Wennicks Pälsvaruaffär, Lund
G. B. Öhrström, Kävlinge

Akademiska Föreningen

vädjar till nuvarande och förut-
varande akademiska medborgare:

Bli särskild ledamot!

Därigenom

gagnar Du Akad. Fören.,
gagnar Dig själv, och

Du förblir lundensare!

Närmare upplysningar ang. särsk.-ledamots-
inskrivning lämnas å AF:s exp.

Halvsula med
BERGSHUD
om Ni sliter skor och vill
vara ekonomisk.

Tillverkas av

A.-B. WILH. GRÖNVALLS LÄDERFABRIK, ÄNGELHOLM

Sätter
STOPP

för skoslitning

»BERGSHUD»

är vår nyaste produkt och ett succéläder. Det
garvas av utvalt kraftiga och kärnfulla hudar
från höglandsboskap och ger ett *slitstarkt* men
dock *smidigt* läder.

Eder skomakare vet att det är idealiskt för
halvsulningsändamål.

Efterfråga **BERGSHUD**

A.-B. LUNDS MEJERI

(Grundlagt år 1872 av Godsäg. Gottfr. Warholm)

Våra förstklassiga produkter
rekommenderas

Huvudaffären: Magle St. Kyrkogata 3
Tel. 10108 & 11015

Kontrollmjölksavd.: Clemenstorget 6
Tel. 10503

Dessutom ett trettiotal filialer och återför-
säljare i alla delar av staden

1896

1946

VÄVGARNER

SÅSOM

NÖTHÅRSGARN, 2-tr. RYAGARN, 1-tr. BARAGARN, 2-tr.
VISTRAGARN, SPORTGARN FÖR KAPP- OCH DRÄKTTYGER
SAMT MATTVARP FINNAS I LAGER

ÄKTA FÄRGER
PRIMA KVALITETER

GARNERNA FÖRSÄLJAS GENOM HEMSLÖJDS-
AFFÄRER, VÄVSKOLOR OCH VÄVERSKOR

KURZELS FABRIKER AKTIEBOLAG
MALMÖ

TEL. NAMNANROP: KURZELS FABRIKER

SPARBANKEN I CHRISTIANSTAD

Grundad 1826   Länets äldsta sparbank

Insättarnes medel Kr. 42.000.000

Egna fonder c:a 5.850.000

SPARBANKEN BIKUPAN I MALMÖ

Grundad 1873

Huvudkontor Östergatan 26 Malmö

Tel. Namnanrop: Bikupan

Postgiro 39191

Vice Häradshövding

H. GILLBERGS ADVOKATBYRÅ LUND

JURISTER:

Yngve Hansson Olof Wellmark Gunvor Nordholm-Jacobson Stig Borgh

KONTOR:

L:a Fiskaregatan 2

TELEFONER:

101 13, 132 92 och 108 18 linjeväljare

Advokatfirman Borgström & Wickman

Kontor:

LUND: Klostergatan 11
Tel. 172 20 (växel)

MALMÖ: Stortorget 29
Tel. linjev. 14917, 14918

Jurister: Carl Borgström
Bertil Wickman
Hans Ingemanson
Ove Wickman
E. Bjure-Dehlén
Led. av Sveriges
Advokatsamfund
Lennart Hagberg
Carl-Eric Ingelären
Anders Winblad
Jur. kand.

De tre sparbankerna i Lund

hava från en ringa början vuxit sig starka och förvalta nu sammanlagt närmare 200 miljoner kronor. Det är generationer strävsamma och målmedvetna sparare från stad och bygd, som åstadkommit detta resultat. Jämsides härmed hava sparbankerna kunnat främja utvecklingen inom alla områden genom tillhandahållande av lån på goda villkor.

Sparbankerna ha på sin tid tillkommit för att tjäna samhället och de arbeta fortfarande efter denna riktlinje.

GAMLA SPARBANKEN   TORNA SPARBANK
NYA SPARBANKEN

Denna årsbok är tryckt å

GRAVYRTRYCKPAPPER

FRÅN

FINBRUKEN

KLIPPAN

1573

LESSEBO

1692

GRYCKSBO

1740

---

*Manufaktur, Tricotage, Konfektion, Garnförsäljning,
Gardin- och möbeltyger, Sängutstyrslar,
Kemisk tvätt*

BORGS I LUND

TEL NAMNANROP: AKTIEBOLAGET BORGS

SKÅNSKA BRAND

meddelar försäkringar mot
brand, ansvarighet, cykelstöld,
inbrott, glas- och vattenlednings-
skada. Hög rabatt vid samtidig
försäkring i flera branscher.

SKÅNSKA BRANDFÖRSÄKRINGSINRÄTTNINGEN
SKÅNSKA STÄDERNAS BRANDSTODSFÖRENING
FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET FINN

Huvudkontor: LUND, Tegnersplatsen 4.
Tel. namnanrop: »SKÅNSKA BRAND»

AKTIEBOLAGET

VATTEN & VÄRME CARL HOLMBERG

LUND

Clemenstorget 3

Tel.: 107 52, 112 13 & 107 33

Telegramadr.: »Vattenvärme»

*Rekommenderas för utförande av***Gas-, Vatten-, Ång- och Avloppsledningar = Badrums-
och Vattenklosettinstallationer = Centralvärmeledningar***Reparationer utföras fort och omsorgsfullt***BYGGNADSFIRMAN LUNDAHL**

Siriusgatan 23

LUND

Telefon 114 46

*Utför alla slags byggnadsarbeten såväl
reparations- som nybyggnadsarbeten***Allt arbete utföres med största omsorg****A.-B. HALLBERG & C:o**

ST. GRÅBRÖDERSGATAN 13

TELEFON 107 73 och 148 73

*Utför elektriska installationer för***Kraft och Belysning***— Armatur ständigt i lager —*

"Apotekarnes"

- alltid en god dryck

A.-B. APOTEKARNES MINERALVATTENFABRIK, LUND

I våra fönster

åt Kloster- och Kyrkogatorna finner Ni alltid för-
nämsta nyheter från in- och utlandet.

HOLMBERGS Eftr.

HERREKIPERINGSMAGASIN

Tel. 100 83

1:sta klass Beställningskrädderi

L U N D

Pälsvaror, Kappor o. Dräcker

Högklassiga kvalitéer, förmånligast hos

WENNICKS - LUND

Klostergat. 10

Telefon 114 06

KOSTYMER TRENCHCOATS

HATTAR SKOR
RESEFFEKTER

Stort urval Förmånliga priser

*Anstons
Lindgren*

LUND

Bangatan 2, Telefon 118 52

L:a Fiskareg. 16, Telefon 105 21

Den representativa
HEDERSGÅVAN
En förgylld pendyl

STORT URVAL I OLIKA PRISLÄGEN

A.-B. SVENSKA URDEPOTEN

MALMÖ

STOCKHOLM

GÖTEBORG

HÄLSINGBORG

FÖR RATIONELL FRUKTODLING ...

kan konstgödsel ej undvaras. Utan konstgödsel blir det för långt mellan de goda fruktskördarna.

En allsidig konstgödsling ...

med kväve, kali och fosforsyra giver kraftiga, väl förvedade och därför frosthärdade skott, framkallar en riklig ansättning av blomknopp samt driver fram välbildade, aromrika och välsmakande frukter.

SVENSKA SUPERFOSFAT

FÖRSÄLJNING A.-B.

Reg. varumärke.

Bleckslagerfirman

AXEL SÖRENSSON

St. Södergatan 26   Tel. 119 00

Taktäckningar och reparationer med plåt, koppar, bly och eternit

---

TAKMÅLNINGAR

Sopkärl

ständigt på lager

John Sandström

Tel. 110 61, LUND
St. Gråbrödersgatan 13

GLASMÄSTERI
FÖRGYLLERI
RAMAFFÄR

REKOMMENDERAS

OMO

ALLT I JÄRNBRANSCHEN

fördelaktigt från

OTTO MOLIN

KRISTIANSTAD

Tel: Namnanrop

Postgiro n:r 27 480

Lekande lätt går färden

på **OMO** -CYKLAR

som utmärka sig för

lätt gång o. hög kvalitet

FIRMA GUSTAF NILSSON

Grundad 1874

Hatt- Möss- & Pälsvarumagasin

Klostergatan 5

Telefon 102 95

Specialité: Doktorshattar Studentmössor

ALLA SLAGS	Hemslöjdsgarner för konstvävnad, Ylle, Bomull, Linne, Silke m. fl.
MODERNA MATTOR	såväl mönstrade som enfärgade, vilka kunna erhållas i våra standardutföranden.
FILTAR	Trikotage och Manufaktur.
KEMISK	Tvätt och Färgning.

SALANDERS FABRIKS AKTIEBOLAG

Bredgatan 10, Tel. 175 55

LUND

Skomakereg. 1, Tel. 152 20

lundaskor genom tiderna

Idag går
Ab. Karl Berglunds
Eftfr.

*i täten för tillverkningen av
foträtta skor enligt de nyaste
anatomiska forskningsresultaten*

Clara Nielsen

TRIKAMAGASIN

Klostergatan 2, Lund Tel. 103 44

Kyrkogatan 3, Malmö Tel. 286 28

GRAND

ELEGANT — TRIVSAMT

Lunch, Diner, Souper

Dagligen middagskonsert

DANS lördag, söndag

Festväningar — Sammanträdeslokaler

GRAND

A.B. ESKILSTUNABODEN

GEORG LIND

Tel. Namnanrop: Eskilstunaboden. Växel. Lund

Platsens mest välsorterade

JÄRN- BOSÄTTNINGS- FÄRG- TAPET- OCH KEMIKALIEHANDEL

MÖBLER

såväl finare som enklare

Mattor, Gardiner, Täcken, Filtar, Fjäder och Dun,
Soffgrupper, Duchateller och Ottomaner, 1- och 2-mans

allt i största urval till platsens lägsta priser i

G. B. ÖHRSTRÖMS Möbelaffär & Tapetserareverkstad

Mårtensgatan

KÄVLINGE

Telefon 334

Avbetalningar

Transportfritt

Betald

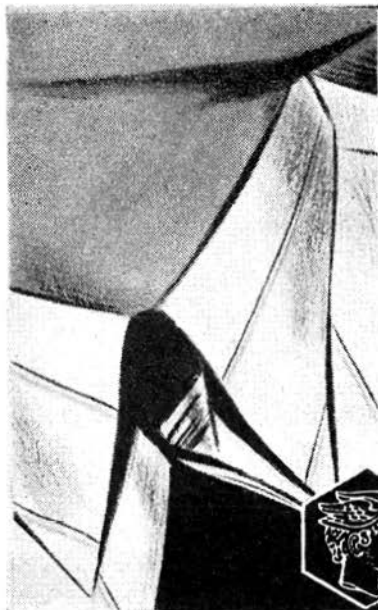
annonsplats

AKTIEBOLAGET

ALBIN & G. ANDERSSON

Trollebergsvägen 5

Tel. 171 55

Moderna skjortor

ha Unipartkragar

Unipartkragarna äro just sådana som Ni vill att en krage skall vara. Den verkar stärkt men är bekväm, mjuk, porös. Ni får eleganta, moderna skjortor när Ni väljer

MERKURS

Skjortor

Tillverkare:
Linnefabriken Merkur — Göteborg

Kjellkerit,

emulsionsfärg, uppblandas med vatten. För allt invändigt arbete.

Kjellkerol,

mattfärg, för allt invändigt arbete.

Ersätter oljefärg.

**AB. FÄRGVERKEN,
MALMÖ**

Tel. 258 18, 284 44

De stora följetongernas och de spännande novellernas tidning

HEMMETS
JOURNAL

MÅLERIFIRMA

O. E. OLSSON

Grundlagd 1847   Inneh.: Axel Fr. Olsson

Alla slag av måleriarbeten - Förstklassigt - Moderat pris

Bantorget 6, Lund   Tel. 10076

F. G. EKELUND

BLECK- OCH PLÅTSLAGERIFIRMA

Ö. Mårtensgatan 15

Telefon 13777, 12347

LUNDAORTENS MEJERIFÖRENING

U. P. A.

Grundlagd 1896

*Bästa inköpskälla av förstklassiga
mejeriprodukter*

Telefoner 10123 och 11500

Aktiebolaget Carl Engström

Eslöv

WIWEN NILSSON

ELLEN OHLSSON

Konst & Antikviteter
i utsökt urval

MALMÖ St. Nygatan 67
Telefon 262 92

Filial BASTAD
Juli - Aug. Telefon 262

Konservator FOLKE MALMBERG

Kalendegatan 15

MALMÖ

Telefon 767 64

RENOVERING AV TAVLOR

Tillverkning och reovering av stilramar, speglar och lampetter

SATURNUS

GOD LIKÖR

Kontorsmöbler Kassaskåp Kontorsmaskiner

Kontorsmaskinverkstad
Tillbehör

A, B

Axel Svanberg

Kattesund 2, Lund

Tel. 154 21

Gör ett besök i

ALBIN CARLSSONS

Café, Conditori och Trädgårdsservering

Tel. 12274, 14684

Mårtensstorget

**O. NORMANNS
Blomsterhandel**

L. Fiskaregatan 15
Tel. 100 05 & 151 77

*Smakfulla kransar
och buketter*

Blomsterförmedling

Reservoarpennor

Parker
Sheaffer
Ewersharp m. fl.

Pencils

GRAHNS

Pappershandel

Fiskaregatan LUND

A.-B. ALLHEMS FÖRLAG

MALMÖ

Utgivare av bl. a. bokverken »SVENSKA FOLKET GENOM TIDERNA» och »SVENSKA FLOTTANS HISTORIA»

ÅTVIDABERGS Försäljningskontor

Klostergatan 5 LUND Tel. 10511

*Kontorsmöbler
Systemtryck
Skrivmaskiner
Räknemaskiner*

Modern verkstad

Rengöring och justering samt reparationer å alla slag av kontorsmaskiner utföres

LD

Alltsedan 1775 har Lundaborna kunnat hämta sina nyheter ur LUNDS DAGBLAD, som värdar de lokala intressena med största omsorg och objektivitet. Lundabornas anspråk att få veta vad som sker i deras hemort tillgodoses bäst i stadens egen tidning.

ANNONSERING för Lund med omnejd blir både billig och effektiv om den koncentreras till

LUNDS DAGBLAD

Stadens enda tidning

